

Baltijas Sociālo Zinātņu institūts

**Latvijas Zinātņu Akadēmijas
Ekonomikas Institūts**

**Sabiedrības integrācija un uzņēmējdarbība:
etniskais aspekts**

RĪGA 2004

Pētījums ir tapis ar Kanādas vēstniecības Latvijā, Īpašo uzdevumu ministra sabiedrības integrācijas lietās sekretariāta un LR Izglītības un Zinātnes ministrijas finansiālo atbalstu.

Baltijas Sociālo Zinātņu institūts

Latvijas Zinātņu Akadēmijas Ekonomikas Institūts

BSZI Zinātniskā redaktore, pētnieciskās grupas vadītāja: Brigita Zepa

Autori: Anna Selecka, Inese Šūpule, Jolanta Krišāne, Inguna Tomsone, Līga Krastiņa

LZA EI Zinātniskā redaktore: Raita Karnīte

Autore: Oksana Treikale (Pētījuma atskaite)

Vāka noformējums: Mārtiņš Seleckis

Maketētājs: Mārtiņš Seleckis

© Baltijas Sociālo Zinātņu institūts, 2004

Elizabetes iela 65 - 16, Rīga LV-1050, Latvija

Tālr.: 371 7217553

Fakss: 371 7217560

www.bszi.lv

© LZA Ekonomikas institūts, 2004

Akadēmijas laukums 1, Rīga LV-1050, Latvija

Tālr.: 371 7222830

Fakss: 371 7820608

economics@economics.lv

SATURS

Ievads	2
I SOCIOLOĢISKA ANALĪZE (BSZI)	
Pētījuma apraksts	3
Informācijas ieguves un analīzes metodes	3
UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES PĀRMAIŅAS UN TENDENCES LATVIJĀ: ETNISKIE ASPEKTI	6
Darba tirgus.....	7
IEGŪTO REZULTĀTU IZVĒRTĒJUMS UN SECINĀJUMI.....	9
Ieteikumi ekonomiskās integrācijas veicināšanai	11
PRIVĀTO UZŅĒMUMU VADĪTĀJU UN DARBINIEKU PRIEKŠSTATI PAR ETNISKO ASPEKTU UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDĒ	13
Darba tirgus.....	15
Rekrutācijas filtri	17
Latviešu valodas zināšanas	18
Tautības loma.....	28
Etniskās attiecības.....	33
Attieksme pret etniski jauktiem kolektīviem	36
II EKONOMISKA ANALĪZE (LZA EI)	
Ievads	40
PAMATINFORMĀCIJA PAR ETNISKO SITUĀCIJU LATVIJĀ	42
Etniskās proporcijas	42
Bezdarbs.....	44
Nodarbinātības struktūra	46
Demogrāfiskās situācijas izmaiņas	47
Svešvalodu zināšanu pieprasījums.....	51
Iedzīvotāju izglītības līmenis etniskā griezumā.....	52
ES un Latvijas politika.....	53
Valodas politika multilingvālās valstīs	55
APTAUJAS REZULTĀTI.....	56
Vispārīga informācija.....	56
Uzņēmumu darbības areāls un starptautiskā sadarbība	59
Ārējās darbības partnervalstis	64
Uzņēmumu etniskais sastāvs.....	66
Valodas izvēle	70
Darbinieku vecums dažādās nozarēs	70
Sieviešu un vīriešu proporcija nozarēs	71
KOPSAVILKUMS.....	72
SECINĀJUMI.....	74
IETEIKUMI.....	76

IEVADS

Sabiedrības integrācijas kontekstā parasti tiek runāts par valsts valodas apguvi kultūras un etnisko identitāti, taču arī ekonomiskās darbības var tikt skatītas un dziļāk izprastas šo procesu mijiedarbībā. Pat pieņemot, ka “business ir business” un “naudu pazīst visi”, ekonomiskās darbības tomēr norit konkrētos sociālos apstākļos un notiekošu sociālo attiecību kontekstā.

Šī pētījuma mērķis bija gūt izpratni par ekonomisko faktoru ietekmi uz sabiedrības integrācijas procesu un otrādi: integrācijas procesu ietekmi uz ekonomiku, kas nodrošinātu ekonomiskās dimensijas apzinātu iekļaušanu integrācijas politikas stratēģijas veidošanā. Jāatzīmē, ka pētījumā galvenā uzmanība tika pievērsta **privātajam sektoram - uzņēmējdarbības videi**, situāciju valsts sektorā analizējot tikai vispārējo etnisko attiecību kontekstā.

Pētījuma ietvaros tika veikta uzņēmumu vadītāju kvantitatīva aptauja un dziļās intervijas ar uzņēmumu pārstāvjiem un ekspertiem.

Kvantitatīvās aptaujas uzdevums bija diagnosticēt situāciju Latvijā, sniedzot precīzu informāciju par to, cik lielā mērā uzņēmumus ir skārusi etniskā diferenciacija, proti, cik uzņēmumu pieskaitāmi pie etniski jauktajiem (multietniski), cik pie ‘krievu’ un cik pie ‘latviešu’ uzņēmumiem. Tāpat tika iegūta informācija par valodu lietošanu uzņēmumos formālā un neformālā komunikācijā, un pētīti iespējamie rekrutācijas filtri, kas regulē uzņēmumu diferenciaciju pēc etniskās pazīmes, vecuma un dzimuma.

Dziļo interviju uzdevums bija noskaidrot, vai pastāv etnisko attiecību problēmas šodienas Latvijas uzņēmējdarbības vidē un saprast, kā šīs vides dalībnieki uztver un interpretē etnisko aspektu darījumā un darba attiecībās. Pētījuma ietvaros tika meklētas atbildes uz jautājumiem: vai privātā sektora uzņēmumu vadītāju priekšstatos biznesa vide tiek dalīta pēc etniskās piederības un to, vai un kā darba tirgū atspoguļojas fakts, ka Latvijas sabiedrība nav etniski viendabīga un potenciālie darba devēji un darba ņēmēji var būt ar atšķirīgu etnisko piederību.

Pētījumā iegūto datu socioloģiskā analīze tika veikta Baltijas Sociālo Zinātņu institūtā, un rezultātu izklāsts sniegts izdevuma pirmajā daļā. Otrajā daļā apkopota datu ekonomiskā analīze, ko veica LZA Ekonomikas institūts.

SOCIOLOĢISKA ANALĪZE (BSZI) PĒTĪJUMA APRAKSTS INFORMĀCIJAS IEGUVES UN ANALĪZES METODES

UZŅĒMUMU VADĪTĀJU KVANTITATĪVĀ APTAUJA

Izlasses raksturojums: Kvotu izlase, ņemot vērā uzņēmuma lielumu, nozari, reģionu (Uzņēmumu datu bāze (n=1200) tika sagatavota, balstoties uz informāciju, kas tika pirktā no LR Centrālās Statistikas komitejas).

Respondenta atlase: Par respondentu katrā uzņēmumā tika izvēlēts tas cilvēks, kas uzņēmumā pieņem darbā un atlaiž darbiniekus (uzņēmumu vadītāji, viņu vietnieki, personāldaļas vadītāji).

Izlasses lielums: 422 uzņēmumi

Aptaujas metode: Tiešās intervijas darba vietā

Izlasses kvotu apraksts:

Nozare/ Uzņēmumu skaits	Statistika*	%	Plānotais skaits izlasē	Reālais skaits izlasē
1. Lauksaimniecība, mežsaimniecība, medniecība, zvejniecība	1154	3	12	11
2. Rūpniecība, būvniecība	7957	19	76	68
3. Viesnīcas, restorāni, transports, sakari, glabāšana, finanses, apdrošināšana, biznesa pakalpojumi	11 479	28	112	121
4. Mazumtirdzniecība, vairumtirdzniecība	18081	43	172	192
5. Izglītība, veselības aprūpe, sociālie un individuālie pakalpojumi	3101	7	28	30
Kopā:	41772	100	400	422

* LR Centrālās Statistikas komiteja, 2003.gada janvāris.

Reģions/ Uzņēmumu skaits	Statistika	%	Plānotais skaits izlasē	Reālais skaits izlasē
Rīga	26080	62	240	249
Vidzeme	4246	10	40	46
Kurzeme	4190	10	40	40
Latgale	3549	9	40	37
Zemgale	3707	9	40	50
Kopā:	41772	100	400	422

* LR Centrālās Statistikas komiteja, 2003.gada janvāris.

Uzņēmuma lielums/ Uzņēmumu skaits	Statistika	%	Plānotais skaits izlasē	Reālais skaits izlasē
Līdz 9 darbiniekiem	30891	75	300	298
10-19 darbinieki	5079	12	48	57
20-49 darbinieki	3114	8	32	35
50+ darbinieki	1942	5	20	32
Kopā:	41026	100	400	422

* LR Centrālās Statistikas komiteja, 2002.gada janvāris.

Uzņēmumu vadītāju aptaujā tika noskaidroti šādi jautājumi:

- uzņēmuma etniskais sastāvs;
- vecuma un dzimuma struktūra;
- valodu lietošana;
- darbinieku rekrutācijas metodes;
- 'etniskās rekrutācijas' motivācija, atkarībā no darbinieka funkcionālajiem pienākumiem;
- darbinieku komunikācijas modeļi, veicot savus funkcionālos pienākumus;
- darbinieku neformālās komunikācijas modeļi un valodu lietošana;
- ekonomiskās darbības modeļi:
- starptautiskās sadarbības orientācija,
- resursu piesaistīšanas orientācija,
- tirgus orientācija,
- nozares specifika.

LZA Ekonomikas institūta analizēto datu atšķirības no izlases kvotu apraksta balstās, pirmkārt, LR Centrālās Statistikas pārvaldes Uzņēmumu reģistra datu nobīdē no reālās īstenības (1-2 gadu laikā uzņēmumu darbībā iespējamās būtiskas izmaiņas, piemēram, darbinieku skaita ziņā, kā arī dažkārt uzņēmumu sniegtā statistiskā informācija ir neprecīza), otrkārt, atšķirīgā uzskaites un kodēšanas sistēmā (uzņēmēji aptaujā norādīja nozari, kas viņiem šķiet nozīmīgākā, tā dažkārt nesakrīt ar statistikas informāciju, tas pats attiecas uz reģionu dalījumu).

DZĪLĀS INTERVIJAS:

Respondentu atlase:

1) Lai izpētītu pēc iespējas daudzveidīgākus etnisko attiecību modeļus, tika intervēti dažādu nozaru etniski viendabīgu (100% krievu vai latviešu) un jauktu uzņēmumu pārstāvji.

Respondenti tika meklēti, izlases veidā atkārtoti sazinoties ar uzņēmumiem, kas bija piedalījušies kvantitatīvajā aptaujā. Katrā no uzņēmumiem tika intervēti 2-3 darbinieki, izvēloties pēc tautības un amata darbavietā. Tā piemēram, jauktos uzņēmumos tika intervēti gan latviešu, gan krievu tautības darbinieki, un visos uzņēmumos viens no respondentiem bija vadošs darbinieks, kas pieņem lēmumus par jaunu darbinieku pieņemšanu.

Pavisam tika veiktas 30 daļēji strukturētas intervijas latviešu un krievu valodā. Interviju ilgums 50 līdz 120 minūtes.

Interviju fragmenti tekstā uzrādīti *slīprakstā*. Izmantotie saīsinājumi pie citātiem:

L- latviešu uzņēmums, latviešu tautības respondents,

J - jaukts uzņēmums,

K- krievu uzņēmums, krievu tautības respondents,

V- vadītājs, vadošs darbinieks,

D- darbinieks.

2) Ekspertu intervijas tika veiktas ar 10 uzņēmējdarbības vides un darba tirgus ekspertiem, to vidū ar pārstāvjiem no arodbiedrībām, Valsts Nodarbinātības aģentūras, Darba Devēju konfederācijas, personāla atlases, Labklājības ministrijas speciālistiem, u.c.

Gan uzņēmumu pārstāvju, gan ekspertu interviju pamatjautājumi, tika formulēti balstoties uz pētījuma uzdevumiem, bet sarunas gaitā tika uzdoti arī citi jautājumi, sekojot sarunas gaitai.

Analīzes metode: Dziļo interviju analīzē ir izmantotas Kritiskās diskursu analīzes pieejas principi, balstoties uz šādu autoru darbiem:

T. Van Dijks (2000) *Ideoloģija un diskurss. Multidisciplināra iepazīstināšana*;¹

E. Gotsbahners (2001) *Ksenofobiskā normalitāte: habitualizēto diskursu dinamikas diskriminējošā ietekme*.²

V. Kalmus (2003) „Vai Igaunijā ir iespējama etniskā integrācija?": divu etnisko grupu etnopolitiskais diskurss.³

Kritiskās diskursu analīzes pamatā ir tēze, ka etniskie aizspriedumi un rasisms tiek nemitīgi reproducēti, atkārtojot noteiktas sociālās darbības jeb prakses, un, jo īpaši, dominējošā diskursa rezultātā. Diskursu analīze savukārt atklāj, kā diskursi reproducē pastāvošās dominēšanas un sociālās nevienlīdzības sistēmas, kādi argumenti tiek izmantoti, lai pamatotu noteiktus diskursus, kādi motīvi ir diskursu nesēju rīcības pamatā.

---

¹ *Ideology and discourse. A multidisciplinary introduction*. English version of an internet course for the Universitat Oberta de Catalunya (UOC). July 2000. In: <http://www.discourse-in-society.org/teun.html>

² Gotsbachner, Emo (2001) *Xenophobic normality: the discriminatory impact of habitualized discourse dynamics*. In: *Discourse & Society*. Vol. 12 (6): 729-759. Sage Publications: London.

³ Kalmus, Veronika (2003) *“Is interethnic integration possible in Estonia?”: ethno-political discourse of two ethnic groups*. In: *Discourse & Society*. Vol. 14 (6): 667-697. Sage Publications: London.

UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDES PĀRMAIŅAS UN TENDENCES LATVIJĀ: ETNISKIE ASPEKTI

Apkopojot ekspertu intervijās izskanējušās pārdomas un viedokļus par to, kas šodien raksturo uzņēmējdarbības vidi, tās problēmas un nākotnes perspektīvas, kā galvenā tendence iezīmējas etniskā aspekta nozīmes mazināšanās. Tiek uzsvērts, ka uzņēmumu dalījums pēc etniskās piederības nav aktuāls, ko apliecina arī fakts, ka šodien arvien pieaug etniski jaukto uzņēmumu skaits.

90. gadu sākumā tāds viedoklis bija. Nemot vērā to, ka abas sabiedrības daļas bija attīstījušās katra savā virzienā. Biznesa sadalījums agrāk bija izteiktāks. Situācija ir mainījusies. Sadzīves līmenī, runājot ar cilvēkiem, šīs atšķirības izlīdzinās. Varbūt vēl kādu laiku būs. Bet par latviešu un krievu biznesu mēs vairs nevaram runāt.

Etniski jauktu uzņēmumu veidošanos veicina vairāki faktori. Eksperti min gan valodas likumu, kā rezultātā uzņēmumos *“latviskais moments ienāk diezgan nopietni”*, un *“cittautiešu uzņēmumos, tajos amatos, kur vajag latviešu valodu, ir latvieši”*. Arī ārvalstu kapitāla ieplūšana nereti vairs neļauj runāt par tīrām ‘krievu’ un ‘latviešu’ kompānijām. Bez tam ārvalstu investīcijas un Eiropas Savienības prasības arvien vairāk liek orientēties uz vispārattītiem ‘rietumu’ standartiem gan preču un pakalpojumu sniegšanā, gan biznesa vadībā. *“Nākotnē vispār vairs nebūs tradicionālie latviešu vai krievu biznesi, bet visi strādās vairāk ES tirgum. Būs jāskatās plašākā kontekstā. Noteicošā būs preces vai pakalpojuma kvalitāte.”*

Runājot par segregāciju, eksperti atzīst, ka uzņēmējdarbības vidē tā turpina pastāvēt. Tīri ‘krievu’ uzņēmumi, pēc ekspertu domām, pārsvarā atrodami *“mazo un nemanāmo uzņēmumu”* līmenī, kur iespējama valodas likuma prasību neievērošana, tie vairāk koncentrējas arī īstermiņa biznesa sektorā, jo valodas (t. sk., angļu) un psiholoģisko barjeru dēļ nespēj iesaistīties korporatīvajā biznesā. Parasti šādiem uzņēmumiem raksturīga zema lojalitāte pret valsti un nodokļu nemaksāšana. Viena no ekspertēm piemin Eiroparometra aptaujas rezultātus par mazākumtautību sociāli ekonomisko nedrošību, kas iespējams, saistīts ar darbu šādās privātās kompānijās, kur netiek nodrošinātas sociālās garantijas. Šis uzņēmumu segments arī tiek identificēts kā ekonomiskās integrācijas mērķa grupa.

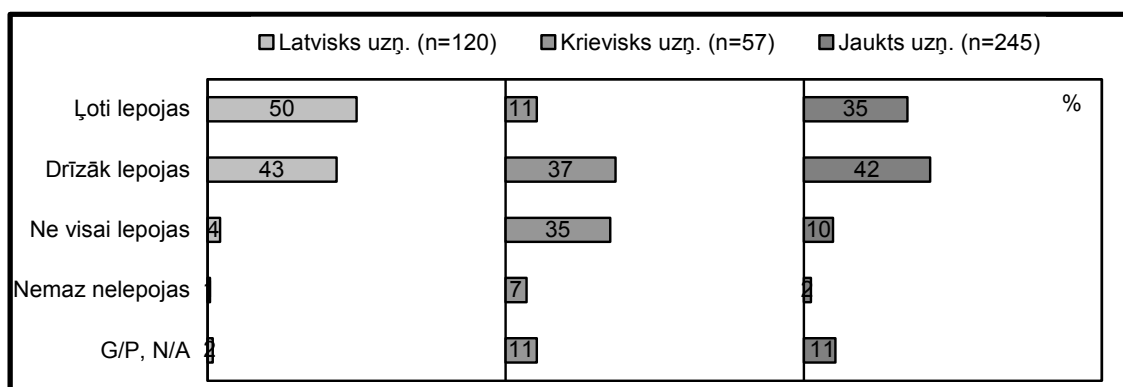
Problēmas varētu būt ar mazā biznesa integrāciju, nevis ar uzņēmumiem, kas jau sāk domāt ilgtermiņā. Mazais bizness ir grūtāk prognozējams. Tur valoda nav tik aktuāla. Jo, teiksim, Krievu restorāns veiksmīgs varbūt ir tieši tāpēc, ka tur viss notiek krieviski un tādā stilā. Ja kādam no šiem uzņēmumiem jau ir uzkrāta kritiskā masa un ir ap 100 darbinieku, tad jau tas sāk domāt ilgtermiņā. Viņš nes atbildību, viņam ir kaut kādas investīcijas, iekārtas, un viņš domā ilgtermiņā.

Arī uzņēmumu vadītāju aptaujas dati zināmā mērā apliecina ekspertu novērojumus par krievu uzņēmumiem kā savrupu vidi. Mazāk kā puse no visiem krievu uzņēmumu vadītājiem lepojas ar to, ka dzīvo Latvijā, un 30% atzīst, ka nejūtas te piederīgi.

1. grafiks

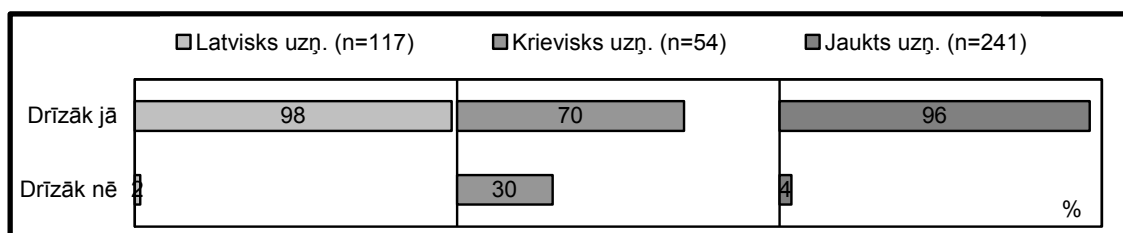
Lepošanās ar Latvijas iedzīvotāja statusu

Bāze: visi respondenti

2. grafiks

Piederības sajūta Latvijai

Bāze: respondenti, kas sniedza noteiktu atbildi

DARBA TIRGUS

Tendences oficiālajā darba tirgū liecina, ka, jo lielāka kompānija vai augstāks piedāvātais amats, jo mazsvarīgāka ir darbinieka vai kompānijas etniskā piederība. Intervētie personāla un nodarbinātības eksperti, raksturojot darba meklētājus un situāciju darba tirgū, norāda, ka darba meklētāji, kas orientējas uz augstāka līmeņa un labāk apmaksātiem darbiem, “mazāk uzsver tādas kultūrvides”. Drīzāk tiek nodalīti vietējie un ārzemju uzņēmumi, dodot priekšroku pēdējiem kā stabilākiem un ar iespēju izmantot angļu valodu.

Vairāk grib iet uz nopietnām kompānijām ar nopietnu menedžmenta stilu. Šādā ziņā lielāka stabilitāte ir rietumu kompānijās. Par vietējiem uzņēmumiem nevar zināt, kāda būs to nākotne. Tie var pēkšņi nobankrotēt, ja likums mainīsies. Bet ārzemju kompānija ir koncerns, ko pabalstīs citi. Līdz ar to cilvēks jūtas stabilāk.

Darba meklēšanas aktivitāte un atsaucība uz darba sludinājumiem kopumā ir līdzīga gan krievu, gan latviešu pusei, tomēr personāla speciālisti norāda, ka krievu tautības cilvēki biežāk ir gatavi braukt strādāt uz ārzemēm un aktīvāk meklē dažādas karjeras iespējas - “viņi ir aktīvāki, atraktīvāki, mērķtiecīgāki”; “latvieši ir pārāk kūtri vispār. Tie, kas strādā, tie arī visu mūžu turpat nostrādā. Tas ir raksturīgi sevišķi vecajai paaudzei. Nosvin tur 30, 40, 50 gadu jubilejas. Viņi dabū darbu un pie tā arī turas. Ir ieaudzināts, ka darbs ir vērtība un pie tā jāturas. Latvieši vispār nav šiverīgi. Krievi ir aktīvāki”, tāpēc pastāv darbības jomas un vides, kurās krievu tautības cilvēki ir labāki ‘pēc definīcijas’ – “tirdzniecībā, piemēram, atraktīvāki un ar biznesa ķērienu ir krievi. Latvieši ne tik ļoti”.

Ja man vajag darbinieku Ukrainā, tad es centīšos izvēlēties krievu tautības cilvēku. Un tas ir normāli, jo viņš pats labāk jutīsies tajā vidē nekā latvietis. Latvieši labi var strādāt Zviedrijā, Igaunijā, Japānā, Lietuvā – jūtas ļoti labi un nesūdzas par vidi.

Rekrutācijas speciālisti atzīst, ka, veicot darbinieku atlasi, kandidātu un darba devēja **etniskajai piederībai** tomēr ir zināma nozīme. Pastāv priekšstats, ka cilvēki labāk jūtas starp savas tautības pārstāvjiem, un tas tiek ņemts vērā situācijās, kad nepieciešams atrast darbiniekus uzņēmumam ar latvisku vai tīri krievisku kolektīvu. Etniski orientēta darbinieku rekrutācija tiek pamatota ar mentalitātes atšķirībām.

Pastāv tādas mentalitātes atšķirības. Ja ir kompānija ar tīri latvisku kolektīvu un tīri krievisku kolektīvu, tad, meklējot kompānijai saderīgus cilvēkus, man kā personāla atlasē darbiniecei ir jāraugās, lai cilvēki kompānijā strādātu ilgi un nestu ieguldījumu, lai viņi tur labi justos un klienti būtu apmierināti ar mūsu darbu, tāpēc man ir jāņem vērā šīs te nacionālās iezīmes – vai cilvēks, kuru es meklēju, ir spējīgs iedzīvoties citā vidē. Tas ir atkarīgs no individualitātes.

Ir gadījumi, kad krievu kompānijas prasa tieši krievu cilvēku atrast, jo viņi zina, ka cilvēks labi jutīsies, ja kolektīvā būs tā atbilstošā mentalitāte. Ir lietas, ko viena mentalitāte nepieņem, bet otra pieņem.

Darba devēju vēlmi pieņemt darba savas tautības cilvēkus eksperti skaidro ar vēlēšanos atlasīt tuvākus un saprotamākus cilvēkus – un latvietim tas vienmēr būs latvietis. Tas pats ir krievu kompānijās. Būs mazāk problēmas. Jo kompānijas jau ir mērķētas uz naudas iegūšanu un rezultātu. Kāpēc viņam lieki noņemties ar cilvēciskajām attiecībām. Var jau būt, ka var sastrādāties, pierast, un daudz kam pārkāpt, bet kam tas vajadzīgs, ja to visu var krietni labāk izdarīt. Ja cilvēks runā latviski, ir pieredze, ir zināšanas - tad kāda starpība?

Pēc dažu ekspertu domām, darba tirgū tieši krievu uzņēmumi ir tie, kas savus darbiniekus meklē, izmantojot **neformālos sakarus**, tā uzturot 'savu' vidi un veicinot segregāciju.

Krievi vairāk kā latvieši izmanto neformālos kontaktus darba meklējumos. Latvieši vairāk piesakās konkursos. Krievu biznesa vide ir noslēgtāka, jo, cik es esmu saskārusies ar krievu privātbiznesa pārstāvjiem, viņi dzīvo diezgan noslēgti. Diezgan atrauta vide. Arī latviešu uzņēmējiem ir kritiska attieksme pret valsti dēļ nodokļu politikas, bet krievi norobežojas vēl papildus kā – mēs esam šeit, bet viņi tur. Tomēr pastāv zināma noslēgtība, bet tas jau atkarīgs no darba devēja, kāda ir viņa nostāja. Segregācija pastāv. Pieņemu, ka valodai ir liela ietekme.

Cittautieši ir vairāk tendēti uz saliedētību. Viņi vairāk piesaista savās kompānijās paziņas utt. Latvieši arī var inkorporēties krievu kompānijās. Latviešiem ir demokrātiskāka pieeja, viņi izmanto konkursus, bet krievi atlasa darbiniekus tā neformālāk.

Runājot par nodarbinātību, eksperti piemin arī faktus, ka nelegālajās darba vietās vērojams lielāks nelatviešu īpatsvars. Tas tiek skaidrots ar nelatviešu slikto informētību un zemo uzticības līmeni valstij.

Valsts nodarbinātības aģentūras speciāliste intervijā stāsta, ka pastarpināti nākas dzirdēt par gadījumiem, kad cilvēki nav pieņemti darbā tautības dēļ - *darba devējs jau pats to neatklāj, bet bieži vien klienti nāk un saka, ka tur ir krievvalodīgo kolektīvs un pieņem darbā nelatviešus*. Tāpat viņa izsaka aizdomas, ka krievu tautības cilvēki nereti slēpj savas latviešu valodas zināšanas, iespējams, lai nokļūtu darbā nelatviešu kolektīvā.

Nu, nelatvieši, kas nāk, tiem lielākajai daļai ir problēmas ar valsts valodu un visdīvainākais ir tas, ka viens otrs slēpj to, ka viņš zina valsts valodu. Vienkārši slēpj, neuzrāda apliecību, bet izrādās, ka tīri labi raksta latviešu valodā. Grūti pateikt, kas ir iemesls. Jo pēc būtības, darba tirgū gandrīz neviens nevarētu strādāt, ja viņš nepārzina valsts valodu Latvijā. Jebkurai profesijai pēc profesiju klasifikatora ir noteikts valsts valodas zināšanu līmenis, un varbūt, ka tur apakšā ir kaut kas cits.

Kopumā **valodu zināšanas** ir viens no svarīgākajiem resursiem darba tirgū. Personāla atlases speciālisti uzsver, ka vienlīdz nepieciešamas ir labas latviešu un krievu valodas zināšanas - *“mums ir tā multikulturālā vide, kur ir vajadzīgas abas valodas”* un *“lai varētu strādāt biznesā, cilvēkam šobrīd ir jārunā brīvi gan latviešu, gan krievu valodā”*.

Kaut gan likums nosaka latviešu valodas kā darba valodas lietošanu, eksperti arī atzīst, ka atrast darbu un strādāt šodien var arī, nepārvaldot latviešu valodu. Tas gan ir krietni grūtāk un visdrīzāk iespējams tikai nelegālās un zemu apmaksātās darba vietās – *var strādāt par pārdevēju tirgū*, tomēr, no otras puses, tiek minēts, ka pastāv virkne profesiju, un darbības sfēru, kur valodas zināšanas nav tik aktuālas - *nesaskaroties ar klientu, cilvēki var strādāt pietiekami daudzās sfērās*, un gan darbinieki, gan darba devēji to apzinās. It sevišķi krievu uzņēmumos valodas zināšanu prasībām mēdz būt tīri formāls raksturs, un praktiskās zināšanas netiek prasītas.

Valodas zināšanām var būt sekundāra nozīme arī, *skatoties no lielā uzņēmēja pozīcijām (virs 200 strādājošo) un ES līmenī, tur vajag kvalitāti. Nu, protams, ja tas ir serviss, tad vajag valodas zināšanas. Bet kaut kādās laboratorijās utt., tur jau strādā universālā valoda. Tāpat kā mūziķiem, kā arī specifiskās profesijās, kur noteicošās ir profesionāla zināšanas un iemaņas.*

IEGŪTO REZULTĀTU IZVĒRTĒJUMS UN SECINĀJUMI

Sabiedrības integrācija ekonomisko procesu kontekstā ir pavirzījusies krietnu soli uz priekšu, salīdzinot ar deviņdesmito gadu sākumu, kad etniskā sašķeltība biznesa vidē bija ievērojami vairāk izteikta. Šodien uzņēmējdarbības vidē, korporatīvajās attiecībās, kā arī formālā komunikācijā uzņēmumi netiek šķiroti pēc etniskās piederības, jo dominē uzskats, ka šādam kritērijam biznesā nav nekādas nozīmes. Ekonomikas globalizācija, ārvalstu kapitāla ieplūšana un pārrobežu sadarbība veicina sabiedrības integrācijas procesu, jo izvirza kvalitatīvi citas prasības sekmīga biznesa darbībai, kas paceļas pāri lokāliem etniskiem aizspriedumiem.

Arī darba ņēmēju vidū, pēc ekspertu domām, potenciālās darba vietas *kultūrvide* kā izvēles kritērijs, kļūst arvien nesvarīgāka. Tā vietā darba meklētāji aizvien vairāk dod priekšroku starptautiskiem uzņēmumiem, kas liekas stabilāki un ar lielākām izaugsmes iespējām.

Līdz ar to par ekonomiskās integrācijas mērķa grupu eksperti uzskata *mazo un nemanāmo uzņēmumu līmenī* un *īstermiņa biznesa sektorā* darbojošos uzņēmumus, starp kuriem visvairāk ir t.s. ‘krievu’ un ‘latviešu’ uzņēmumi.

Kopumā pētījums liecina, ka **ekonomiskās intereses, ir viens no integrācijas procesu virzītājspēkiem**. *Tiklīdz viss ir saistīts ar biznesu, vairs nav svarīgi, kādā valodā runā. Personīgās attiecībās varbūt tas ir savādāk. Ja tas traucē ģimenei vai attiecībām, tad ir savādāk. Biznesā jau galvenais ir veikt darījumus. Savukārt uzņēmēji kā cilvēki, kam ir “savs bizness un nākotnes redzējums”, varētu būt potenciāli vispateicīgākais sabiedrības slānis integrācijas procesu veicināšanai.*

No otras puses, skatot ekonomiskos procesus sabiedrības integrācijas kontekstā, pētījums parāda, ka **neformālā, sabiedrības ikdienas priekšstatu līmenī turpina pastāvēt diskursi, kas liek nošķirt ‘krievu’ un ‘latviešu’ biznesu.** Tiek runāts par korelāciju starp etnisko piederību un uzņēmējdarbības nozari, kā arī cirkulē priekšstati par atšķirīgo un citādo dažādu uzņēmumu organizāciju kultūrā un vadības stilā. Pētījuma ietvaros latviešu tautības respondentu vidū parādās arī negatīvi spriedumi par ‘krievu’ uzņēmumu attieksmi pret biznesa ētiku un izvairīšanos no nodokļu maksāšanas.

Summējot šos negatīvos priekšstatus par ‘krieviem’ kā negodīgiem uzņēmējiem, slinkākiem darbiniekiem, nelojāliem Latvijas iedzīvotājiem, kā arī argumentus par mentalitātes atšķirībām, jāatzīst, ka latviešu vidū nemitīgi tiek reproducēti etniskie aizspriedumi, kas uztur zināmu ekonomiskās dezintegrācijas situāciju, kas visizteiktāk šobrīd redzama valsts sektorā.

Viens no dominējošiem argumentiem, runājot par nelatviešu darba iespējām valsts sektorā, ir lojalitātes trūkums pret valsti. Tas tiek pamatots gan ar vēsturiskiem, gan politiskiem notikumiem, attieksmi pret nodokļu maksāšanu un faktu, ka krievu tautības cilvēki ir vairāk orientēti aizbraukt no Latvijas. Tai pat laikā krietni mazāk tiek domāts par to, ka šāda attieksme un norobežošanās arī neveicina nedz piederības sajūtu valstij, nedz lojalitāti pret to, un ka tieši otrādi - valsts sektora un ierēdniecības pieejamība varētu sekmēt nelatviešu lojalitāti un integrācijas procesus kopumā.

Krievu tautības respondentu vidū etniskā situācija uzņēmējdarbības vidē un darba tirgū tiek vērtēta daudz neitrālāk. Fakts, ka etniskās minoritātes veido savus uzņēmumus, tiek skaidrots kā dabiska parādība, kas novērojama un pastāv visā pasaulē. Arī situācija, ka valsts sektorā nelatviešiem ir ierobežotas darba iespējas, netiek izjusta kā izteikta diskriminācija. Kas, savukārt, liecina par relatīvu apmierinātību ar situāciju un zināmu stabilitātes izjūtu.

Darba tirgu Latvijā lielā mērā raksturo sociālo tīklu iesaistīšana jaunu darbinieku meklēšanas procesā. Aptauja parāda, ka krievu uzņēmumi ir vairāk orientēti meklēt cilvēkus caur paziņanos, un eksperti to skaidro kā vēlmi uzturēt ‘savu vidi’, ar to sekmējot segregāciju. Tomēr arī latviešu un etniski jauktajiem uzņēmumiem paziņšanās pastāv kā galvenais darbinieku rekrutēšanas veids. Tas ir “uzticamāks” un “dod zināmas garantijas”. Kopumā sociālo tīklu izmantošana liecina, ka darbinieku meklējumos neformālajai informācijai tiek piešķirta ne mazāka nozīme kā kandidāta profesionālajām spējām. Kvantitatīvais pētījums ļauj izdarīt arī secinājumu, ka etniski viendabīgos kolektīvos lielāka uzmanība tiek pievērsta kolektīva veidošanai, pieņemot jaunus darbiniekus, savukārt etniski jauktos kolektīvos vairāk dominē profesionalitātes kritērijs.

Latviešu valodas zināšanas ir viens no pamatkritērijiem, meklējot jaunus darbiniekus. Latviešu vidū vienlīdz izteikts ir gan praktiskais viedoklis par valodas zināšanu nepieciešamību, gan normatīvā pieeja, kas uzsver pienākumu zināt latviešu valodu. Nelatviešu vidū attieksme pret latviešu valodas zināšanām ir neitrāla. Netiek noliegta zināšanu nozīme karjera veidošanā, bet nav arī vērojama stingra latviešu valodas apguves motivācija. Drīzāk tiek atzīta nepieciešamība valodu zināt sev nepieciešamās sapratnes līmenī, kas nozīmē drīzāk praktisku pieeju, nevis emocionālu vēlēšanos identificēties ar Latvijas valsti. Aptauja parāda, ka aptuveni 20% krievu uzņēmumu darbinieku atlasē latviešu valodas zināšanām nav izšķirošas nozīmes.

Kopumā jautājumā par latviešu valodas prasmī, latviešu un nelatviešu sociālā distancēšanās un nesaprašanās diskursīvā līmenī novērojama visizteiktāk. Tā ir tēma, par kuru runājot, cilvēku stāstījumos parādās 'mēs' un 'viņi' dalījums, un vērojama tendence par 'viņiem' izteikties negatīvi. Latvieši gan vispārīgi, gan attiecinot šos apgalvojumus uz sev zināmiem cilvēkiem, runā par krievu slinkumu, šovinismu un nespēju iemācīties elementāras lietas. Krievi, savukārt par to, ka latvieši absolūti neelastīgi mēģina realizēt neadekvātu un diskriminējošu valodas politiku.

Valodas lietošana praksē parāda nedaudz citu, jau krietni labvēlīgāku vidi savstarpējai integrācijai. Cilvēki ir orientēti savstarpēji saprasties, un, it sevišķi darba attiecībās, tas tiek izvirzīts kā abpusējas komunikācijas priekšnoteikums. Gan krievu, gan latviešu respondenti atzīst, ka cenšas pielāgoties sarunu biedram un ir pretimnākoši valodas izvēlē, tādējādi **etniski jaukta darba un korporatīvā vide var tikt uzskatīta par ir integrāciju veicinošu praksi.**

Interesanti, ka latviešu vidū attieksme pret nelatviešiem ļoti uzlabojas pat pie minimāliem centieniem runāt latviešu valodā un nelielām latviešu valodas zināšanām. No krievu puses attieksme pret latviešu valodas lietošanu lielākoties ir neitrāla, bet aptuveni 1/3 daļa pētījumā aptaujāto nelatviešu atzīst, ka latviski runā labprāt. Tas ļauj secināt, ka priekšnoteikumi komunikācijai latviešu valodā nav nelabvēlīgi, taču trūkst motivācijas to praktizēt.

Etniskās attiecības kopumā tiek vērtētas kā neitrālas un drīzāk pozitīvas. Priekšstats par problēmām un nesaskaņām ir mākslīgi radīts 'no malas', bet realitātē notiek mierīga abu kopienu līdzās pastāvēšana. Tas zināmā mērā liecina par relatīvu apmierinātību ar situāciju un motivācijas trūkumu "integrēties". Par sabiedrības integrāciju drīzāk tiek runāts kā par nākamo paaudžu uzdevumu vai iespējamību.

Tai pašā laikā, redzams, ka praksē, dažādu tautību cilvēkiem strādājot kopā, dominē orientācija uz sadarbību un nav vērojams pamats etniskiem konfliktiem.

IETEIKUMI EKONOMISKĀS INTEGRĀCIJAS VEICINĀŠANAI

Situācija uzņēmējdarbības vidē etniskās integrācijas kontekstā nav uzskatāma par īpaši problemātisku, tomēr būtu vēlams mazināt segregācijas pazīmes, kas pastāv "*mazo un nemanāmo*" uzņēmumu līmenī, kā arī mazināt politizētās attieksmes un etniskos aizspriedumus. Ieteikumi šajā sakarā:

- 1) Ņemot vērā to, ka ekonomiskās intereses sekmē integrācijas procesu, nepieciešamas uzņēmējdarbības atbalsta programmas mazajiem uzņēmumiem, tai skaitā programmas, kas sekmē etniski jauktu uzņēmumu veidošanos.
- 2) Komunicēt integrācijas procesu būtību un priekšrocības, kas šo procesu padarītu saprotamāku, racionalizētu tā nepieciešamību un motivētu cilvēkus pārvērtēt savas attieksmes un pozīcijas.
- 3) Veicināt atbilstoša nevalstiskā sektora attīstību un darbību, iesaistot un integrējot krievu uzņēmumus nevalstiskās uzņēmējdarbības organizācijās, kas šiem uzņēmumiem palīdzētu, piemēram, orientēties uz ES tirgu.
- 4) Valsts politikas līmenī, veicināt izglītības sektora un ekonomikas sabalansētu attīstību un ciešāku sadarbību, izmantojot nelatviešu stirpās puses izglītībā un

tautsaimniecībā. Piesaistīt nelatviešu speciālistus, kas pretējā gadījumā meklētu darbu ārpus Latvijas.

- 5) Veicināt latviešu valodas apguves pasākumus, kas radītu lielākas iespējas arī nelatviešiem vairāk iesaistīties latviešu kolektīvos. Radīt valodas apguvei veicinošu vide, tai skaitā vairojot psiholoģisko atbalstu latviešu sabiedrības daļā, jo - *daudzi kautrējas runāt, baidās kļūdīties, baidās, ka tiks izsmieti. Man šķiet, ka vienā otrā gadījumā latvieši ir neiecietīgi pret tiem, kas runā krievu valodā un, ja viņi pasaka ko nepareizi. Ir tāda psiholoģiskā barjera.*
- 6) Padarīt valsts sektoru nelatviešiem pieejamāku un atvērtāku, informējot krievvalodīgo sabiedrības daļu par vakancēm šajā sektorā, ar to parādot un paplašinot potenciālo darba iespēju lauku. Kā iespējamie soļi – darba sludinājumu un publicēšanu krievu izdevumos vienlaikus sniegt plašāku informāciju par latviešu valodas apmācības iespējām.
- 7) Veicināt skaidras un caurspīdīgas darbā pieņemšanas procedūras ievērošanu gan privātajā, gan valsts sektorā, kas vairāk sekmētu profesionalitātes kā kritērija nozīmību, un neradītu priekšstatu par etnisko diskrimināciju.
- 8) Izstrādāt valsts atbalsta programmas, kas orientētos uz sociāli apdraudētām etniskajām sabiedrības grupu integrāciju:
  - a. Strādājošajiem mazajos ‘krievu’ uzņēmumos, ar mērķi informēt par darba ņēmēju tiesībām;
  - b. Čigānu tautības cilvēku izglītības un nodarbinātības iespējām.

PRIVĀTO UZŅĒMUMU VADĪTĀJU UN DARBINIEKU PRIEKŠSTATI PAR ETNISKO ASPEKTU UZŅĒMĒJDARBĪBAS VIDĒ

APTAUJAS UN INTERVIJU REZULTĀTI

Etniskā aspekta nozīme uzņēmējdarbības vidē tika pētīta korporatīvo un darījuma attiecību kontekstā, kā arī analizējot uzņēmumu vadītāju priekšstatus par biznesa vidi etniskā griezumā.

Kopumā pastāv uzskats, ka formāli šodien nevar strikti nodalīt, kas ir 'krievu' un kas ir 'latviešu' business. "Viens otru integrē" gan Eiropas Savienības, gan likumdošanas ietekmē, gan pieaugot biznesa vadīšanas pieredzei.

Šodien ir grūti pateikt – latviešu vai krievu. Tagad jau viss tā sajaucies, bieži vien īpašnieks ir viens, prezidents cits, izpilddirektors vēl cits, tāpēc ir grūti spriest 'latviešu' vai 'krievu'. Kurš ieguldījis kapitālu visbiežāk vispār nav zināms. (KV)

Teiksim, kādus piecus gadus atpakaļ, tad tas ļoti izteikti bija tā, ka krievu business ir tas un latviešu - kaut kas cits. Bet tagad, man liekas, ka arvien vairāk viens otru integrē, un ir grūtāk teikt, ka ir tikai krievu vai tikai latviešu business. (LV)

Varbūt agrāk tas nodalījums bija lielāks, tāds striktāks, tagad jau tajā biznesa vidē vienkārši ar visām Eiropas Savienībām nākas pēc vienotiem standartiem strādāt. (JLV)

Darījumu attiecībās etniskais dalījums netiek problematizēts vai izvirzīts kā būtisks sadarbības kritērijs. Noteicošās ir biznesa intereses. "Business ir business un tas ir visiem. Biznesmeņi pirmkārt domā par savu uzņēmumu, nevis par kaut kādām valodu vai tautību atšķirībām."

Neskatoties uz to, pastāv neformāls dalījums pēc nozarēm, kuras vēsturisku vai mentalitātes atšķirību rezultātā izveidojušās kā vairāk 'krieviskas' (naftas business, tirdzniecība kā tāda, sporta klubi, skaistumkopšanas saloni, datortehnikas un alkohola nozares, autoservisi) vai 'latviskas' (piemēram, reklāmas aģentūras).

Atsaucoties uz mentalitāti, tiek runāts arī par atšķirīgu biznesa un organizāciju kultūru. Kāds krievu uzņēmuma pārstāvis min, ka

..latviešiem varbūt vairāk raksturīgi bija kaut kā tādi mierīgāki virzieni, pēc mentalitātes tādi mierīgāki. Krievi bieži vien var kaut kādu biznesu uzsākt, teiksim tā, uz dullo, kas vairāk raksturīgs krievu raksturam. Latvieši ir pilnīgi citas mentalitātes, vairāk pārdomā, vairāk pamato. (LV)

Savukārt **latviešu respondentiem** krievu uzņēmumi šķiet "dinamiskāki", "krāšņāki", "ar lielākiem apgriezieniem", kas "visu mēģina tā 'po bajarski'. Latvieši savukārt ir "vairāk ir tādi kā taupītāji".

Atšķiras pēc apgriezieniem, vismaz man tā subjektīvi šķiet. Bet tā - krievu business – viņi cenšas aptvert vairāk, bet mēs esam tādi nedaudz pieticīgi visās jomās, arī biznesā. Teiksim, man liekas, ka striktāk tas ir redzams banku biznesā, piemēram, Belokoņa banka, Parekss banka, cik es zinu, cilvēki, tā saka, ka tās bankas pilnībā atšķiras no citām, viss vadības stils, visa vide. Atšķiras organizācijas kultūra, viņi, protams, ievieš savējo un pēc saviem standartiem. Atšķiras kā strādā latvieši un kā strādā krievi. (JLV)

Latviešu respondentu vidū apzīmējumam 'krievu business' ir arī negatīvs skanējums, kas tiek pielīdzināts 'melnajam biznesam', krāpnieciskiem darījumiem un nodokļu nemaksāšanai.

Krievu bizness ir tas, ko sauc par melno biznesu, tas ir tas, kas saistīts ar krievu mafiju un naftām, un tādām lietām. Tādas lietas protams eksistē, un tur pārsvarā ir krievi. Tā problēma, protams, ir nodokļu nomaksā kā tādā. Bet, protams, eksistē jau arī tādi krievu kantori, kaut kur Latgalē, kas nodarbojas ar normālām lietām, viņi tikai runā krieviski un ar šādiem uzņēmumiem, protams, nav nekādu problēmu. Bet tā, galvenokārt, cik tas skar Valsts kasi, vai tā papildinās vai nē no šiem uzņēmumiem. Citādi, kādas tur problēmas. Tad vēl tās drausmīgās lietas, kas nemītīgi netiek atklātas, bet tā jau ir iekšējā mūsu valsts korupcija un tamlīdzīgi. Šī te PVN atmazgāšana, visas shēmas, kas tiek veidotas, tā ir reāla valsts krāpšana. Un mans iekšējais uzskats ir, ka tas tomēr vairāk ir saistīts ar krievu pasākumiem. Jo viņiem arī tā mentalitāte ir bišķiņ savādāka. (LV).

Jāsaka, ka **krievu respondentu** intervijās gandrīz vispār netiek runāts par uzņēmumu dalījumu pēc etniskās piederības un ‘krievu’ vai ‘latviešu’ biznesa atšķirībām. Fakts, ka etniskās minoritātes veido savus uzņēmumus, tiek uztverts kā dabiska parādība, kas liecina par zināmu etnisko minoritāšu stabilitātes sajūtu uzņēmējdarbības vidē. “*Tā tas pastāv visās valstīs. Ir turku bizness Vācijā, un viņi tur vāciešus neņem. Ir, pieņemsim, beļģu bizness Anglijā, viņi arī nejaucas kopā. Domāju, ka valodas dēļ arī nejaucas kopā. Ir lauks, kurā funkcionē krievi, viņi klausās ORT, viņiem ir citi joki. Un ir latvieši, kas skatās LNT, un viņiem ir citi joki. Ir atšķirīgas intereses, un nav par ko runāt. Nerunājot nemaz par to, ka krievi nesaprot latviešu slengu un to, kas ir smieklīgi, un otrādi”.*

DARBA TIRGUS

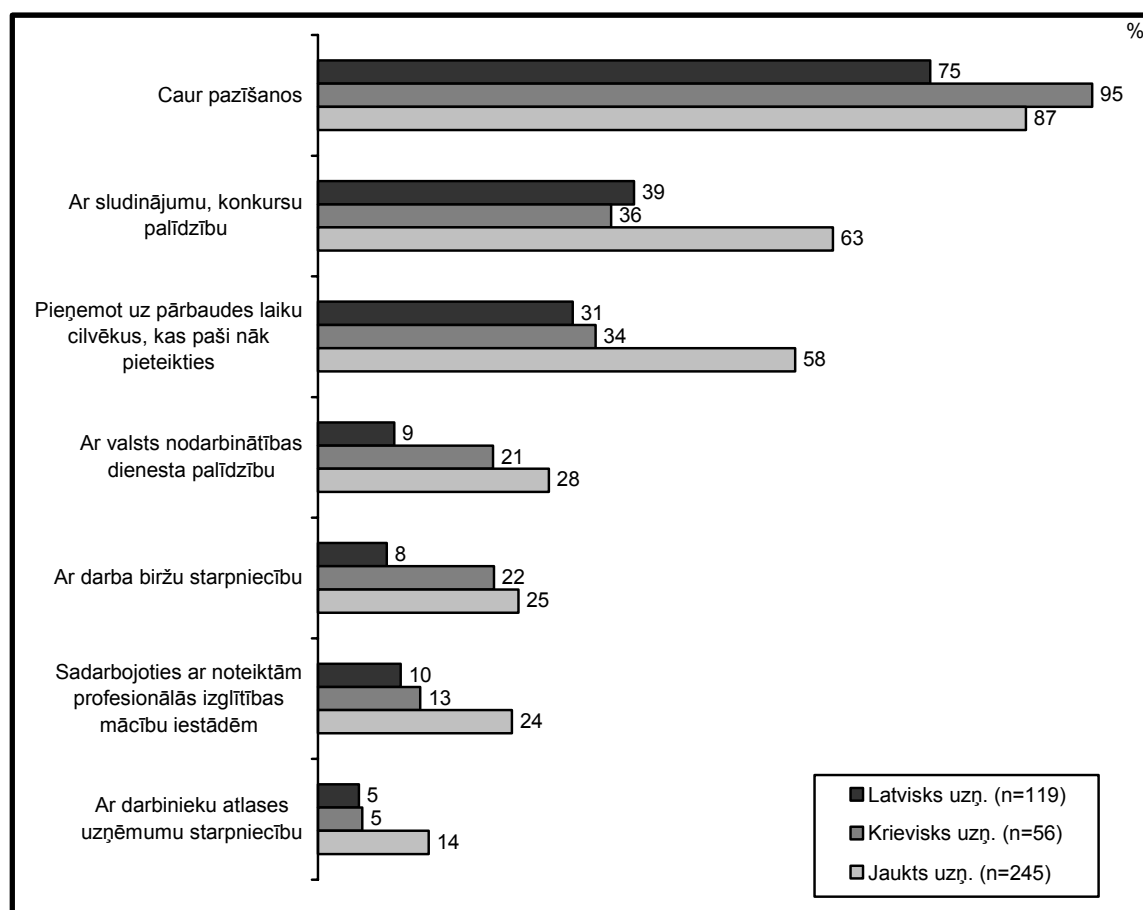
Viens no pētījuma mērķiem bija iegūt padziļinātu izpratni par darba tirgu Latvijā, tajā pastāvošo iespēju vienlīdzību dažādu etnisko grupu darba meklētājiem un rekrutācijas filtriem, kas darbojas dažādu nozaru un etniskā profila uzņēmumos.

Lai spriestu par etnisko jautājumu aktualitāti darba attiecībās, uzņēmumu darbinieki tika lūgti pastāstīt par savu darba meklēšanas pieredzi, savukārt uzņēmumu vadītāji gan intervijās, gan kvantitatīvajā aptaujā - par jaunu darbinieku pieņemšanu, rekrutēšanas mehānismiem un prasībām.

Kvantitatīvā uzņēmumu vadītāju aptauja un padziļinātās intervijas apliecina sociālo kontaktu un tīklu nozīmīgumu darba tirgū. Caur paziņanos jaunus darbiniekus mēdz meklēt 84% no aptaujātajiem uzņēmumiem, savukārt cilvēki 'no malas' tiek meklēti gandrīz divreiz retāk - 46% no aptaujātajiem uzņēmumiem mēdz publicēt darba sludinājumus, vai piesaista cilvēkus, kas paši atnākuši pieteikties (41%).

3. grafiks

Veids kā meklē jaunus darbiniekus

Bāze: % no respondentiem, kuriem jautājums ir atbilstošs
Summētas atbildes "bieži" un "reizēm"

Skatoties pēc etniskā dalījuma, tieši krievu uzņēmumi visvairāk (95%) orientēti uz sociālo tīklu izmantošanu, meklējot darbiniekus. 68% krievu uzņēmumu vadītāji ir pārliecināti, ka tas ir vislabākais rekrutēšanas veids. Latviešu uzņēmumu vidū sociālo tīklu loma darbinieku meklēšanā ir salīdzinoši mazāka (75%), tomēr arī 62% no latviešu uzņēmumu vadītājiem to uzskata par vislabāko rekrutēšanas veidu.

Intervijas ar **darba devējiem** liecina, ka, izmantojot neoficiālus darbinieku meklēšanas kanālus, t.i., aptaujājot paziņu loku, uzņēmumi iegūst ‘uzticamākus’ darbiniekus un zināmas garantijas par neformālo darbinieka atbilstību amatam un piemērotību darba vietai.

Ja veikalā viena pārdevēja aiziet, dabīgi, ka neņems svešu cilvēku, bet kādu no pazīstamiem. Veikals ir tāda vieta, kur zagšana un visādas tādas lietas notiek, tomēr jāskatās, lai tie būtu godīgāki cilvēki. (JLV)

Oficiālus rekrutēšanas paņēmienus mēdz praktizēt, meklējot deficītas profesijas darbiniekus un darbiniekus zemāk atalgotiem darbiem.

Oficiāli un caur paziņām. Nu, šad tad ieliek arī avīzē sludinājumu - uz tiem zemāk apmaksātajiem darbiem grūti dabūt cilvēkus, tad arī ieliek. (JLV)

Visādi. Viens otram pasaka, viens otram nodod. Ja meklē darbiniekus, dažreiz avīzēs, citreiz vienkārši caurlaidē izvieta sludinājumu. Dažreiz no biržas nāk. Visas iespējas. (JKV)

Etniski jauktajos uzņēmumos tiek izmantoti daudzveidīgāki darbinieku atlasē veidi, nekā etniski viendabīgos uzņēmumos. Jauktie uzņēmumi salīdzinoši vairāk (63%) rīko atklātus konkursus uz vakantajām darba vietām, kā arī vairāk (58%) cenšas piesaistīt cilvēkus, kas paši izrādījuši iniciatīvu. Pazīšanos kā vislabāko veidu, lai atrastu piemērotu darbinieku, minējuši aptuveni puse no jaukto uzņēmumu vadītājiem.

Arī **darba ņēmēji**, raksturojot savu darba meklēšanas pieredzi, visbiežāk piemin personisko sakaru izmantošanu. Neviena no intervētajiem uzņēmumu darbiniekiem savu pašreizējo darba vietu nebija meklējis, ejot cauri oficiālai un formālai rekrutācijas procedūrai. Parasti darbs “īpaši nav meklēts”, tas “vienkārši piedāvāts”, vai to “ieteikuši pazīstami cilvēki”.

- *Es kādreiz strādāju “Rīgas Adītājā”, un mūsu šefs arī tur, tāpat kā šeit, pieveda darbu. Pēc tam viņš izdomāja veidot savu uzņēmumu un mani uzaicināja. (JKD)*
- *Latvijā tā man ir pirmā darba vieta. Pirms tam es dienēju Krievijā - biju kara lidotājs. Mans draugs te izturēja konkursu uz mārketinga direktoru vietu, un tad viņi meklēja personālu. Pēc atlasē nebija, ko izvēlēties, un viņš mani palūdza pastrādāt šeit. Es īpaši darbu nemeklēju. Kādu pusgadu pirms tam nestrādāju. (JKD)*
- *Nu, kā visi, caur pazīšanos.. (JLD)*
- *Es dzīvē nekad darbu neesmu meklējusi. Mēs ar draudzeni abas kopā sākām strādāt - es grāmatvedībā, bet viņa ražošanā vienā un tajā pašā tipogrāfijā. Kad vēlāk tipogrāfija sadalījās, es izlēmu iet uz šo jauno uzņēmumu, vecajā palika visi svešie un pārņēma to visu. Bet te bija mūsu darbinieki, kas jau no kaula zināmi. (LD)*

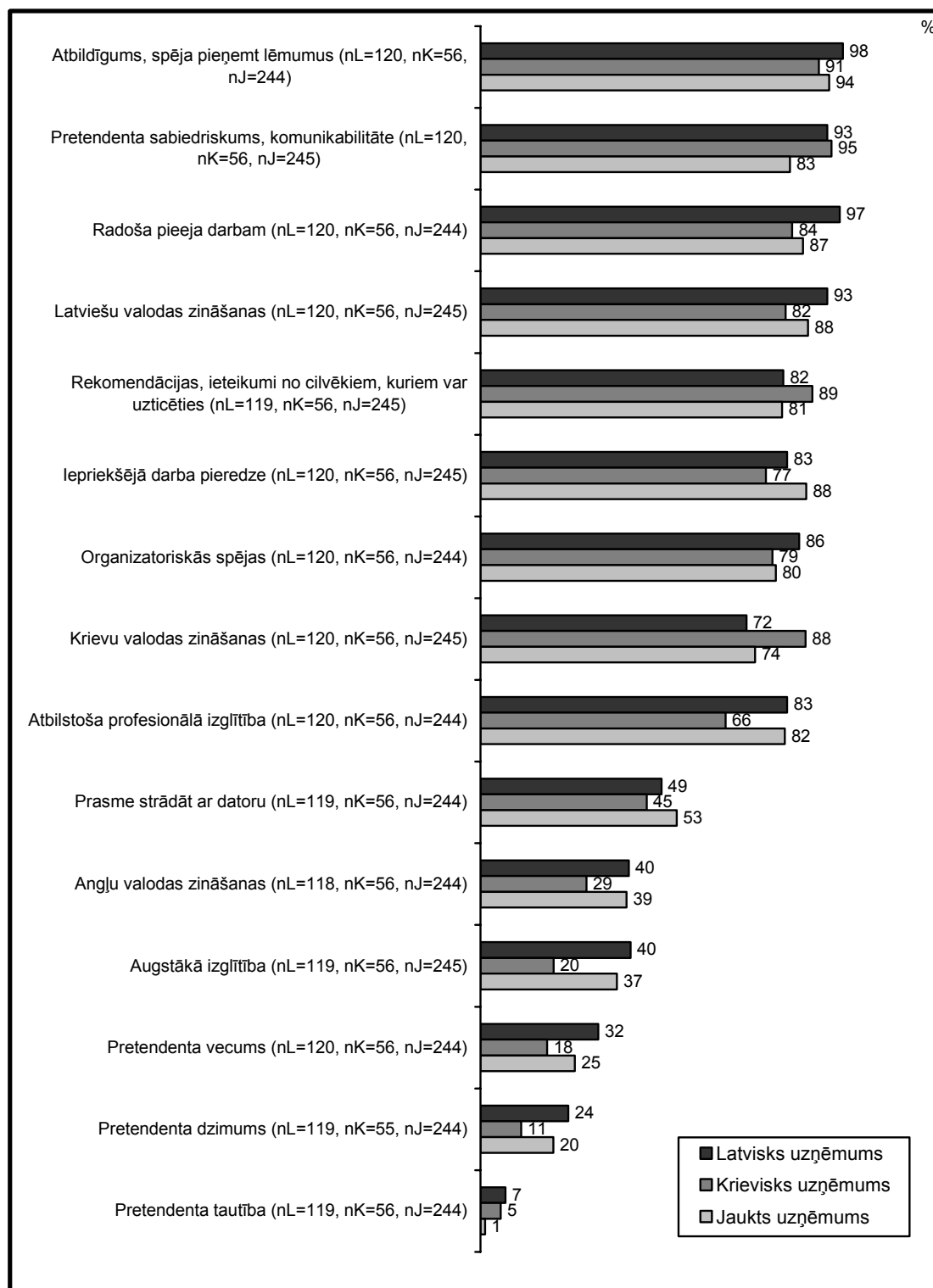
Darba atrašana caur pazīšanos, no vienas puses, nozīmē, ka darba meklētāju individuālajiem resursiem – spējai konkurēt ar savām prasmēm un zināšanām ne vienmēr ir izšķiroša nozīme. Lai sekmīgi startētu darba tirgū, ne mazāk svarīgi ir arī atbilstoši sociālie resursi – kontakti un plašs ‘noderīgu’ paziņu loks. Tas ir veids, kā uzzināt par vakantajām darba vietām un iegūt papildus informāciju, jo draugi vai paziņas sniedz plašākas ziņas kā darba vai amata apraksts.

REKRUTĀCIJAS FILTRI

Uzņēmuma vadītāju aptauja liecina, ka visi darba devēji potenciālos darbiniekus atlasa pēc līdzīgiem kritērijiem, tomēr niansēs vērojamas atšķirības uzņēmumos ar dažādu etnisko piederību.

4. grafiks

Darbā pieņemšanas kritēriji

Bāze: % no respondentiem, kuri sniedza noteiktu atbildi

Latviešu uzņēmumos vairāk kā etniski jauktajos vai krievu uzņēmumos no pretendentiem uz vakanto darba vietu tiek sagaidīta radoša pieeja darbam (97%), latviešu valodas zināšanas (93%) un organizatoriskās spējas (86%). Salīdzinoši lielāka (32%) uzmanība tiek pievērsta arī pretendenta vecumam.

Krievu uzņēmumos svarīgas ir rekomendācijas (89%) un krievu valodas zināšanas (88%). Turpretim prasības pēc citām prasmēm un zināšanām (iepriekšējā darba pieredze, atbilstoša profesionālā izglītība, angļu valodas zināšanas, augstākā izglītība) ir salīdzinoši mazākas nekā latviešu vai jauktajos uzņēmumos. Mazāka nozīme tiek piešķirta arī pretendenta vecumam (18%) un dzimumam (11%).

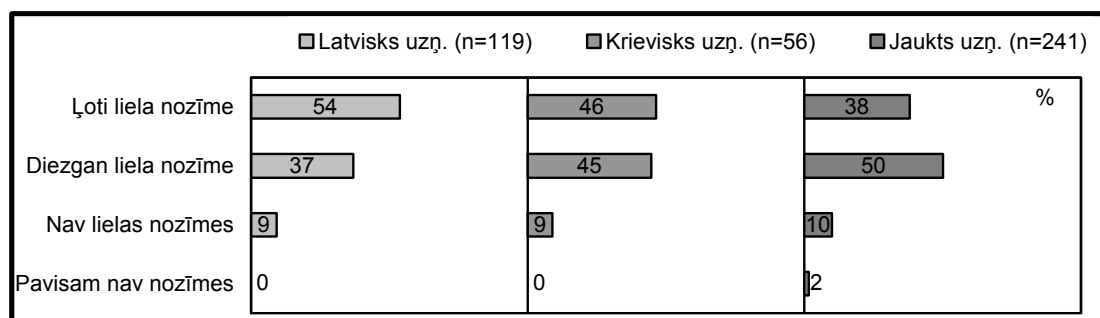
Jauktie uzņēmumi, savukārt, mazāk akcentē tādas īpašības kā sabiedriskums, komunikabilitāte, bet nedaudz vairāk tiek uzsvērtā iepriekšējā darba pieredze.

LATVIEŠU VALODAS ZINĀŠANAS

Kvantitatīvā aptauja parāda, ka latviešu valodas nozīme karjeras veidošanā netiek apšaubīta. 90% aptaujāto uzņēmumu vadītāju piekrīt, ka latviešu valodas zināšanām ir “ļoti liela” vai “diezgan liela” nozīme.

5. grafiks

Latviešu valodas nozīme profesionālajā karjerā

Bāze: respondenti, kas sniedza noteiktu atbildi

Tai pat laikā intervijas parāda saasinātu šī jautājuma uztveri, it īpaši **latviešu tautības darba devēju** vidū. Latviešu valodas zināšanu nepieciešamība gan instrumentālā, gan normatīvā nozīmē visās intervijās dominē kā galvenā tēma, uzsverot valodu kā sociālās mobilitātes priekšnoteikumu un kā ‘taisnīgu’ prasību, kas tiek izvirzīta nelatviešu darba meklētājiem.

ATTIEKSME PRET LATVIEŠU VALODU

Valodas zināšanas ir nepieciešamas, lai sekmīgi startētu darba tirgū, un latviešu valodas neprasmē lielākoties tiek minēta kā vienīgā “*problēma*”, kas šodien ierobežo nelatviešu darba un karjeras iespējas. Pastāv uzskats, ka, nezinot latviešu valodu, ir izredzes atrast tikai vienkāršus, slikti apmaksātus darbus.

Ja viņš prot latviešu valodu, tad es domāju, ka viņam darba tirgū problēmu nav. (LV)

Ja viņš latviešu valodu nepratīs, tad normālu darbu neatradīs. Domāju, ka diez vai viņu ņems kādā biznesā, ja nepratīs latviešu valodu. Nu, varbūt ļoti zemu atalgotam darbam, zemā līmenī. Mums ir gāzes operatori pensionāri, tiem ir zemas algas, viņi piestrādā, latviski nemāk. Ko darīt, ka tam cilvēkam nav ko darīt, citur darbu atrast nevar, tad pieņem. Tie ir tādi gadus vecāki cilvēki. (JLV)

Valodas kā karjeras instrumenta kontekstā tiek runāts par valodu zināšanu atšķirībām dažādās vecuma grupās, parasti uzsverot pozitīvās tendences cittautiešu jauniešu vidū. Kā liecina darba devēju novērojumi, jaunieši arvien vairāk novērtē valodas prasmes radītās priekšrocības karjeras veidošanā un saskata valodas zināšanu nepieciešamību savu mērķu sasniegšanai. Jāatzīmē, ka šāds pozitīvs nākotnes redzējums savukārt liecina par pašu respondentu pozitīvo attieksmi un orientāciju integrācijas virzienā.

Vai nu tie jaunieši saprot savu nākotni, ka, ja viņi grib dzīvot Latvijā, viņiem tā latviešu valoda jāzina. Viņu zināšanas uzlabojas. Bet tie, kas ir pensionāri un vecāka gada gājuma cilvēki, tur neuzlabojas nekas, jo tie cilvēki vienkārši nesaprot, kāpēc viņiem jāzina tā latviešu valoda. Jaunieši taču mācās universitātē bez kādām problēmām, strādā un dzīvo. Jauniešu vidū valodas zināšanas uzlabojas, tas ir pozitīvi, manuprāt. Jaunieši ir mūsu nākotne. (JLD)

Iespējas nelatviešu jauniešiem ir tādas pašas kā latviešu jauniešiem, ar nosacījumu, ka viņš zina latviešu valodu. Var iet latviešu vidē, latviešu kolektīvā, un es zinu, ka vairāk viņi (nelatviešu jaunieši) to grib un arī to dara. (JLD)

Jautājumam par latviešu valodas zināšanām ir arī papildus emocionāla slodze. Par tēmas jūtīgumu respondentu stāstījumos liecina gan izteiksmes līdzekļu, gan argumentāciju izvēle, kur īpaši spilgti parādās etnisko grupu distancēšanās un dalījums 'latviešos' un 'krievos'. To parāda plašais vietniekvārdu 'mēs' un 'viņi' lietojums, negatīvās atsauksmes par 'viņiem', kā arī dažādie attaisnojumi, kurus katra no pusēm izmanto sava viedokļa pamatošanai.

Piemēram, **latviešu darba devēju vidū parādās izteikti normatīva pieeja, uzsverot, ka valodas zināšanas ir taisnīga un "primitīva" prasība, kas ir pa spēkam katram "normālam un izglītotam cilvēkam"**.

Galvenais ir tas, ka tā latviešu valoda ir jāzina. Vienkārši jāzina. Ja visu laiku esi nodzīvojis Latvijā un neproti latviešu valodu, tad... tur nav vārdam vietas. (LV)

Dažās intervijās valodas nezināšana tiek interpretēta kā pašu 'krievu vaina' – valodu apgūt traucē krievu šovinisms, lielas nācījas pašpietiekamība un slinkums.

Ja krievs prot latviešu valodu, tad viņam vispār visi ceļi ir vaļā. Vistrakākais viņus ierobežojošais faktors ir viņu pašu morāle, ka viņi nevēd to valodu iemācīties, vai ne? Jūs taču arī, ja kaut kur aizbrauktu pirmā lieta, ko censtos- iemācīties valodu, lai vispār saprastu, par ko tur runā. Bet viņiem nevajag, viņam tāds pats krievs blakām, sadzer un viss. (LV)

Valodas neprasmes un krievu slinkuma saistība parādās arī, runājot par darbinieku atlasī. Šādā kontekstā pēc valodas prasmes tiek spriests par cittautiešu spējām mācīties un motivāciju strādāt. Dažās intervijās izskan prasība, ka primārās ir "perfektas" valodas zināšanas un tikai pēc tam tiek apsvērtas pārējās kandidāta kvalitātes.

Ja cilvēks atnāk un nevienu vārdu neprot latviski, ir te piedzimis un tiešām nezina. Ir jau tā, ka rodas jau nepatika pret to cilvēku tāpēc vien, ka viņš nezina tik primitīvas lietas, un tās ir primitīvas lietas. Ja viņš nevar to izdarīt, tad ko viņš vispār var izdarīt, ja no dzimšanas līdz kādiem 20-30 gadiem nav varējis iemācīties latviešu valodu, šeit dzīvodams. Un tad es šaubos, vai viņš var vēl kaut ko citu iemācīties. (LV)

Kāda viņiem ir attieksme pret latviešu valodu, tāda ir arī attieksme pret darbu, to es labi redzu. (JLV)

Jebkuram cilvēkam, ja kaut ko negribas, ir sevi jāaudzina. Kā tad viņš strādās, ja viņam ir tāda attieksme pret to, kas viņam ir jāzina, un tad arī pret pārējo. Krievu biznesmeņi to pašu teiktu, ka neņem nevienu krievu darbā, kurš neprot perfekti latviešu valodu. Ja viņš nav spējīgs iemācīties latviešu valodu, tad viņš nav spējīgs iemācīties neko. (JLV)

Interesanti, ka, runājot par (nelatviešu) darbinieku rekrutāciju, latviešu darba devēju vidū cita starpā parādās ne tikai dalījums 'krievos' un 'latviešos', bet tiek pretstatīti 'uzņēmēji' (gan krievu, gan latviešu) un 'valsts' pastarpināti kā darba ņēmēju interešu aizstāvētāja.

Bet kas aizstāv uzņēmējus? Tādas lietas vispār neeksistē! Un tagad vēl uzņēmējam uzkrāmē virsū: "Ko Jūs domājat par krievvalodīgo jautājumu?". Ka tik vairāk noplēst! Mūsu valstī vispār nedomā, kā kaut ko attīstīt, visu tikai paņemt – PVN paņemt uz robežas, lai uzņēmums nevar ievest par 18% vairāk preces, kas varētu stāvēt noliktavā un tiktu tirgotas vēlāk. Valsts Tevi aptīra uzreiz uz robežas. Viss, ko vien ir iespējams, tev ir jānomaksā valstij iepriekš. Bet ko valsts tavā labā dara? Neko! Sēž! (LV)

No diskursa analīzes viedokļa arī šādu 'virziena maiņas taktiku', kad par 'upuri' tiek atzīta iekšējā 'mēs' grupa, cilvēki savos stāstījumos izmanto, lai pamatotu negatīvo attieksmi pret 'viņiem' – šajā gadījumā valsti, kas vairāk domā par 'krieviem', nevis uzņēmējiem.

Krievu respondentu vidū vērojama atšķirīga attieksme pret latviešu valodu. Latviešu valodas nepieciešamība karjeras veidošanai netiek noliegta, bet paralēli pastāv arī alternatīvs viedoklis par iespēju atrast labu darbu bez latviešu valodas zināšanām. Tas gan īpaši netiek uzsvērts, bet respondenti zina stāstīt par "citu cilvēku" pozitīvo pieredzi, un to pamato fakti, ka Latvijā darbojas arī nelatviešu uzņēmumi.

Man ir daži draugi, kas ne īpaši labi pārvalda latviešu valodu, un viņi arī strādā. Ne augstos amatos, ne vadībā, bet viņiem ir labs darbs, nopelna pietiekami, lai dzīvotu labi. Jo mums taču arī te strādā krievu uzņēmēji, krievu firmas, pārstāvniecības, varbūt tur. Ne tikai krievu, bet baltkrievu, ukraiņu un citu slāvu tautību. (JKV)

Ja neprot latviešu valodu, es domāju, ka ir sarežģītāk. Neteiktu, ka grūti, bet ir sarežģītāk. Varbūt kādās firmās... (JKV)

Mēs te vienreiz saskaitījām, ka ir 20 armēņu restorānu, kas nodarbojas ar biznesu vairāk vai mazāk veiksmīgi. (KD)

Nelatviešu attieksmi pret latviešu valodu ietekmē arī īstenotā valodas politika, naturalizācijas procedūra, kur valodas prasības tiek vērtētas kā neadekvātas un pārāk augstas – tiek gaidīts, ka krievi zinās latviešu valodu kā dzimto, lai gan ikdienas dzīvē tas nav nepieciešams.

Es vairākas reizes esmu mēģinājis nokārtot valodas eksāmenu pilsonības iegūšanai, un tika atzīts, ka man nav pietiekamu zināšanu latviešu valodas rakstībā. Šajā jautājumā man ir savs viedoklis; nav noslēpums, ka arī latvieši paši dažreiz šaubās par to, kur vajag būt garumzīmēm, kur nē. Bet neskatoties uz to, eksāmenā tam tiek pievērsta liela uzmanība un prasītas arī rakstu valodas zināšanas. Es uzskatu, ka savā profesijā pašreizējā periodā pilnībā iztiek bez rakstīšanas. Pirmkārt, būtu jāņem vērā vēlēšanās kļūt par pilsoni, otrkārt, vēlēšanās iegūt kādas zināšanas gan vēsturē, gan arī valodas. Bet šeit iznāk pavisam otrādi, pirmkārt, ir prasības pareizi rakstīt. (KD)

Vismaz, manu draugu vidē ir mazliet citādāki priekšstati par to visu un citādas domas - latviešu valoda ir jāmacās, procentuāli varbūt nav pareizi, bet ir jāmacās un neviens jau neatsakās, ir jāmacās un jādzīvo. Arī beidzām augstskolu latviešu valodā, kaut gan vispār 12 gadus mācījāmies krievu valodā, nu nekas, nav nekādu problēmu. Pabeidzām, strādājam un nav problēmu. (JKD)

Bez tam prasības liekas diskriminējošas tieši attiecībā pret krieviem un "pieredzējušiem vidējās paaudzes darbiniekiem". Nav nekādu šaubu, ka nevienam indusam, kurš te 15 gadus dzīvo, neliks labi runāt latviski.

Darba devējs ir spiests prasīt valodas apliecību. Valsts valoda tagad, protams, tiek plašāk lietota nekā senāk, pirms 10 gadiem. Vispār tā mūsu dzīve šajā jaunajā sabiedrībā pēc PSRS sabrukšanas, daudziem tā bija pilnīgi drāma. Tāpēc, kad šeit ieviesa tādas prasības kā valodas zināšanas, kas mazināja iespējas būt noderīgam sabiedrībai, tad šajā ziņā man liekas notika pamatīga pārcenšanās. Ar to es gribu teikt, ka tas ir tāds delikāts jautājums, kuram vajadzēja pieiet daudz nosvērtāk. (KV)

Jāatzīst, ka jautājumā par latviešu valodas zināšanām, pastāv manāma neatbilstība, kā latvieši interpretē krievu attieksmi pret latviešu valodu un krievu priekšstatiem par valodas apguvi. Ja latvieši savās nostādnēs ir samērā kategoriski, ka valodas nezināšana ir pašu krievu problēma, tad krievi teorētiski sagaida lielāku elastību un pretimnākšanu latviešu valodas zināšanu jautājumos. Tajā pašā laikā krievu vidū nav vērojama stingra latviešu valodas apguves motivācija. Tiek izmantota attaisnošanās stratēģija – krievi būtu vairāk noderīgi sabiedrībai, ja nebūtu stingro valsts valodas prasību. Pārvēršot politiķu frazeoloģijā, tas skanētu – integrācija bez latviešu valodas zināšanām.

VALODAS LIETOŠANA

Neskatoties uz darba devēju samērā kategorisko attieksmi pret latviešu valodas prasmi, izvērtējot jaunu darbinieku rekrutācijas kritērijus, kā arī komunikācijas modeļus starp dažādu tautību biznesa partneriem, kolēģiem, priekšniekiem un padotajiem, jāatzīst, ka realitātē izšķirošais tomēr ir sekmīgas komunikācijas kritērijs.

Runājot par darbinieku rekrutāciju, tiek uzsvērts, ka dažādiem amatiem un profesijām ir atšķirīgi valodas zināšanu prasību līmeņi. Ir amati un profesijas, kur valodas zināšanas tiek uzsvērtas kā obligātas (biroja darbinieki, kas veic lietvedību, darbinieki, kas strādā ar klientiem Latvijā), un amati, kur pietiek ar pamatzināšanām (ka nelatvieši saprot, ja pie viņiem vēršas latviešu valodā), vai arī zināšanām nav nozīmes. *Birojā visiem ir jāzina latviešu valoda, jo notiek komunikācija ar ārējām firmām, klientiem, bet strādniekiem tas nav svarīgi.*

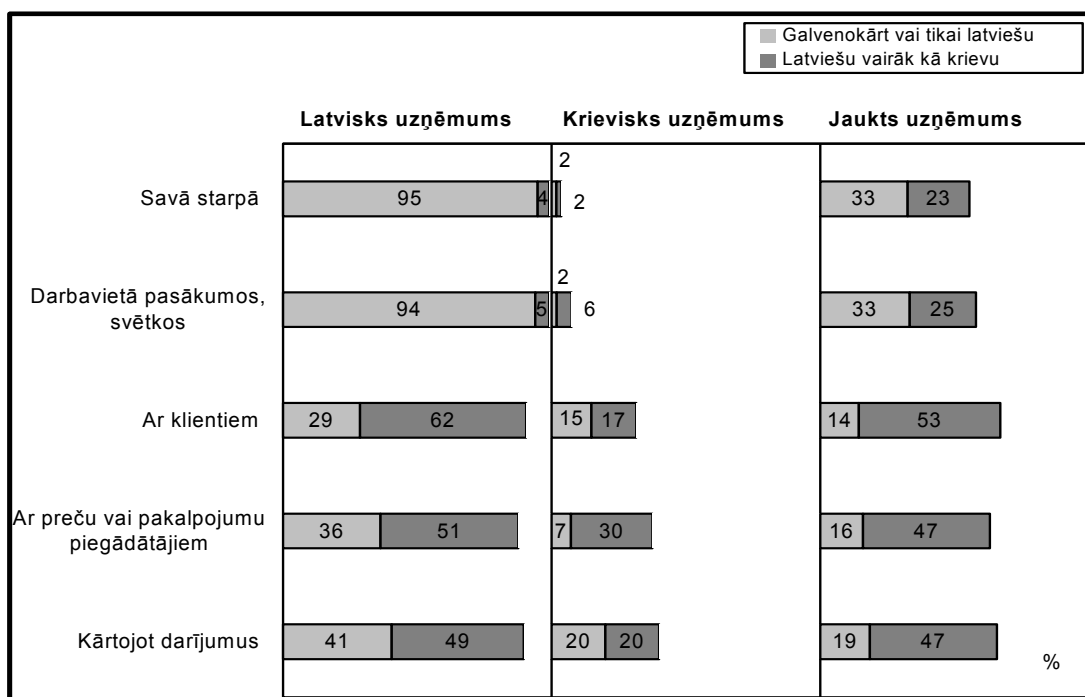
Nereti latviešu valodas zināšanas sarunvalodas līmenī ir tas ‘lūzumpunkts’, kas garantē pat ļoti pozitīvu attieksmi pret nelatviešiem no latviešu puses, piekļuvi latviešu videi un darbavietām.

Mēs pārbaudām tikai sarunvalodu, mums nevajag, lai cilvēks zinātniski un gramatiski ļoti pareizi rakstītu. Mums ir svarīgi, lai viņš varētu saprast, ko grib klients un mācētu pastāstīt par savu darbu - tādā līmenī. (JLV)

Par valodas zināšanām - jau uzreiz intervijā notestē sarunu valodu, rakstīt gan neko neliek. Var jau just, ir daudzi tādi krievi, kuri mācījušies latviešu skolās, kas ir universitātē latviski mācījušies, vēl kaut kur. Ja cilvēks labi runā latviski, tad arī viņš var rakstīt latviski normāli. (JLV)

6. grafiks

Latviešu valodas lietošana darba vietā

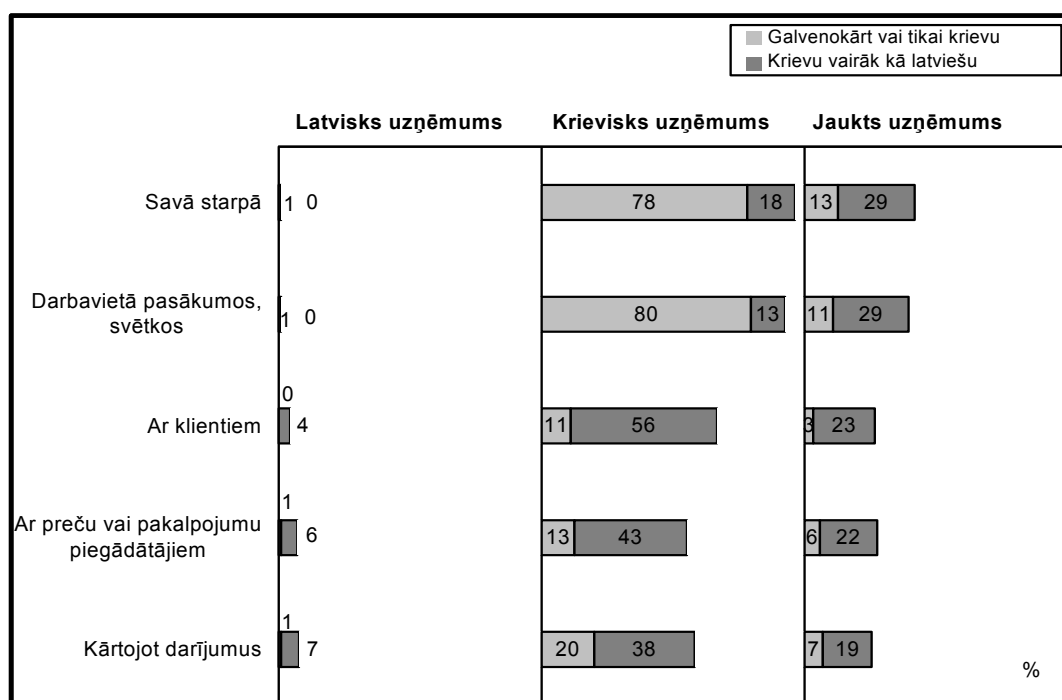
Bāze: % no respondentiem, kuriem jautājums ir atbilstošs

Analizējot valodas lietošanu darba kolektīvos, kvantitatīvie dati ļauj secināt, ka uzņēmumu iekšējā komunikācijā visās situācijās parasti pastāv vieni un tie paši valodas izvēles un lietošanas ieradumi, tomēr formālākās situācijās krievu un jauktajos uzņēmumos, piemēram, kārtojot darījumus, salīdzinoši biežāk tiek izmantota latviešu valoda. Tāpat latviešu valodu vairāk izmanto komunikācijā ar klientiem un preču un pakalpojumu piegādātājiem.

No otras puses, % sadalījums ļauj spriest, ka krievu uzņēmumiem pastāv 'krieviski' klienti un patērētāju tīkli t.i. pilna krieviska uzņēmējdarbības vide.

7. grafiks

Krievu valodas lietošana darba vietā

Bāze: % no respondentiem, kuriem jautājums ir atbilstošs

Intervijas liecina, ka valodas izvēle darba kolektīvos parasti netiek diskutēta. Gan krievu, gan latviešu respondenti kā nozīmīgāko izvirza sekmīgas komunikācijas nepieciešamību darba interesēs.

Krievi latviešu valodu izmanto komunikācijā ar klientiem, ja klients runā latviešu valodā. Pārējās situācijās komunikācija starp latviešiem un krieviem pārsvarā notiek krieviski. Interesanti, ka krievi pāriet uz krievu valodu, lielākoties tāpēc, ka latviešu valodas zināšanas ir nepietiekošas:

Katrā ziņā, kad es zvanu klientam, es uzskatu par savu pienākumu sākt sarunu latviski, obligāti, bet pēc tam jau - kā ies, teiksim tā. Tik daudz man sarunvalodai pietiek zināšanu. (KD)

Savukārt latviešiem vispār raksturīga savdabīga valodas izvēles un lietošanas psiholoģija:

Tā kā es strādāju ar klientiem, tad es runāju tādā valodā, kādā runā klients. Darba kolektīvā diezgan daudz sanāk runāt krieviski, bet es uzskatu, ka tā ir mana vājība, jo es automātiski, ja cilvēks runā krieviski, tad es tā nemanot pāreju uz krievu valodu. Tas tāds trūkums. Bet gribētos mazāk runāt krieviski, varu to arī darīt, jo visi jau it kā saprot latviešu valodu, bet pretī runā krieviski. Ir arī gadījumi, kad mani uzrunā latviski, ļoti maz, bet ir. Tad es cenšos arī turpināt latviski, bet tā kā es ļoti labi pārzinu krievu valodu, tad es automātiski pāreju uz krievu valodu, bet cenšos runāt arī latviski. (LD)

Krievu valodas lietošanu latviešu respondenti lielākoties pamato vai attaisno ar nepieciešamību pēc savstarpējas sapratnes un sekmīga komunikācijas rezultāta, kas darba attiecībās ir svarīgāks par principialitāti un konsekvenci valodas jautājumos.

Ofisā jau ir tā, ka pārsvarā, nu, varbūt nezina perfekti un tekoši, bet saprast saprot un tomēr runā. Patiesībā bieži vien ir tā, ka es runāju ar viņiem latviski, viņi saprot, bet atbild krieviski. Ir tādi, kas paši cenšas un runā latviski. Citreiz ir tā, ka es jūtu, ka tas var traucēt darbam, jo kaut ko nesapratīs līdz galam, būs problēmas, tad es pāreju uz krievu valodu. Jo zinu, ka pretējā gadījumā cietīs darbs, ka viņš tur kaut ko laužties, mocīsies un kaut ko nepateiks līdz galam, vai arī nesapratīs, ko es gribu viņam pateikt. Visbiežāk tā nākas runāt krieviski. (JLV)

Tāpat kā attaisnojums tiek minēta subordināciju, pieradums un latviešu iedzimtā pieklājība un tolerance.

Mēs te uzskatām, ka mēs viņus kaut kādā veidā apspiežam, bet latvietis jau ir tāds ļoti kulturāls, kad mēs, piemēram, ieejam veikalā, ja tev atbild krieviski, tad mēs uzreiz pārslēdzamies uz krievu valodu un visu nokārtojam. Kāpēc nevarētu būt tā, ka krievs pārslēdzas uz latviešu valodu? Tas kaut kā vispār galvā nestāv, ka tā varētu būt. Kad es vienreiz pavisam nesen biju Igaunijā, tad viņiem ir labais gājiens, ka bija pieņēmuši tieši to Valodas likumu un ka visās sabiedriskās iestādēs, veikalos, kafējnīcās, vērsoties pie pārdevēja, pirmie trīs jautājumi ir igauņiski, un tas, ko viņš tev atbild, un ja tu galīgi nesaproti, viņš drīkst kādā citā valodā. (LV)

Mums latviešiem jau ir ļoti īpatnēji - tikko jūtam, ka kāds, nevar latviski parunāt, mēs uzreiz pārejam uz krievu valodu un runājam krieviski. Varbūt kādreiz krievi pat saka, ko tu ar mani runā krieviski, runā latviski, es taču arī gribu iemācīties. Tādi gadījumi ir bijuši. Ir jau, protams, arī tādi, kas konsekvēnti atsakās runāt, bet man tas netraucē. (LD)

Man krievu valoda nekādas grūtības nesagādā, kā vajag, tā runā. (LD)

Kāda etniski jaukta uzņēmuma latviešu tautības darbiniece intervijā runā par konsekvēntas latviešu valodas lietošanas pieredzi un novērotajām pārmaiņām.

Es, piemēram, ar visiem runāju latviski, ja arī man atbild krieviski, vienalga, runāju latviski, runāju ar visiem priekšniekiem. Ģenerāldirektors, kad zvana, jau runā ar mani latviski, par to brīnos. Prasa, vai tas un tas cilvēks. Zinot, ka viņš ir augstāks, runāju krieviski, citreiz grib, lai ar viņu runā latviski. Un jau sāk latviski sveicināties, citreiz pat pāriet uz latviešu valodu. Ko viņš izrādīs savu negatīvo attieksmi! Augsta līmeņa cilvēks jau neizrādīs, un visi jau pieraduši pie tā, ka es runāju latviski. Vienīgi Daugavpilī ir viena tāda, kas pilnībā nerunā, tad es ar viņu parunāju, jo viņa labi strādā un ir izdarīga, tad es tā pieveru acis, varbūt arī viņas gados. (JLD)

Krievvalodīgie respondenti, runājot par valodas izvēli un lietošanu savstarpējā komunikācijā, krievu valodas lietošanu pamato, ka tā ir ērtāk un to visi saprot, kā arī lai uzturētu krievu kultūrvidi.

Šeit dažādi – sveicināties kā R.Pauls Jūrmalā, sveicināties latviski un runājam krieviski, jo šeit tomēr ir krievu radio. Kolektīvā arī ir vairāk krievi, jo šeit ir jābūt labām literārās valodas zināšanām, arī kultūras zināšanām. Šeit mums ir ziņas un citas specifiskas programmas, kuras prasa labas valodas zināšanas vismaz pagaidām, kamēr ir atšķirīgas auditorijas valodas dēļ. Varbūt tās atšķirības ar laiku izzudīs, jo tagad ir pilnīgi cita pieeja. Jau pamatskolā un bērnu dārzos mācīs latviešu valodu. (KV)

Tie respondenti, kas komunikācijā ar latviešu kolēģiem izmanto latviešu valodu, uzsver prakses nepieciešamību un vajadzību pēc savstarpējas sapratnes darba jautājumos.

Kā kurā nodaļā. Ar savējiem es runāju tikai krievu valodā, tā ir izveidojies. Ar biroja meitenēm es vairāk runāju latviešu valodā, tā notika, kad es atnācu, es sāku runāt latviski, un tā arī palika. Jo arī latviešu valodai vajag praksi. Kad ilgi nerunā un tad atkal sāk runāt, sāk uztraukties un domāt, ko un kā es te runāju. (JKD)

Mums ir tādi reģioni, kur mani krieviski nesaprot, tad es runāju latviski. Protams, ja tas attiecas uz darbu, tad man vieglāk ir izteikties krieviski. Protams, es daru tā, kā man ir ērtāk, bet tad, kad vajag, tad es runāju latviski. Kad saprotu, ka savādāk mani nesapratīs. (JLV)

Kopumā krievu respondenti savas latviešu valodas zināšanas vērtē kā nepietiekamas, valodas lietošana ikdienā saistās ar sasprindzinājumu, un tiek uzsvērtā prakses nepieciešamība valodas prasmju uzlabošanai - jūtu, ka vajag papildināt, ka visu laiku jā mācās, praksi vajag. No otras puses, ikdienā pats svarīgākais ir saprast latviešu valodu, nav pat obligāti jārunā, bet galvenais ir saprast. Par latviešu valodas uzlabošanu tiek runāts vispārīgi – mācīsies tad, ja būs nepieciešamība – vajadzētu uzlabot, bet neko nevar izdarīt mākslīgi, viss notiek dabīgi, kā arī tiek uzsvērtā latviešu līdzdalības nepieciešamība valodas apguvē.

Jā, jūtu, ka vajag. Nepieciešamība ne vienmēr ir. Man liekas. Bet darbā valodas zināšanas neuzlabojas. Nezinu, kāpēc. Visi runā krieviski, tāda nianse. Laikam tāpēc, ka krievu valodā runājošo tomēr ir vairāk. Visi saprot krieviski. Latviešu meitenes runā latviski, es nerunāju. Krieviski runājam. (JKD)

Daži krievi nevar iemācīties latviešu valodu tāpēc, ka nestrādā latviešu vidē un viņiem ir arī krievu draugi. Bet, tikai strādājot latviešu vidē, var iemācīties valodu, tāpēc, ka no galvas neiemācīsies. (JKD)

Tikai vienā intervijā izskanēja vēlme apmeklēt latviešu valodas kursus, lai uzlabotu valodas zināšanas.

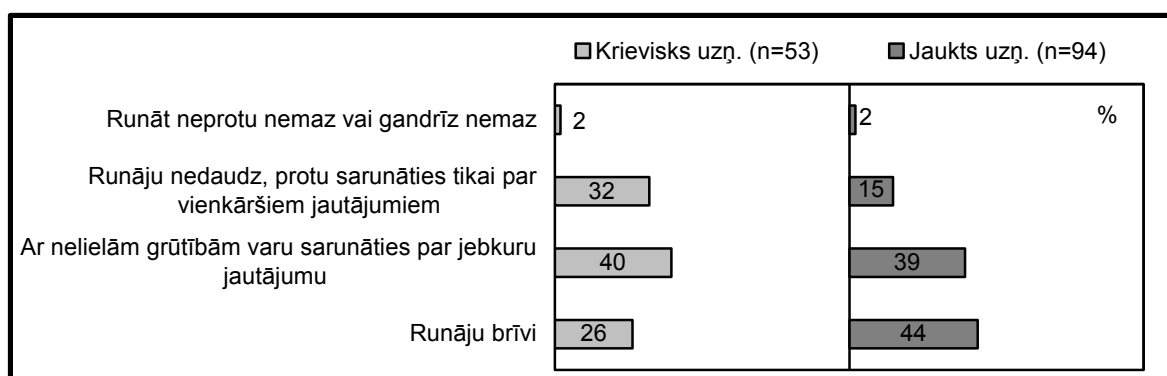
Pēc ikdienas darba es labprāt ietu kursus, lai paaugstinātu savu valodas prasmi. Diemžēl tādu nemaz nav tik daudz - lietvedības un augstas kvalifikācijas latviešu valodas kursi, praktiski tādu nav. Jo es esmu pilsone, un man ir augstākā valodas prasmes kategorija, bet man visu laiku vajadzētu... tas ir - man gribētos, lai būtu tādi

kursi, pieņemsim, arī lietvedībā un arī, kur tevi klausītos un labotu. Jo es ļoti bieži kolēģiem prasu, lai palabo mani, ja es saku kaut ko ne tā, bet daudzi jaunie negrib tāpēc, ka neērti aizrādīt cilvēkam gados, bet, no otras puses, man it kā nav kompleksu, bet es gribētu daudz pareizākā, tīrākā valodā runāt. Bet diemžēl kursiem, es gribēju sev tādus atrast, arī dēlam, ir ļoti mazs piedāvājums.(JKD)

Latviešu valodas zināšanas, sarunvalodas, lasītprasmes un rakstītprasmes līmenī krievu tautības respondenti tika lūgti novērtēt arī kvantitatīvajā uzņēmumu vadītāju aptaujā.

8. grafiks

Krievu tautības respondentu latviešu sarunvalodas zināšanas

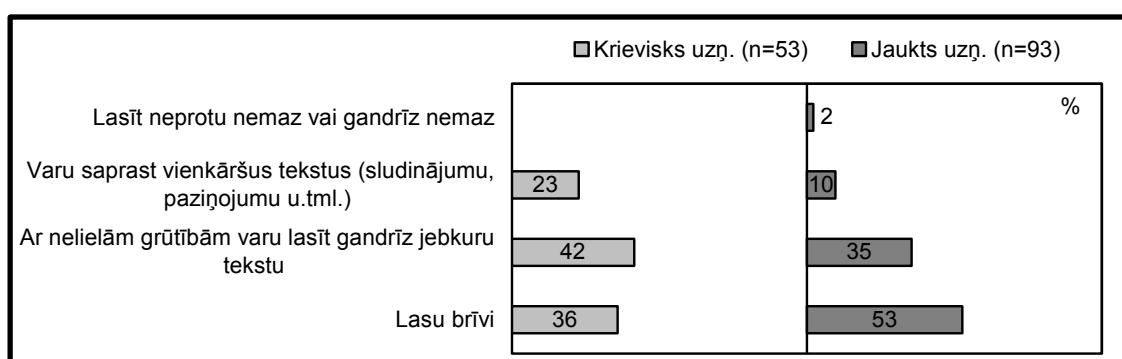

Bāze: % no respondentiem, kuri nav latvieši un kas sniedza noteiktu atbildi

Izvērtējot savas sarunvalodas zināšanas, visbiežāk (40%) krievu uzņēmumu vadītāji minējuši, ka latviski runā ar nelielām grūtībām. Trešā daļa krievu uzņēmumu vadītāju atzīst, ka runā nedaudz un prot sarunāties tikai par vienkāršiem jautājumiem, bet 25% latviski runā brīvi. Labāka ir lasītprasme un rakstīt prasme latviešu valodā – vidēji 75% krievu uzņēmumu vadītāju var izlasīt vai uzrakstīt jebkuru vai gandrīz jebkuru tekstu, bet aptuveni viena ceturtdaļa respondentu latviski var uzrakstīt vai izlasīt tikai vienkāršas lietas.

9. grafiks

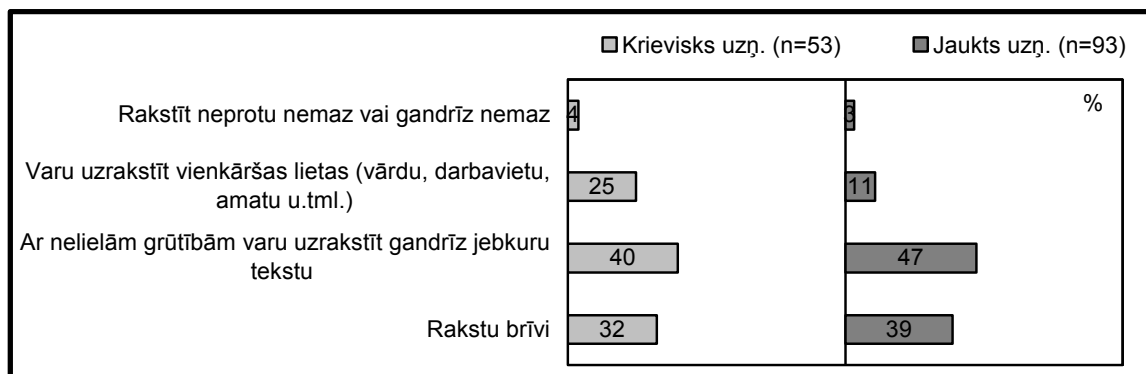
Krievu tautības respondentu lasītprasme latviešu valodā

Bāze: % no respondentiem, kuri nav latvieši un kas sniedza noteiktu atbildi

10. grafiks

Krievu tautības respondentu rakstītprasme latviešu valodā

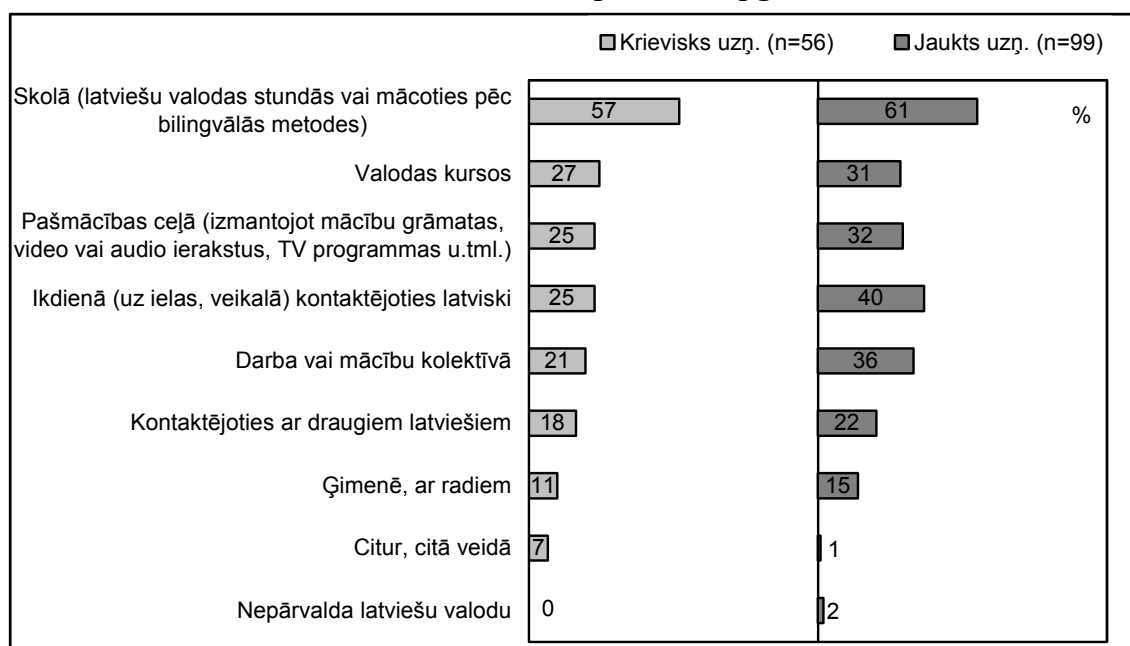

Bāze: % no respondentiem, kuri nav latvieši un kas sniedza noteiktu atbildi

Labākas latviešu valodas zināšanas vērojamas **jaukto uzņēmumu** krievu tautības vadītāju vidū – salīdzinot ar krievu uzņēmumu vadītājiem, uz pusi mazāk (15%) ir to, kas latviski runā nedaudz. Arī lasīt un rakstīt prasme latviešu valodā šo respondentu vidū ir augstāka – vidēji 85% varētu izlasīt vai uzrakstīt jebkuru vai gandrīz jebkuru tekstu latviešu valodā.

11. grafiks

Veids un vieta, kur krievu tautības respondenti apguvuši latviešu valodu

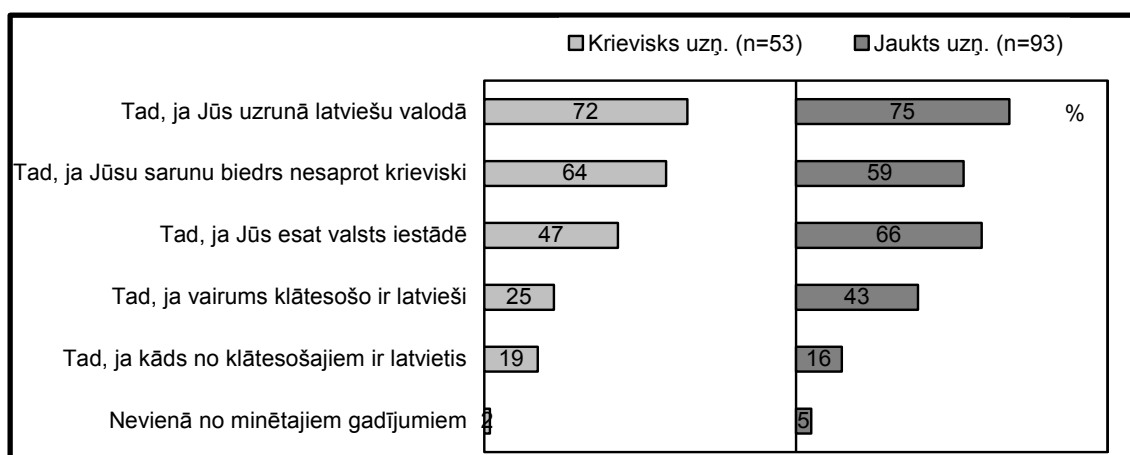

Bāze: % no respondentiem, kuriem latviešu valoda nav dzimtā un kuri sniedza noteiktu atbildi
Vairākatbilžu jautājums

Skola dominē kā galvenais latviešu valodas apguves veids krievu tautības uzņēmumu vadītāju vidū – to minējuši 59% respondentu. Jaukto uzņēmumu krievu tautības vadītāji kopumā vairāk izmantojuši arī citas latviešu valodas apguves iespējas, kā arī biežāk minējuši valodas vides ietekmi ikdienā – kontaktējoties latviski uz ielas, veikalos (40%), darbā (36%) un ar latviešu draugiem (22%).

12. grafiks

Situācijas, kurās lieto latviešu valodu

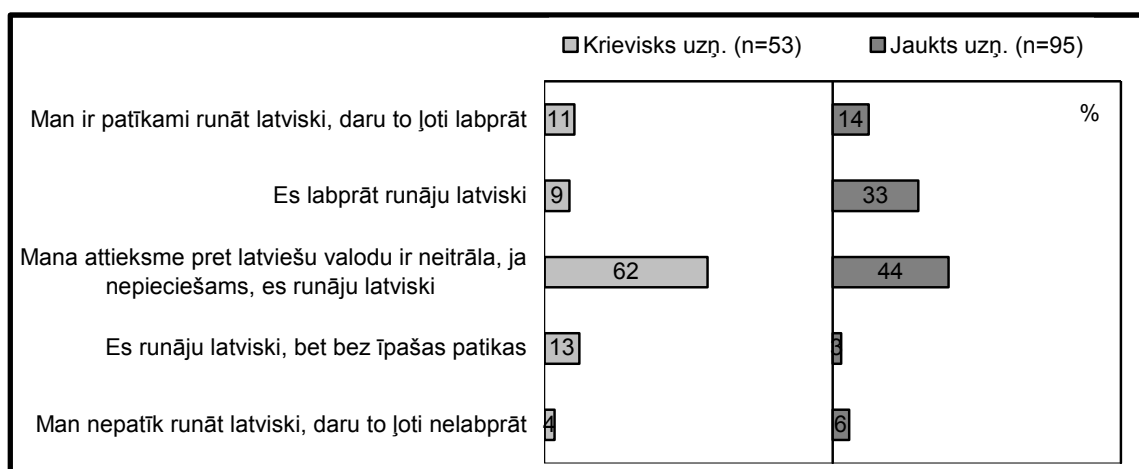

Bāze: % no respondentiem, kuriem latviešu valoda nav dzimtā un kuri sniedza noteiktu atbildi Vairākatbilžu jautājumam

Latviski krievu tautības respondenti runā galvenokārt situācijās, kad tiek uzrunāti latviešu valodā (73%), tad, ja sarunu biedrs krieviski nesaprot (61%), kā arī esot valsts iestādēs (56%). Šādi rezultāti ļauj secināt, ka ikdienas situācijās krievvalodīgie ir atvērti komunikācijai latviešu valodā.

13. grafiks

Krievvalodīgo attieksme pret runāšanu latviski

Bāze: respondenti, kuriem latviešu valoda nav dzimtā un kuri sniedza noteiktu atbildi Vairākatbilžu jautājumam

Attieksme pret latviešu valodas lietošanu kopumā krievu respondentu vidū ir lielākoties neitrāla (53%) vai pozitīva (33%). Tikai 5% krievu tautības respondentu minējuši, ka latviski runā ļoti nelabprāt.

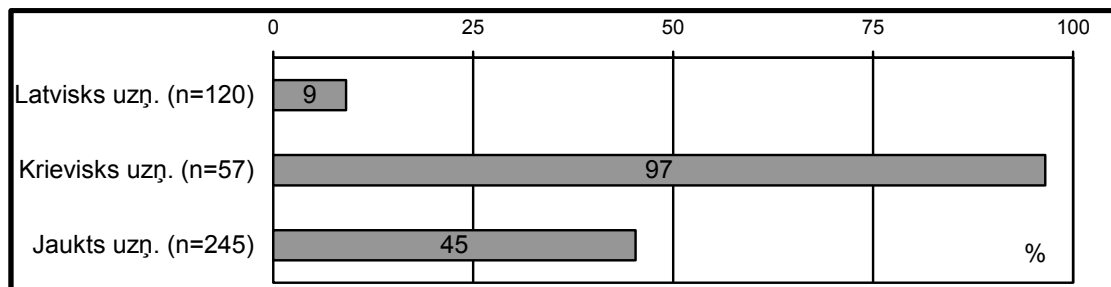
Salīdzinot krievu respondentu atbildes no jauktajiem uzņēmumiem un krievu uzņēmumiem, redzams, ka **jaukto uzņēmumu** pārstāvji kopumā biežāk runā latviski, un viņu vidū arī vērojama daudz pozitīvāka attieksme pret latviešu valodas lietošanu – 47% labprāt runā latviski, bet 44% attieksme ir neitrāla.

Respondenti no **krievu uzņēmumiem** lielākoties pauduši neitrālu attieksmi pret latviešu valodas lietošanu (62%), bet to, ka labprāt runā latviski, atzinuši 20%.

Tai pat laikā 97% aptaujāto krievu uzņēmumu vadītāju uzskata, ka krievu valodai vajadzētu būt otras valsts valodas statusam. Tādās pašās domās ir arī 45% jaukto uzņēmumu vadītāju.

14. grafiks

Attieksme pret krievu valodu, kā otro valsts valodu
Summētas atbildes “pozitīva” un “drīzāk pozitīva”

Bāze: visi respondenti

TAUTĪBAS LOMA

Tautība netiek uzskatīta par racionālu un pamatotu apsvērumu, izvērtējot potenciālā darbinieku piemērotību amatam vai profesijai. Lēmumi, kas pieņemti, balstoties uz darbinieka nacionālo piederību, tiek uzskatīti par neadekvātiem, muļķīgiem un saistīti ar uzņēmuma vadības īpatnībām.

Es domāju, ka tas ir atkarīgs no vadītāja. Ir vadītāji, kas vairāk noskaņoti prokrieviski, un pietiek tikai izlasīt, ka tas ir krievs un nepilsonis, uzreiz pasaka, ka šito mēs ņemam darbā, vienalga, vai viņš atbilst prasībām vai kas. Tāpēc arī mūsu uzņēmumā no pirmsākumiem daudzi tādi salasīti, ar kuriem tagad netiekam galā. Tas atkarīgs no priekšnieka, tikai to tā uzkrītoši neizrāda. Bet jebkurā gadījumā tā ir. (JLV)

Nu man liekas, ka daudz kas ir arī atkarīgs no uzņēmuma vadītāja. Ir kaut kādi, kam širmis aizgājis, ka viennozīmīgi tikai latvieši pie manis strādā un tikai. Var jau būt, ka ir arī kāda specifiska nozare, kur vajag tikai latviešu tautības cilvēkus un krievi neieejas. Bet tā uzreiz es nevaru pateikt. (JLV)

Ir nacionāli noskaņotas firmas, kur vienkārši, ja esi krievs, tad neņem darbā, un viss. Es uzskatu, ka tas tā ir. Kad es pieteicos par lidotāju, konkursā piedalījās visi. Bet bija skaidrs, ka pat, ja man ir Latvijas pilsonība, bet es neesmu latvietis, mani nepieņems. Bet tā kā nacionāls uzņēmums, tur pat vadība bija tā noskaņota, varbūt arī bija kādas norādes. Es tā sapratu, bet bija jau arī citas problēmas, es biju kara lidotājs, bet vajadzēja civilos. Pēc sarunām ar tiem, kas iestājās darbā, to nopratu. Konkurss bija tikai skata pēc. (JKD)

Domājot par cittautiešu pieņemšanu darbā, pēc **latviešu respondentu** domām galvenā uzmanība pievēršama valodas zināšanām un profesionālajām zināšanām.

Galvenais ir zināt valodas un cilvēciskais faktors. Ja vari to darbu darīt un esi spējīgs, tad tautībām nav nekādas nozīmes. (LD)

Ja man vajadzētu cilvēku, tad man ir pilnīgi vienalga, vai viņš ir latvietis, krievs, ebrejs vai francūzis, man ir absolūti pilnīgi vienalga. Galvenokārt, lai viņš prastu savu darbu, jo šeit cilvēks no ielas nevar atnākt. Te ir jābūt kaut kādām priekšzināšanām un jāprot strādāt tieši tādu darbu, kāds ir specifiski tipogrāfijā. (LV)

Tomēr sociālās attieksmes ziņā pret citas tautības pārstāvjiem latviešu valodas zināšanām ir būtiska nozīme. Izvērtējot tautību kā kritēriju, latviešu valodas prasme ir tā, kas bieži vien nodrošina pozitīvu un integrējošu attieksmi pret cittautiešiem. Valodas zināšanas tiek interpretēta kā lojalitātes izrādīšana pret Latviju - ar to 'viņi' kļūst par 'savējiem', līdzīgi citas tautības sportistiem, kas spēlē un cīnās Latvijas pusē.

Ja nu vienīgi tas ir saistīts tīri ar valodu, bet kā cilvēks - viss ir atkarīgs no darba spējām. Ja ir strādīgs, ja ņemas, tad būtībā nav nekādas nozīmes, vai viņš ir latvietis, vai krievs, vai polis, vai igauņis - tam nav nekādas nozīmes. Ja cilvēkam nav valodas problēmas, tad nav nekādu problēmu. Viņš var būt gan valsts prezidents, gan valsts premjers. Es uzskatu, ka es nebalsoju par tautību, es balsoju par cilvēku. Ja man tas cilvēks apmierina, tad mani viņš apmierina. Un man nav nekas pret viņu, ja viņš nav latvietis. Mēs taču par visiem sportistiem, arī par krievu sportistiem, vai tad mēs sakām, ka tas nav mūsējais. Ja spēlē Latvijā, tad ir mūsējais. (LD)

Manuprāt, valoda izšķir. Ja tas cilvēks prot valodu, es taču nemaz nezinu, kas viņš ir, vai krievu tautības. Manuprāt, tai tautībai nav nozīmes. Ieņēmumu dienestā visi prot valodas, cik nācies tur saskarties. Arī bankā, cik nācies sastapt, visi prot valodu. Tur strādā krievu tautības jaunekļi, bet visi prot latviešu valodu. Tajā filiālē ir diezgan daudz krievu tautības darbinieku, bet visi runā latviski un raksta latviski ļoti labi, un ir pieklājīgi un patīkami darbinieki. (LD)

Krievu respondenti turpretim runā tikai par darba pieredzi, profesionālajām spējām un motivāciju strādāt.

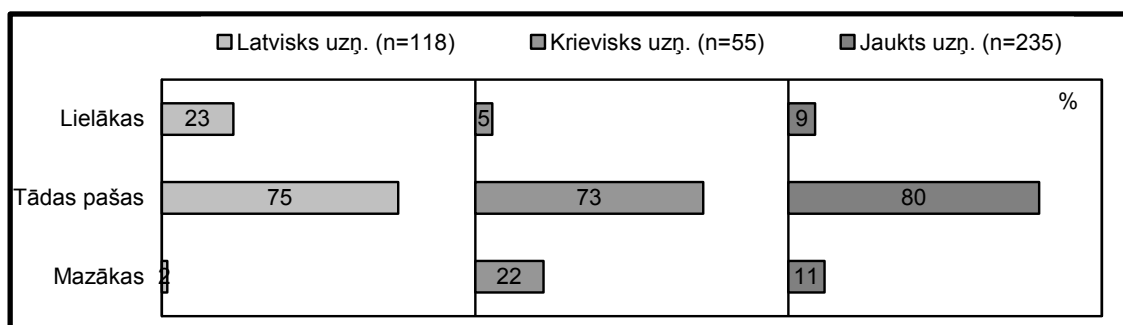
Ja es kādam dotu darbu, tad droši vien neskatītos pēc tautības, jo tas taču nav tik svarīgi. Svarīgas ir zināšanas, kā veic darbu. (JKV)

Es domāju, ka nē, viss ir atkarīgs no paša cilvēka, cik viņš ir uzņēmīgs un cik daudz grib strādāt. Ja grib strādāt, tad, manuprāt, ir vienalga, vai latviešu vai krievu tautības cilvēks. Ir jāizrāda interese, svarīgs ir pats darbinieks. Ja jūs izrādāt kādu interesi un aktivitāti, tad jūs pieņems, neskatoties uz to, kāda jums ir izglītība un neskatoties uz to, kāda jums ir tautība. (JKD)

Vērtējot situāciju Latvijas darba tirgū, vērojamas atšķirības latviešu un krievu priekšstatos par etniskās diskriminācijas jautājumiem.

15. grafiks

Krievvalodīgo iespējas gūt lielākus panākumus, salīdzinot ar latviešiem

Bāze: respondenti, kas sniedza noteiktu atbildi

Kvantitatīvā aptauja parāda, ka **situācija kopumā tiek vērtēta kā taisnīga un vienlīdzīga attiecībā pret latviešu vai nelatviešu darba iespējām. Tomēr aptuveni ¼ daļa 'latviešu' un 'krievu' uzņēmumu vadītāju saskata pamatu etniskai nevienlīdzībai.**

Intervijās krievu tautības respondenti runā par etnisko diskrimināciju Latvijā. Šī doma gan netiek īpaši uzsvērtā un izcelta – paši respondenti ar klaju tautību diskrimināciju

nav saskārušies, parasti tiek runāts par citu cilvēku pieredzi, nelabvēlīgo situāciju, vai tiek atstāstīts 'kaut kur' dzirdētais.

Viens mans draugs saka, ka ir atšķirība, ka sadala pēc tautības. Es pagaidām to neizjūtu. Ja saka, ka ir, tad jau droši vien tā ir. (JKV)

Par nožēlu jāsaka, ka etniskā diskriminācija tiešām pastāv. Ir ļoti skumji, ka krievu mazākumam (kā tagad tas tiek dēvēts, lai gan visur tas nemaz nav mazākums) neatrodas darbs, neskatoties uz to, ka viņiem ir bagātīga darba un dzīves pieredze. Tas nav taisnīgi. (KD)

Es esmu dzirdējusi, ka dažos uzņēmumos, kur pārsvarā ir latvieši un latviešu valoda, tad viņi it kā ne īpaši ļoti grib tur ņemt krievus. Tā daži mani draugi saka, kas meklē darbu. Un ir diezgan sarežģīti iekļūt tajā vidē, varbūt tā ir tā problēma. (JKV)

Raksturīgi arī, ka prasību pēc valsts valodas zināšanām krievu respondenti mēdz interpretēt kā etnisko diskrimināciju pret krievu tautības cilvēkiem.

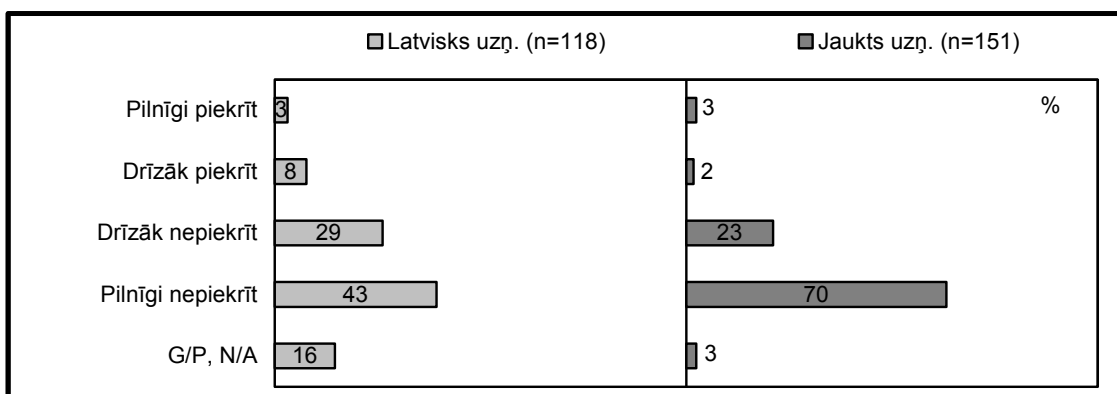
Tautībai ir gan nozīme, un darba devējs uz to skatās. Jo no darba devēja prasa visas tās nepieciešamās formālās lietas, apliecības un tā tālāk. Un tikai otrām kārtām viņš skatās uz praktiskajām iemaņām. Var jau būt, ka cilvēks praktiski strādā labi, ir vairākas izglītības, bet var dabūt tikai liftnieka darbu. Es uzskatu, ka tādos skarbos apstākļos, kad tik krasi tika pāriets uz jaunu domāšanu un pieprasītas valsts valodas zināšanas, ir diezgan grūti. Domāju, ka tāds šovinisms jau būs gan latviešiem, gan ebrejiem, tas ir un būs visā pasaulē. Es tikai domāju, ka pie mums, tā domāšana, kas ir palikusi tāda drusku pastulba, jo padomju laikā kontakti bija labāki, šeit ir pārāk iestīguši jautājumā par tavu tautību, lai gan tas ir netikai Latvijā, bet arī citur. Man liekas, ka jābūt racionālākiem attiecībā pret tautību. (KD)

Vispār tautībai ir nozīme. Ja kompānija ir orientēta uz iekšējo tirgu, tad tiek vēltā uzmanība tam, lai cilvēks, kurš būs saistīts ar ārējo pasauli, labi pārvaldītu latviešu valodu. Gan valsts iestādēs, gan privātās struktūrās pievērš uzmanību labām valsts valodas zināšanām, tāpēc dabīgi, ka pievēršīs uzmanību tautībai. (KD)

Lai iegūtu padziļinātu izpratni par attieksmi pret cittautiešu pieņemšanu darbā, darba devējiem tika uzdots jautājums par amatiem un profesijām, kas vairāk būtu piemērotas latviešu vai krievu tautības cilvēkiem. **Krievvalodīgo respondentu** vidū tika uzsvērts, ka nav profesiju vai amatu, kur tautība varētu būt ierobežojošs faktors, bet analizējot **latviešu tautības** darba devēju izteikumus jāsecina, ka atšķirīga etniskā piederība darba devējus tomēr dara piesardzīgus. Uzņēmuma vadītāju aptauja liecina 11% latviešu uzņēmumu vadītāju nav pārliecināti, ka pieņemtu darbā krievvalodīgu darbinieku, savukārt, 16% uz šo jautājumu nav atbildējuši.

16. grafiks

Es izvairos pieņemt darbā krievvalodīgos, jo viņi ir pilnīgi savādāki nekā manas tautības cilvēki

Bāze: % no respondentiem, kuri ir latvieši

Priekšstati par atšķirīgu kultūru un gaumes izjūtu, valodas nianšu nepārzināšana un lojalitātes trūkums pret valsti vienā vai otrā situācijā var izrādīties izšķiroši, neatkarīgi no konkrētā kandidāta profesionālajām īpašībām.

Citreiz arī neiederas (nelatvieši), nu, piemēram, krievu tautības meitenes vairāk krāsojas, vairāk izceļas. Mūsu biznesā jāskatās arī, lai tas cilvēks iederētos mūsu vidē, kā viņš izskatās. Ja tas meiteņu košums ir pārāk uzkrītošs un negaumīgs un 'sit ārā', tad mēs skatāmies. Es neuzskatu, ka tā ir diskriminācija. Tās ir normālas prasības, jo mēs uzņēmumā pelnām naudu, un varam zaudēt, paņemot cilvēku, kas te neiederas. (JLV)

Nu, varbūt latviešu literatūru krievvalodīgais nepasniegs, varbūt arī kādās redakcijās, tomēr tur tā valoda vajadzīga, teksti jāastāda, un, lai cik labi tas krievvalodīgais zinās to latviešu valodu, bet tomēr ir tās valodas nianse un sinonīmi, un antonīmi, ko varbūt nezinās, ir tās atšķirības. (JLV)

Priekšstati par divkopienu sabiedrību, atšķirīgiem informācijas laukiem un socializācijas aģentiem, liegtu pieņemt krievu tautības cilvēku darbā, kas saistīts ar komunikācijām latviešu informācijas laukā.

Es domāju, ka kaut kādas sabiedriskās attiecības. Tāpēc, ka tas krievu tautības cilvēks nepārzina visu presi, nepārzina situāciju. Vienīgi, ja tas cilvēks ir audzis ar to uzņēmumu un tā kultūru, ja viņš sevi ir pierādījis, bet tā no malas es neņemtu krievu tautības cilvēku. Īsti pat nevaru pateikt, kāpēc, bet īsti neiederētos. Mums bija speciāliste krieviete, varbūt es to pēc savas negatīvās pieredzes saku. (JLV)

Pastāv arī negatīvi stereotipi par krieviem, kā mazāk uzticamiem, negodīgiem darbiniekiem.

Krievi, tādi ... latvieši ir bailīgāki, noteikti. Piemēram, nu tā, starp mums runājot, pārbaudes nāks, nesit čekus, latvietis to vairāk darīs. (JLV)

Visizteiktāk tautību dalījums parādās, runājot par cittautiešu (ierobežotajām) iespējām strādāt valsts sektorā, kur etnopolitisko pārmaiņu rezultātā ne tikai valoda, bet arī pilsonība tika izvirzīts kā papildu kritērijs attiecībā pret nelatviešu tautības darba meklētājiem, ietekmējot viņu darba iespējas valsts sektorā. Viedoklis, kas intervijās izskanēja, pārrunājot dažādu etnisko grupu pārstāvību valsts sektorā, arī zināmā mērā ļauj spriest par sociālās distances un tolerances pakāpi.

Jāatzīst, ka latviešu respondentu attieksme ir dažāda. Vecāka gadagājuma cilvēki atbalsta situāciju, ka valsts sektorā strādā tikai latviešu tautības cilvēki, norādot uz nelatviešu lojalitātes un izpratnes trūkumu.

Ja ir jālemj par nacionāliem jautājumiem, tad, protams, tikai latvieši. Krievi nekad neizlems tā, kā latvieši. Nevajag, jo viņi nesaprot to situāciju, viņi joprojām lielākoties nesaprot, kā ir reāli. Viņi uzskata, ka viņiem jāapvainojas. Es uzskatu, ka nē. (LV)

Vēlams, varbūt, valsts struktūrās, tomēr Latvijā, lai būtu latvieši, tie kas zina vēsturi. Principā, komercuzņēmumos es domāju, ka nav tādu lietu, kur var tikai latvieši. (JLD)

Visus augstos posteņus, es uzskatu. Prezidente un ministru prezidents, un Saeima, es uzskatu, ka tur latviešiem vajadzētu būt. Man tas ir pieņemami, ka ministrijās gandrīz nemaz nav krievu cilvēku. Nu, es esmu gandrīz 100% pārliecināta, ka viņi nav mūsu zemes patrioti. Viņi nedomās papriekšu par Latviju. Nu nav viņi mūsu zemei lojāli. Nu, viņiem ir tā pilsonība, bet viņi ar sirdi un dvēseli nebūs par to zemi, nu, tā es domāju. (LD)

Gados jaunāki latviešu tautības respondenti, kā arī krievu tautības respondenti vairāk norāda, ka situācija nav taisnīga; tā pēc būtības neveicina sabiedrības integrāciju un ierobežo nelatviešu darba iespējas.

Ja jau tie krievi šeit pie mums dzīvo, tad viņiem arī ir jābūt kādai teikšanai (valsts amatos), galu galā jau, nevar tā, ka nekā nav. Savādāk sanāk tā kā nedaudz apbižoti, vienkārši arī viņiem ir tiesības šeit dzīvot, ja reiz piedzimis. Lielākā daļa jau te ir piedzimuši, tad viņiem vajadzētu vairāk vai mazāk būt tādām pašām tiesībām kā mums pārējiem. (JLD)

Noteikti, ka vajag vairāk (krievu tautības cilvēkus valsts pārvaldē), jo savādāk tad mums iznāk valsts mērogā tāds juceklis, ka ir problēmas ar minoritātēm, ir problēmas, ka valsts nesaprot, ko tiem krieviem vajag, kāpēc viņi vēl nav latvieši. Bet, dabīgi, ja visapkārt ir tikai latvieši, tad tiešām var brīnīties, šeit es domāju valsts pārvaldes aparātu, ka kāpēc vēl šeit ir kaut kādi nelatvieši, kaut gan viņi ir diezgan liels procents, Rīgā pat kādi 50%. Krievi nevis pēc pasēs, bet pēc informācijas uztveres un pēc savas identitātes. (LD)

Nē, nav, viennozīmīgi latviešu jauniešiem iespējas ir vairāk, un tas ir saistīts ar to ka, viņi var iestāties valsts dienestā. Varbūt komercstruktūrās vairāk ir atkarīgs no paša cilvēka, viņa spējām un, lai cik tas nebūt dīvaini - no darba pieredzes, Es domāju, ka realitātē, protams, ka latviski runājošajai publikai ir vairāk iespēju iekārtoties darbā. (KD)

Viena no intervētajām krievu tautības darbiniecēm vairākkārt bija mēģinājusi dabūt darbu valsts iestādē, un viņas pieredze liecina, ka nelatviešiem nesalīdzināmi vieglāk atrast darbu privātajā sektorā.

No sākuma es darbu meklēju valsts iestādē, gribēju būt ierēdne. Pēc studijām Latvijas Universitātē mana valoda uzlabojās, sāku arī runāt latviešu valodā un nolēmu, ka ar to būs pietiekami, lai ietu uz kādu augstāku valsts iestādi. Izgāju laikam kādus 4 vai 5 konkursus, un vienmēr bija noraidošā atbilde. Tad es sapratu, ka vienkārši gribu citu darbu, jo tās vietas arī bija slikti apmaksātas. Pēc tam darbu atradu apmēram mēneša laikā. Par tiem konkursiem valsts iestādē, es pēc tam no viena sava paziņas uzzināju, kas tur strādā, ka vienā no punktiem, kas attiecās uz manu interviju, bija teikts, ka nepietiekami pārvalda latviešu valodu. Lai gan godīgi sakot, toreiz es runāju labāk nekā tagad. (KD)

Darbs privātos uzņēmumos ir labāk apmaksāts un pieejamāks, jo pastāv priekšstats, ka komercstruktūrās 'pietiek' ar darba pieredzi.

Valsts iestādēs tautība viennozīmīgi spēlē kādu lomu. Es esmu ar to sastapies, un arī daudz manu draugu un paziņu ir ar to saskārušies, pamatā valsts kalpotāji ir, tā teikt, latviešu valodā runājošās publikas pārstāvji. Komercstruktūrās skatās pamatā, pat nav svarīgi, kas ir īpašnieks, skatās uz darba pieredzi un, ja cilvēks ir pietiekami pieredzējis, tad gan latviešu vadītājs, gan krievu vadītājs paņems to, kuram ir labāka darba pieredze un pieredzējušāko. (KD)

Eksperti, raksturojot situāciju valsts sektorā atzīst, ka šeit tiek uzturēta latviska vide. Būtisks arguments, kas tiek minēts saistībā ar nelatviešu iespējām strādāt ierēdniecībā ir latviešu valodas zināšanas. Eksperts no Labklājības ministrijas stāsta, ka: "Nav tā, ka tikai latvieši nāk pie mums pieteikties uz brīvajām vietām. Latvieši dominē, jo jāņem vērā valsts pārvaldes iestādes prasības. Šeit visa korespondence ir latviski. Nelatvieši te var strādāt, ja zina valodu. Bet, protams, nevar to mākslīgi stimulēt, pazeminot prasības. Valsts valoda ir jāzina ļoti labā līmenī. Kaut arī ir labs komunikācijas līmenis, bet, ja viņš nemāk kaut vai tikai pareizi rakstīt, domādams, ka kāds cits izlabos viņa kļūdas, tad nevar, jo kāpēc citam būtu jādara lieks darbs?"

Ne mazāk svarīgi ir arī darba motivācijas apsvērumi. Darbs valsts sektorā tiek saistīts ar lojalitāti pret valsti un vēlmi šādu darbu strādāt, jo materiālās priekšrocības, salīdzinot ar privāto sektoru, šeit nepastāv. Līdz ar to, situācija, ka ierēdņi pārsvarā ir latviešu tautības, tiek uzskatīta par dabisku.

Nezinu, vai vajag vairāk nelatviešus valsts sektorā. Jautājums ir sarežģīts. Man liekas, ka valsts sistēmā jautājums ir par valsts valodas zināšanas pakāpi un gribēšanu strādāt tādu darbu. Gribēšanu mēs īsti ietekmēt nevarēsim, jo tas ir saistīts ne tikai ar tīri merkantiliem apstākļiem un personīgās labklājības apsvērumiem, bet arī ar zināmu lojalitātes pakāpi Latvijas valstij. Vienai lielai daļai Latvijas krievvalodīgo cilvēku nav izteiktas lojalitātes Latvijas valstij. Viņi nav naidīgi, bet viņi vai viņu bērni apsver arī iespēju kādreiz nākotnē doties ES virzienā vai Krievijas virzienā, ja ir gados vecāki. Ir daudz dažādu lietu. Tas saistīts ar vairākiem faktoriem - valodas prasmi un vērtīborientāciju, mērķorientāciju, arī lojalitātes pakāpi. Latviešiem šī lojalitāte valstij tīri patriotisma līmenī ir nedaudz augtāka.

Eksperti piemin arī vēstures un politisko noteikumu iespaidā izveidojušās attieksmes un stereotipus, kā rezultātā: "...krievi ir gatavi vairāk pielāgoties, bet tur sevī šo atraidītības sindromu. Esmu dzirdējusi, ka, lūk, es iesniedzu CV, bet mani nepieņēma, jo ir tas krievu uzvārds. Varbūt tie ir tikai stereotipi, bet ir tāda attālināšanās. Savukārt, latviešiem ir tas sindroms, ka viņi ir apvainotie, nospieštie un tie sliktie ir bijuši citi. Bet ir tā iekšējā sajūta, ka esam bijuši apspiesti un nepietiekami novērtēti, un zemapziņā tajās valsts iestādēs tiek uzturēta tā nacionālā vide. Tas ietekmē to darbinieku izvēli.

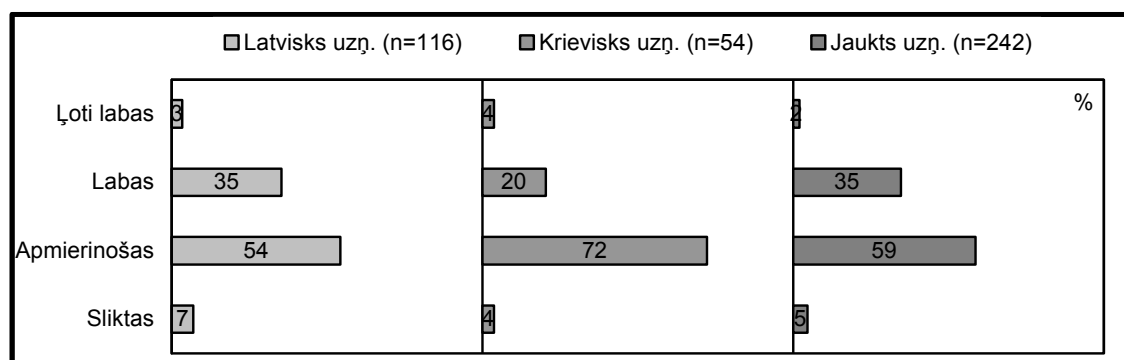
ETNISKĀS ATTIECĪBAS LATVIJĀ

Pētījuma ietvaros respondenti tika lūgti izteikt savu vērtējumu par etniskajām attiecībām šodien Latvijā (gan kvantitatīvajā aptaujā, gan intervijās), gan pastāstīti par savu reālo ikdienas pieredzi un starptnisko saskarsmi savu sociālo tīklu ietvaros, tai skaitā darbu etniski jauktajos kolektīvos.

Situācijas vērtējums Latvijā gan aptaujā, gan intervijās ir līdzīgs. Etniskās attiecības tiek vērtētas kā neitrālas vai drīzāk pozitīvas.

17. grafiks

Etnisko attiecību novērtējums

Bāze: respondenti, kas sniedza noteiktu atbildi

Neitrālas, kādas viņas ir, tādas viņas ir. Neteiktu, ka būtu ļoti labas, un neteiktu, ka būtu ļoti sliktas. Mums nav nekādu sliktu attiecību. Nejūtu arī, ka būtu uzlabojušās. (JLD)

Gan krievu tautības, gan latviešu respondentu izteikumos, runājot par etniskajām attiecībām sabiedrības mērogā, lielākoties tiek pausts uzskats, ka priekšstats par etniskajām nesaskaņām tiek mākslīgi radītas 'no ārpuses', ar masu mediju, politiķu starpniecību, vai klausoties Eiropas Savienības un Krievijas viedoklī.

No vienas puses, uzlabojas, bet no otras, spriežot pēc televīzijas, radio, tad liekas, ka galīgi slikti. Bet patiesībā man liekas, ka nav tik traģiski. (JKD)

Spriežot pēc atsauksmēm, tad ir pasliktinājušās. Es pati to nejūtu, pret mani izturas normāli kā pret krievieti, kura runā latviski. Nav par ko sūdzēties. (JKD)

Šeit es neesmu ne reizi jutis diskrimināciju. Nezinu, varbūt neesmu pārāk jūtīgs. Kad es aizbraucu uz Krieviju, tur jebkura cilvēka diskriminācija ir lielāka nekā šeit attiecībā uz krieviem. (JKD)

Īstenībā dabā noteikti nepasliktinās, tas viss tiek mākslīgi radīts. Tāpat arī es domāju par to skolu reformu, ka tā ir mākslīgi radīta. Tas taču katram ir redzams, ka tas notiek it kā no ārpuses. (LV)

Man jau liekas, ka nav jau tā, ka pasliktinās. Pie mums, paldies Dievam, salīdzinājumā ar citām bijušās Padomju Savienības vietām, nav tādu konfliktu tik bieži kā citur. Nu, pie mums drīzāk ir tā, ka tas viss aiziet kaut kur tādos pilnīgi atsevišķos pulciņos. Kaut kur kādi satiekas, vadoties pēc savām interesēm, kaut kur nacionālisti paši savā sulā vārās, tāpat arī nacionālboļševiki savā. Pie mums drīzāk visi ir pēc savām interesēm sadalījušies. Tāpēc, ka pie mums ir visādi dažādi, un vēl ar jaunu kultūru ienākšanu parādījušie ir krišnaīti un vēl sazin' kas. Un katrs mēģina atrast sevi, vai nu kādā Austrumu kultūrā, vai vēl kaut kur, vai vēl sazin' kādās savās nacionālajās īpatnībās. (KD)

Es domāju, ka tur ir tā lieta, ka viņas tiek mākslīgi kūdītas. Tā ir Krievijas apzināta rīcība. Tas ir viss tieši tāpat kā 1940.gadā, tiek uzkurināts, visi tie pasākumi. Paskatieties, kur piedalās Krievijas vēstnieks, tas viss notiek pārdomāti. (LV)

Es domāju, viss tas politiski tiek lemts, man ir tāda sajūta. Liekas, ka viena puse tiek uzkurināta un otra puse tiek uzkurināta. Arī ES tā lielā politika var ietekmēt, viņi jau varbūt arī līdz galam nemaz nesaprot to mūsu situāciju, kādā esam dzīvojuši. (LD)

Respondenti savos izteikumos uzsver, ka situācija ir kopumā stabila – ‘*nekas tāds radikāls nav*’, ‘*mums jau nav ne karu, nekādas tādas lietas. Tādā lielā līmenī jau mēs taču mierīgi dzīvojam*’. Raksturīgi, ka ‘*komunikācijai uz āru*’ abu tautību respondenti neuzsver dalījumu ‘*krievos*’ un ‘*latviešos*’, tiek runāts par ‘*mums*’, par sabiedrību kā vienotu veselumu.

Tas zināmā mērā liecina arī par to, ka etnisko attiecību jautājumi nav aktuāli - situācija nevienai no pusēm nav īpaši traucējoša (līdz ar to nav nepieciešamības kaut ko mainīt), un cilvēki šajos jautājumos pārāk neiedziļinās. Jāatzīmē, ka visās intervijās - gan darba devēju, gan darbinieku vidū, runājot par attieksmi un attiecībām dažādu tautību cilvēku starpā, vairākkārt tiek uzsvērta un atkārtojas frāze, ka “*man nav nekādu problēmu*”. Ja kādam šie jautājumi rada problēmas, tad tā ir viņu pašu vaina.

Vērtējot etniskās attiecības respondentu sociālo tīklu ietvaros, jāatzīmē, ka atšķirības viedoklī par etniskajām attiecībām drīzāk vērojamas krievu un latviešu tautības respondentu starpā. Atšķirības nav vērojamas starp jaukto vai etniski viendabīgu kolektīvu pārstāvjiem.

Krievu tautības respondenti ir kopumā pozitīvāk orientēti, viņi izjūt mazāku sociālo distanci un runā par spēju saprasties un atrast kopīgu valodu.

Vismaz kā es sastopos ar radiem, draugiem, kolēģiem es neredzu, ka cilvēkiem kaut kādas grūtības sarunāties ar citu tautību cilvēkiem vai tur draudzēties, svinēt svētkus vai vēl kaut ko. Tos pašus Jāņus svin kopā un dzied tās Līgo dziesmas, manuprāt, tagad visi. Manā vidē nē, nav nekas pasliktinājies. (JKV)

Turpretim **latviešu tautības** respondenti runā par latviešu un krievu kopienas nošķirtību. “*Baltijas Krievu institūts, it kā tur ir divvalodība, ir latviešu un krievu plūsmas.*

Mācības ir gan vienā, gan otrā valodā, bet sadzīviski tā sašķelti dzīvo. Es uzskatu, ka tā problēma pastāv un tā plaša arvien paliks platāka un ir jūtama.” Kāda darbiniece, kas strādā etniski jauktā kolektīvā atzīst, ka ikdienā kaut kā tomēr atsevišķi viens no otra (latvieši un krievi) laiku pavada. Integrācijai īpaši nepalīdz tas, ka latvieši strādā kopā ar krieviem.

Kopumā domājot par sabiedrības integrāciju, tiek runāts kā par procesu, kas varētu realizēties tikai nākotnē, līdz ar paaudžu nomaiņu.

Varbūt jaunā paaudze, jā, jaunā paaudze, es ticu, ka varbūt varētu. Bet šitā manos gados- nē, mums ir sava domāšana, savi uzskati, un tos vairs salauzt 60 gados nevar. Es tā domāju, man viņi ir stingri un nekad nemainīšu. (JLV)

No krievu respondentu puses kā šķērslis integrācijai tiek minēti: gados vecāku cilvēku nespēja adaptēties un pieņemt “jauno domāšanu” un latviešu izvirzītās augstās valodas prasības: “robežas pazudīs ātrāk, ja sadarbosies vairāk nekā, ja cītīgi sekos, vai tikai kaut ko nepareizi nepasaka latviešu valodā”.

Latviešu tautības respondentu vidū vērojama arī neticība, ka tas vispār iespējams un viņi no savas puses nevēlas neko veicināt.

Nē, es neticu, neticu, nekad ne. Mums mājās ir čigāni, mums ir krieviņš, ebrejiete un vēl kaut kāds. Ja mani nāk apsveikt uz vārda dienu, tad mani nāk latvieši apsveikt, un es eju latviešus apsveikt. Nu, labi, es pa logu varu pasveicināt, nu tā - priveķik. (LD)

Vai arī kā šķērslis min pašu krievu mentalitātes īpatnības un šovinismu.

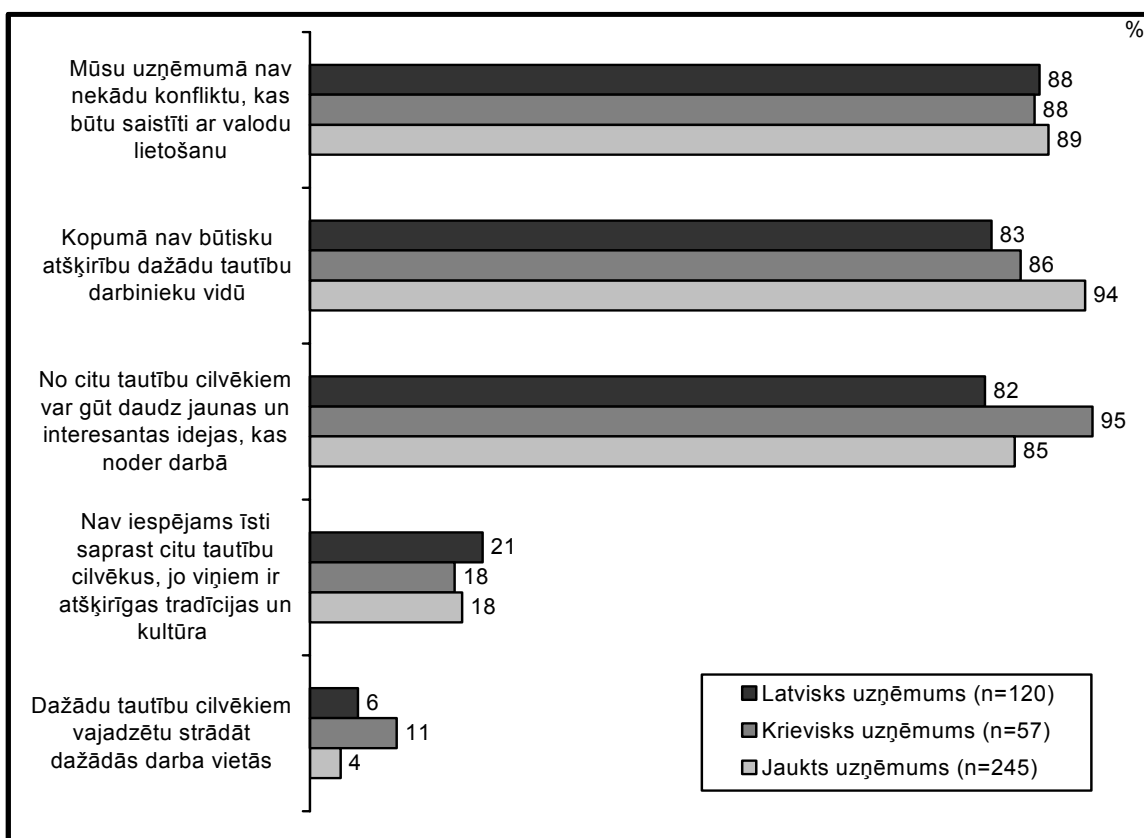
Tas lielkrievu šovinisms, tas ir kaut kas graujošs. Mēs esam liela nācija, un jūs tur mazie latvieši stāviet pie ratiem, ne jums ir līgā kultūra, nekā jums nav, vot mēs, lūk. Patiesībā pats ir dzērājs, plencis un pēdējais cilvēks, kas to grib pasniegt, viņš, lūk, ir šīs lielās nācijas daļa, un viņam saprast, ka viņš ir kāds okupants, tas viņam nelīmējas, jo viss ir noticis tā, kā vajag. Bet mēs lūk esam fašisti un viss. (LV)

ATTIEKSME PRET ETNISKI JAUKTIEM KOLEKTĪVIEM

Kvantitatīvā pētījuma rezultāti kopumā apliecina samērā augstu orientāciju uz integrāciju un sadarbību dažādu tautību cilvēku starpā. 88% no uzņēmumu vadītājiem uzskata, ka dažādu tautību darbinieku vidū nav būtisku atšķirību un ka valodas izvēle un lietošana uzņēmumos nerada konfliktus. Bez tam 87% respondentu uzskata, ka jauktajos kolektīvos ir labāka augsne interesantām idejām.

18. grafiks

Izteikumi

Bāze: visi respondenti

Summētas atbildes "pilnīgi piekrīt" un "drīzāk piekrīt"

Tomēr aptuveni 1/5 daļa no aptaujātajiem uzņēmumu vadītājiem pauduši attieksmi, ka dažādu tautību cilvēkiem nav iespējas īsti saprasties, jo atšķiras gan tradīcijas, gan kultūra. Izteikti separātisku attieksmi pauduši 7% respondentu, minot, ka dažādu tautību cilvēkiem vajadzētu strādāt dažādās darba vietās.

Intervijās tika pētīta darba devēju un darbinieku attieksme pret etniski jauktiem kolektīviem, priekšstati par to priekšrocībām un trūkumiem. Kopumā jāatzīst, ka **darba devēji** vairāk norāda uz mentalitātes atšķirībām, un no šīm intervijām var spriest, ka etniski jaukts kolektīvs nekādā gadījumā nav uzņēmēja pašmērķis.

Atšķirības vērojamas arī krievu un latviešu respondentu attieksmēs. Latvieši vairāk norāda uz trūkumiem: sašķeltību kolektīvos, komunikācijas grūtībām, potenciāliem konfliktiem un darba kultūras atšķirībām.

Darba attiecībās tik tālu nenonāk, lai varētu pateikt, ka ir baigās mentalitātes atšķirības. Droši vien jau kaut kas ir. Vienīgais, ka krievi ir tādi, kas mīl neko nedarīt un daudz runāt, un nav tik izdarīgi un tēlo, ka strādā, bet īstenībā neko nedara, un čīkst un pīkst. Latvieši ir strādīgāki drusciņ. Latvieši ir tādi strādīgāki, tā es esmu novērojusi. Ja viens strādā no rīta līdz vakaram, cits neko nedara. (JLD)

Tā ir mentalitāte. Kā Jūs labi ziniet, tad tiem krieviem patīk tādas, nu, orgijas rīkot, tādas svētkus un dvēsele ir plaša. Bet tanī pat laikā, tās tūri mentālās atšķirības ir tas, kas sadurās, kas var izraisīt kādas sadursmes. Un vēl kas, krieviem ļoti patīk, patiesībā es domāju, ka viņiem tas sociālisms bija labākā iekārta, jo krieviem patīk, ka visi ir vienādi. Viņš tev ir gatavs pēdējās zeķes atdot un tanī pat laikā, ja tu, kaut kā baigi sāc izvirzīties, krievs paliek diezgan riebīgs. Latvietis ir riebīgs uzreiz, vai ne. Viņš savam kaimiņam nevienu kapeiku nedos. Bet krievs paliek riebīgs tad, kad viņš redz, kad viņam iet sliktāk. (LV)

Es nezinu, vai vispār kādas priekšrocības ir. Grūtības ir komunikācijā. Ir citi, kas strādā un neprot to krievu valodu. Ir krievi, kas uzskata, ka nerunās latviski, un viss, kaut arī viņam pēc amata ir jārunā un jāizskaidro zemākstāvošajam latviski, viņš vienalga nerunās. Tā ir problēma. (JLV)

Krievu tautības darba devēji nemin konkrētas problēmas, kas varētu būt etniski jauktiem kolektīviem. Par priekšrocību drīzāk tiek uzskatīta iespēja šādā veidā apgūt latviešu valodu.

Kāda etniski jaukta kolektīva vadītājs intervijā runā par “ekoloģiskā līdzsvara” nepieciešamību, veidojot darba kolektīvu, lai tas atbilstu sabiedrības modelim.

40 vai 30 cilvēki mums ir krievi. Ir divas lietas, kurām jāseko, pirmais ir jāseko vidējam vecumam. Jo katram uzņēmumam ir kāds vidējais vecums, kas ir jānotur. Piemēram, nav pareizi, kur bankās vidējais vecums ir 20 gadi, izklaides biznesā droši vien būtu stulbi, ja vidējais vecums būtu kādi 60 gadi. Tāpat ir arī ar nacionalitātēm, katra tautība dod savu iespaidu, man liekas, ka jābūt ekoloģiskā līdzsvarā visam. Ja vēl šo kompāniju varētu atšķaidīt, tas vispār būtu ideāli - brūnus, zilus, zaļus. (JLV)

Runājot par darba kolektīva nozīmi kopumā, to vairāk akcentē **gados vecāki** respondenti, attiecības starp kolēģiem minot kā vienu no svarīgākajiem apsvērumiem darba izvēlē.

Man ir svarīgi, vai varēšu iedzīvoties un sadzīvot, var jau gadīties, ka visi jauni un man - cilvēkam gados varētu būt grūti. Ne tikai darbs kā tāds, bet arī kolektīvs ir jāņem vērā. (LD)

Katrā ziņā es gribētu ar latviešiem strādāt. Tāpēc, ka, kā mans priekšnieks saka, viena mentalitāte, pasaules uztvere, viena. (LD)

Domājot par darbu un apsvērumiem, kas ir svarīgi darba vietas izvēlē, gados jaunāku respondentu vidū dominē individuālisma orientācijas, uzsverot darba apmaksu un saturu. Darbam ir jābūt interesantam, ar izaugsmes iespējām un atbilstošam dzīves ritmam.

Salīdzinot ar **darba devēju** intervijās pausto nostāju pret etniski jauktiem kolektīviem, **darbinieku** vidū dominē daudz pozitīvāka un atvērtāka attieksme, saskatot vairāk priekšrocību nekā trūkumu. Krievvalodīgie respondenti etniski jauktu kolektīvu izvēlētos, lai uzturētu un pilnveidotu latviešu valodas iemaņas un integrētos latviešu vidē.

Jauktajam. Tāpēc, ka savādāk, krievu kolektīvā paliec bez informācijas par Latviju kā tādu. Jo nav jaunu vārdu, slengu nesaproti, nav valodas prakses Tās arī ir priekšrocības. Papildīnu savu vārdnīcu, vārdu krājumu. Es arī neskatos LNT, jo esmu krievs. Viens, ka man vispār ir maz laika skatīties TV, tāpēc parasti ieslēdzu ORT. Lai gan pilnīgi normāli uztveru arī informāciju latviešu valodā (JKD)

Es domāju, ka dažādu tautību kolektīvā. Vēl par kolektīvu es gribēju piebilst, ka, runājot par valodu, kad pie manis kolēģis vērsās latviski, tad vairāk kaut kā pat sāc domāt citā valodā. Kad ir dažādi, tad mēs varam gan labāk saprast citus, gan paši sevi.

Bet, ja kolektīvā ir tikai vienas tautības cilvēki, tad tas ir pārāk šaurs loks. Jauktajam priekšrocības ir tādā ziņā, ka vairāk notiek savstarpējā integrācija. Es personīgi šeit redzu vairāk plusu. Piemēram, es ar kolēģiem sarunājos, un arī tagad apspriedām Jauno vilni un citus kultūras notikumus, katra mentalitāte ienes kaut ko savu, un tas ir ļoti interesanti. Teiksim, citas tautības redzējums par to pašu notikumu, tas ir tikai pluss. (KD)

Grūtības mūsu kolektīvā es neesmu novērojusi. Ir varbūt kaut kādas atšķirības mentalitātēs. Latvieši tādi mierīgāki, mazāk temperamentīgi. Man ir draudzenes latvietes, tāpēc man tādas latviešu - krievu problēmas kā tādas nav. Kopumā laba prakse - mazinās neiecietība un augstprātība pret citiem, jo visu laiku notiek saskare. (JKD)

Latviešu respondenti, runājot par etniski jauktiem kolektīviem uzsver cilvēcisko faktoru, ka svarīga ir nevis nacionālā piederība, bet cilvēka personība (gados vecāku respondentu vidū).

Padomju laikos es strādāju par pulksteņmeistaru, un tur bija tikai krievi, es biju vienīgais latvietis, un man nebija nekādas problēmas, un arī visu atmodas laiku tur nostrādāju un visu runāju. Mēs naidā neiedzīvojāties, jā, bija dažādi viedokļi, varbūt arī māksla diskutēt ar cilvēku un neuzstāt, jo katram ir savs viedoklis. Līdz asiem konfliktiem mēs nenonācām, jā, varbūt daudz kas nepatika. Asumu nebija, arī es tur biju nostrādājis 10-13 gadus, arī tas cilvēciskais faktors, jo viņi zināja, kāds cilvēks es esmu, un arī tas, ka uzskati ir citi, bet cilvēciskās īpašības jau nemainījās. Politiskie uzskati un sadzīve ir divas dažādas lietas. Mēs tak mājās arī dzīvojam namā, kur dzīvo dažādi cilvēki, kas dzīvojuši gan tajā laikā, gan šinī, un tāpat ir labdien, sveiki, smaidām. Grib viņš runāt krieviski, es runāju krieviski. Ja grib, runājam latviski. Domāju, ka tas viss ir atkarīgs no cilvēkiem, un tautībām šajā gadījumā nav nekādas nozīmes. Un pateikt, ka krievu tautība ir sliktāka par latviešiem, to es nevaru. Tas viss ir atkarīgs no cilvēkiem - gan mums ir slikti cilvēki, gan viņiem. Tautība kā tāda to neskar. Tāds ir mans viedoklis. (LD)

Ja jau iekļaujas, tad jau viss ir kārtībā. Faktiski, tas jau ir atkarīgs no tiem cilvēkiem. Ja es tur atbildu latviski vai krieviski, tas man nelielas tik svarīgi. Ir jau arī latvieši nepatīkami kādreiz kolektīvā, tāpat arī krievu tautības cilvēki. Es esmu strādājusi kopā arī ar ebrejiem, arī nav nekādas problēmas bijušas. Nekādas tādas problēmas nav bijušas. Varbūt kādas sadzīviskās, bet tādas jau ir visur. Arī svētkus visus kopā svinējām, dzimšanas dienas un vārda dienas. Nav tā bijis, ka vieniem vieni svētki, citiem citi. Es savā dzīvē neesmu saskārusies ar tādām problēmām. (LD)

Kolektīvā, ja cilvēki ir labi un sirsnīgi, tad tautība nav tik svarīga. (LD)

Gados jaunāki cilvēki kā priekšrocību min faktu, ka etniski jauktos kolektīvos ir interesantāk strādāt.

Manuprāt, tā ir interesantāk, ka ir dažādas tautības. Tad tomēr katram ir savs temperaments, kas bišķiņ atšķiras. Jautrāk iet. Vienkārši tā ir. No sākuma nebiju īsti pārliccināta, ka māku krieviski labi runāt. Bet tagad jau ir iegājies un patīk. Jā, šodien es domāju, ka tomēr jauktā. Latviešu vien arī nebūtu slikti. Tas jau ir atkarīgs no darba. Ja patīk darbs, tad arī kolektīvam nav ne vainas. Lielākie svētki, dzimšanas dienas. Jāņus darbā īpaši nē. Arī Ziemassvētkus nē. (JLD)

Es tikai varu pateikt, ka mūsu kolektīvā nekādas grūtības nav šajā plānā. Priekšrocības arī nav ievērotas. Nezinu, varbūt vienīgi ir interesantāk, nu tiešām nezinu. Bet kādas citas priekšrocības tiešām nezinu. (JLD)

Gan latviešu, gan krievu respondenti min, ka *neomulīgi* justos kolektīvā kā vienīgais latvietis vai vienīgais krievs.

Droši vien labāk jauktajā kolektīvā. Ja kolektīvā būtu lielākā daļa latviešu, tad tas mani kaut kādā mērā mulsinātu. Nevaru paskaidrot, bet tieši tā mulsinātu. Tādas, lūk, emocijas, nevis apsvērumi. Iespējams, ka es varbūt pat nobītos, un neietu uz tādu kolektīvu. (JKD)

Tikai krievu kolektīvā - viennozīmīgi nē. Man nav pretenzijas pret krievvalodīgajiem darba kolēģiem. Tā, ka man latviešu vai jaukts kolektīvs nesagādātu problēmas. Bet labprātāk, protams, jo vairāk latviešu, jo patīkamāka atmosfēra. Tā, konkrēti man, ka tikai latviešu uzņēmumā strādāt, tā man nav. (JLD)

EKONOMISKA ANALĪZE (LZA EI)

IEVADS

LZA Ekonomikas institūta izpildītajā projekta sadaļā analizēta sabiedrības integrācijas ietekme uz valsts ekonomiku:

- ekonomisko struktūru un ekonomisko stabilitāti, kas, iespējams, saistīta ar pēc etniskā principa noslāņotu uzņēmumu atšķirīgo tirgus un ārējo sakaru orientāciju, kā arī ar iedzīvotāju ierobežotas sociālās un profesionālās mobilizācijas iespējām un diskriminācijas pēc vecuma pazīmes; un nodarbinātības un reģionālo atšķirību problēmas, kas varētu rasties ekonomiskās nestabilitātes rezultātā,
- kā nepietiekama sabiedrības integrācija ietekmē informācijas sabiedrības veidošanos Latvijā, kas uzskatāma par Latvijā iecerētās uz zinātnietilpīgām nozarēm balstītas ekonomiskās sistēmas neatņemamu sastāvdaļu.

Sabiedrības integrācijas kontekstā parasti runā par valsts valodas apguves, kultūras, etniskās identitātes aspektiem. Tajā pašā laikā ir vērojami ekonomiskie procesi, kas nozīmīgi ietekmē sabiedrības etnisko polarizēšanos, kas izpaužas kā “krievu” un “latviešu” uzņēmējdarbības struktūru veidošanās, darbinieku kolektīvu veidošanās pēc etniskā principa. It sevišķi tas vērojams privātajā sektorā, kuru, salīdzinot ar valsts sektoru, valsts valodas politika skar mazāk.

Pēc valodas principa polarizējas arī augstākā izglītība. Valsts augstskolās mācību valoda ir latviešu, bet blakus tām strauji attīstās “krievu” privātās augstskolas, pēc kurām pieprasījumu nodrošina “krievu” biznesa esamība. Rezultātā “krievu” jauniešos veidojas mērķis priekšstats par krievu valodas pašpietiekamību profesionālās un sociālās mobilitātes nodrošināšanā.

Sabiedrības integrācijas aspektā nozīmīgs ir arī jautājums par vecuma struktūru privātajos uzņēmumos. Novērojumi liecina, ka veidojas uzņēmumi, kuros strādā tikai gados jauni cilvēki. Darba devēji nereti meklē noteikta vecuma grupai piederošus darbiniekus.

Ekonomiskās dimensijas nepamatota ignorēšana sabiedrības integrācijas politikā un stratēģijā tādā valstī kā Latvija, kurā ir sarežģīta iedzīvotāju etniskā struktūra, var radīt būtiskas sociālas un ekonomiskas sekas, no kurām galvenās ir:

- indivīda ierobežota profesionālā un sociālā mobilitāte, kas kavē tos iekļauties darba tirgū un vispār mūsdienīgas ekonomiskās sistēmas izveidošanu pat tādā gadījumā, ja pārējie apstākļi būtu nodrošināti,
- apgrūtinātas komunikācijas iespējas, kas kavē indivīda iekļaušanos informācijas sabiedrībā un atbilstoši apgrūtina tā līdzdarbošanos ekonomiskajos procesos,
- grūti paredzama tautsaimniecības struktūra un iespējama ekonomiskās stabilitātes un konkurētspējas vājināšanās, kā pamatā ir nenoskaidrota uzņēmējdarbības orientācija un tās motivācija.

Projekta mērķis ekonomiskās analīzes sadaļā ir:

- gūt priekšstatu par ekonomisko faktoru ietekmi uz sabiedrības integrācijas procesu un otrādi: integrācijas procesu ietekmi uz ekonomiku, kas nodrošinātu

ekonomiskās dimensijas apzinātu iekļaušanu sabiedrības integrācijas politikā un stratēģijā.

- iegūt zināšanas, kas noderēs pilnīgākas sabiedrības integrācijas politikas un stratēģijas sagatavošanā, kā arī tādu problēmu izpētē, kā:
  - sabiedrības gatavība iekļauties vietējā un globālā informācijas sabiedrībā (IS),
  - sabiedrības struktūrai un uzvedības modelim atbilstošas IS veidošana,
  - tautsaimniecības struktūrpolitikas veidošana,
  - reģionālās attīstības veicināšanas un reģionālo atšķirību izlīdzināšanas pasākumu plānošana.

Lai iegūtu atbildes uz pētījumā izvirzītajiem jautājumiem, veikta oficiālās statistikas datu un speciālas uzņēmumu aptaujas rezultātu analīze.

Darbu vadīja un secinājumus sagatavoja Dr. ekon. Raita Karnīte. Pētījumu veica speciāliste Oksana Treikale. Aptauju pēc LZA Ekonomikas institūta pasūtījuma veica SIA “Socioloģisko pētījumu institūts” (atbildīgā Sigita Sņikere).

PAMATINFORMĀCIJA PAR ETNISKO SITUĀCIJU LATVIJĀ ETNISKĀS PROPORCIJAS

Sabiedrība ir vēsturiskās attīstības gaitā izveidojusies nosacīti noturīga sociālo saišu un attiecību sistēma starp cilvēkiem, kura balstās uz kopēju darbību un ir vērsta uz eksistences materiālo apstākļu atražošanu un vajadzību apmierināšanu. Laika gaitā sabiedrība no vienkāršas cilvēku kopienas ir kļuvusi par sarežģītu sistēmu, kas sastāv no daudzām un dažādām grupām. Kā galvenos sabiedrību dalošos faktoros var minēt vecumu, dzimumu, mantisko un sociālo stāvokli, nacionālo un reģionālo piederību. Bieži vien šie faktori ir pamats atsvešinātībai un sociāliem konfliktiem sabiedrības locekļu vidū.¹

Latvijas sabiedrība ir multikulturāla. Viens no tādas sabiedrības galvenajiem jautājumiem ir dažādu etnisko grupu esamība un iespējama nodalīšanās. Tāpēc etniskais jautājums Latvijā vienmēr ir aktuāls, sevišķi kopš neatkarības atgūšanas.

1. tabula

Pastāvīgo iedzīvotāju etniskais sastāvs, 2003. gads, %

	Kopā	Rīgas reģions	Vidzemes reģions	Kurzemes reģions	Zemgales reģions	Latgales reģions
Kopā	100	100	100	100	100	100
t.sk.						
latvieši	58,5	45,4	83,3	73,1	69,9	43,4
krievi	29,0	40,2	11,1	16,1	17,6	40,2
baltkrievi	3,9	4,5	1,8	2,3	4,2	5,9
ukraiņi	2,6	3,8	1,1	2,9	2,0	1,5
poļi	2,5	2,0	0,9	0,8	1,7	7,2
lietuvieši	1,4	0,9	0,5	3,0	3,1	0,6
citas tautības	2,1	3,2	1,3	1,8	1,5	1,2

Avots: Latvijas statistikas gadagrāmata, 2003. gads, 41. lpp., autores aprēķini.

Statistiskā informācija liecina, ka no Latvijas iedzīvotājiem 41,5% piederēja minoritātēm. Lielākā daļa ir krievi (29,0%) un baltkrievi (3,9) (1. tabula).

Nav tādas valsts un sabiedrības, kurā visas etniskās grupas būtu proporcionāli vienlīdzīgi pārstāvētas visās sabiedriskās dzīves jomās. Bieži šādas nevienlīdzības iemesls ir attiecīgās grupas pašsegregācija, kuru veicina tādi faktori, kā atšķirīga valoda un tradīcijas, saziņas līdzekļi. Uzņēmējdarbība ir viena no sabiedrības dzīves sfērām. Etnisko grupu pašsegregācijas rezultātā var notikt uzņēmējdarbības polarizēšanās pēc etniskā principa, kura rada negatīvas sociālās sekas, piemēram, krievu valodas pašpietiekamību “krievu” uzņēmumā nestimulē latviešu valodas apguvi. Valsts valodas trūkums kavē integrāciju sabiedrībā, un tas nozīmē, ka uzņēmumu polarizācija pēc etniskā principa ir integrācijas politikas jautājums. Šajā pētījumā uzņēmējdarbības polarizācija pēc etniskā principa analizēta vēl dziļāk – kā un vai tā ietekmē valsts tautsaimniecību.

¹ Jelgavas sabiedrības integrācijas programma, 2004. – 9.lpp

Līdz 2002. gadam Latvijas iedzīvotāju, kam dzimtā valoda ir krievu, vidū bija vērojams lēns un pakāpenisks latviešu valodas lietošanas pieaugums darba sfērā no 9% 1996. gadā līdz 26% 2002. gadā, bet 2003. gadā ir vērojams neliels kritums – 20% nelatviešu atzīst, ka darbā lieto *vairāk latviešu valodu nekā krievu valodu*. Attiecīgi 78% krievvalodīgo darbā *vairāk lieto krievu valodu*.² Īpaši tas ir nozīmīgi attiecībā uz privāto sektoru, kuru valsts valodas politika skar mazākā mērā, salīdzinot ar valsts sektoru. Aptaujas rezultāti liecina³, ka 68% aptaujāto (personas, kurām dzimtā valoda ir latviešu) darbā lieto galvenokārt latviešu valodu un vēl 23,5% latviešu vairāk nekā krievu, 1,8% galvenokārt krievu un 6,5% krievu vairāk nekā latviešu (2. tabula). Zīmīgi, ka tikai 43,5% krievu (1,6 reizes mazāk kā latvieši un 1,8 reizes mazāk kā citas tautības) darbā lieto tikai latviešu valodu un tikai 20% krievu (mazāk kā latvieši un citas tautības) latviešu valodu darbā lieto vairāk kā krievu. Tātad pēc valodas lietošanas apmēram 36% krievu darba vietas varētu būt tādas, kurās latviešu valoda nav vajadzīga vai gandrīz nav vajadzīga. Kopējā darba vietu skaitā šādu darba vietu nav pārāk daudz – apmēram 150 tūkstoši (apmēram 15% no kopējā darba vietu skaita), bet arī nav tik maz, lai šādu darba vietu pastāvēšanas ietekmi uz sabiedrības integrāciju nevajadzētu pētīt.

Ciemos un laukos personas, kurām dzimtā valoda ir latviešu, krievu valodu lieto retāk. Visvairāk krievu valodu un vismazāk latviešu valodu (tikai 44,6%) lieto Rīgā. Tas netieši norāda, ka krievu valodu vairāk lieto lielajos uzņēmumos, kas galvenokārt izvietoti Rīgā, kā arī to, ka laukos, iespējams, uzņēmumu polarizācija ir izteiktāka, vai arī darbinieku savstarpējā tolerance pret valodas lietošanu ir lielāka. Minētais ir tikai hipotēze, kas jāpierāda.

2. tabula

Kādā valoda Jūs runājat darbā, % (jautājums uzdots personām kurām dzimtā valoda ir latviešu)

		Galvenokārt tikai latviešu	Latviešu vairāk nekā krievu	Krievu vairāk nekā latviešu	Galvenokārt tikai krievu	Galvenokārt citā valoda
visi		68,0	23,5	6,5	1,8	0.1
Tautība	<i>latvieši</i>	68,0	23,6	6,6	1,7	0.1
	<i>krievi</i>	43,5	20,0	18,9	17,5	0
	<i>citi</i>	77,3	22,7	0	0	0
Vecums	<i>15-34</i>	65,0	25,4	6,7	2,6	0.3
	<i>35-49</i>	65,5	24,5	9,2	0.8	0
	<i>50-74</i>	76,7	18,9	2,6	1,8	0
Dzīves vieta	<i>Rīga</i>	44,6	38,8	13,0	2,7	0
	<i>Cita pilsēta</i>	68,7	21,3	7,0	2,5	0.4
	<i>Ciems, lauki</i>	81,2	16,4	1,8	0.7	0

² Latvijas Republikas latviešu valodas apguves valsts programma: "Valoda". Baltijas Sociālo Zinātņu institūts. 2003. gada oktobris – 2004. gada janvāris – 5 lpp.

³ Latvijas Republikas valodas apguves valsts programma "Valoda". Baltijas Sociālo Zinātņu institūts 2003. gada oktobris – 2004. gada janvāris – 58. lpp.

Avots: Latvijas Republikas valodas apguves valsts programma "Valoda". Baltijas Sociālo Zinātņu institūts. 2003. gada oktobris – 2004. gada janvāris – 58. lpp

Tabulas skaitļi liecina, ka no 35 līdz 49 gadu vecuma grupā 0,8% cilvēku darbā lieto galvenokārt krievu valodu un 9,2% krievu vairāk kā latviešu, bet jauni cilvēki (vecuma grupā 15-34 gadi) un gados vecāki cilvēki (vecuma grupā 50-74 gadi) krievu valodu darbā lieto vairāk kā vecuma grupā 35-49 gadi. Ir atzīts, ka vecums ir viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc cilvēki nevēlētos uzlabot latviešu valodas zināšanas,⁴ tomēr aptaujas statistika liecina, ka tieši vecākie cilvēki visvairāk darbā lieto latviešu valodu.

No vienas puses, latviešu valodas zināšanu trūkums var būt viens no riska faktoriem, kas var ietekmēt multietniska darbaspēka veidošanos un darba iespēju samazināšanos daļai iedzīvotāju. Svarīgākie no citiem faktoriem, kas ietekmē mazākumtautību makroekonomiskās proporcijas darba tirgū ir: izmaiņas sektoros, kas apgādāja padomju militārās struktūras, etnisko grupu reģionālais sadalījums un ēnu ekonomikas ietekme.⁵

No otras puses, daļai iedzīvotāju, it sevišķi vidējai un vecākajai paaudzei, trūkst ekonomiskā pamatojuma, lai pilnveidotu savas latviešu valodas zināšanas. Viņu sociālajai videi raksturīgs ikdienas kontaktu trūkums ar latviešiem, viņiem ir darbs, kur arī profesionālās latviešu valodas praktiskais lietojums nav īpaši būtisks vai arī profesionālās funkcijas ir šauras.⁶

BEZDARBS

Pēc oficiāliem datiem, 2004. gada 1. jūnijā bezdarbnieka statusā bija reģistrēti 93 tūkstoši cilvēku, to skaitā 24 tūkstoši cilvēku darbu nevarēja atrast jau vismaz gadu. Kopš 2001. gada reģistrētā bezdarba līmenis paaugstinās, sieviešu bezdarba līmenis pazeminās, bet kopš 2002. gada nestrādājošo jauniešu īpatsvars bezdarbnieku skaitā palielinās (3. tabula).

Bezdarba līmenis ļoti atšķiras reģionos. Salīdzinot ar kopējo 2003. gadā bezdarba līmeni (8,5%), Rīgas reģionā, Vidzemē un Zemgalē bezdarba līmenis bija 4,4-9,6%. Visaugstākais bezdarba līmenis ir Kurzemē (10,0%) un Latgalē (18,1%). Nevienmērīgi attīstītā uzņēmējdarbība reģionos nosaka arī lielās atšķirības nodarbinātības un bezdarba līmeņos.⁷

Statistikas rādītāji par reģistrēto bezdarbu norāda uz to, ka 2002. gadā no kopējiem bezdarbniekiem 50,8% bija latvieši, 35,4% krievi un 13,8% pārstāvēja citas etniskās grupas. Kad salīdzina iedzīvotāju etnisko sastāvu (58,2 latviešu, 29,2 krievu, 12,6 citas etniskās grupas) ar bezdarbnieku etnisko sastāvu, latviešu īpatsvars kopējā bezdarbnieku skaitā ir zemāks (par 7,4%) nekā latviešu īpatsvars kopējā iedzīvotāju skaitā.⁸ Tas varētu nozīmēt, ka etniskā piederība ietekmē personas iespējas darba tirgū. Tā kā Latvijas darba likumdošana aizliedz jebkādu diskrimināciju pēc etniskās piederības, var vienīgi secināt, ka zemākas iespējas darba tirgū rada kādas personiskas nepilnības un viena no tām var būt valodu, tai skaitā latviešu valodas, nezināšana.

⁴ Latvijas Republikas valodas apguves valsts programma "Valoda". Baltijas Sociālo Zinātņu institūts 2003. gada oktobris – 2004. gada janvāris - 35. lpp.

⁵ Latvijas kopējais sociālās iekļaušanas memorands, 2003. – 15 lpp.

⁶ Svetlana Djačkova. Latviešu valodas zināšanas un sabiedrības integrācija, 2003. – 34. lpp.

⁷ Ziņojums par Latvijas tautsaimniecības attīstību. 2004 gada jūnijs. – 73. lpp

⁸ Draft Single Programming Document for Latvia Objective 1 Programme 2004.-2006. (04.12.2003.). – 49.lpp. http://www.esfondi.lv/image/upload/spd2003_12.pdf

3. tabula

Reģistrētā bezdarba pamatrādītāji (gada beigās)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004
Reģistrētie bezdarbnieki, tūkst. cilvēku	111,4	109,5	93,3	91,6	89,7	90,6	93,0
Bezdarba līmenis, %¹	9,2	9,1	7,8	7,8	8,5	8,6	8,7
Procentos no visiem bezdarbniekiem:							
ilgstošie bezdarbnieki	26,3	31,1	29,0	26,6	26,4	23,6	24,1
sievietes	58,5	57,4	57,6	57,4	58,7	53,0	54,7
jaunieši (15-24)	16,4	14,8	14,7	14,6	13,9	17,9	17,5
gados vecāki strādnieki*	13,1	13,7	14,7	15,3	16,5	-	-
izglītība augstāka par vidējo ²	6,8	7,1	6,9	7,0	7,2	-	-
izglītība vidējā** ²	52,7	52,3	50,5	69,6	68,3	-	-
beiguši arodskolu ²	16,6	17,7	19,6	1,0	2,5	-	-
nav vairāk par pamatizglītību ²	67	2,67	2,98	2,84	9	-	-

* Sievietes no 50, vīrieši no 55 gadiem līdz pensijas vecumam (pēc likuma "Par valsts pensijām").

** Vispārīgā vai speciālā vidējā izglītība

¹ Sākot ar 2002. gadu, bezdarba līmeņa rēķināšanai izmanto darbaspēka apsekojuma datus par ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem vecumā no 15 gadiem līdz pensijas vecuma sasniegšanai. Iepriekšējos gados izmantoti aprēķinu dati par ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem no 15 gadu vecuma.

² sākot ar 2001. gadu, bezdarbnieku sadalījums pēc izglītības līmeņa uzrādīts atbilstoši LR izglītības klasifikācijai, kura pielīdzināta ISCED 1997. gada versijai. Līdz 2001. gadam arodizglītību ieguvušo bezdarbnieku skaitā ietverti arī tie, kuri, arodskolu beidzami, vienlaikus ieguvuši vidējo izglītību. No 2001. gada ietverti tikai arodpamatizglītību ieguvušie.

Avots: Latvijas pārskats par tautas attīstību 2002/2003. Cilvēkdrošība. – 43. lpp.

Latvijas statistikas ikmēneša biļetens. №6/2004. – 49,50 lpp.

4. tabula

Bezdarbnieku nacionālais sastāvs

	Tūkst. cilvēku				Procentos no kopskaita			
	1995	2000	2001	2002	1995	2000	2001	2002
Bezdarbnieku kopskaits	83,2	93,3	91,6	89,7	100	100	100	100
latvieši	39,3	46,5	46,8	45,6	47,3	49,8	51,1	50,8
krievi	32,2	33,5	32,2	31,8	38,6	35,9	35,2	35,4
baltkrievi	4,5	4,7	4,3	4,2	5,3	5,1	4,7	4,7
poļi	2,5	2,8	2,7	2,5	3,0	3,0	2,9	2,8
ukraiņi	2,3	2,7	2,7	2,6	2,8	2,9	2,9	2,9
lietuvieši	1,2	1,4	1,3	1,4	1,5	1,5	1,4	1,6
ebreji	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1	0,1
citas tautības	1,0	1,5	1,5	1,5	1,3	1,6	1,7	1,7

Avots: Latvijas statistikas gadagrāmata, 2003. – 61. lpp.

To, ka bezdarba galvenais ierosinātais ir drīzāk ekonomiskās attīstības vājums nekā iedzīvotāju etniskās piederības struktūra, apliecina bezdarba un iedzīvotāju etniskā sastāva salīdzinājums rajonos. Rīgas reģionā un Latgales reģionā nelatviešu īpatsvars ir gandrīz vienāds (1. tabula), arī iedzīvotāju vecuma struktūra ir salīdzināma, bet bezdarba rādītājs Latgales reģionā ir ievērojami augstāks. Protams, analīzi var turpināt dziļāk, un tad var izrādīties, ka Latgales reģiona laukos, kuros nelatviešu īpatsvars ir augstāks nekā latviešu, ir lielāks bezdarbs, taču arī šajā gadījumā situāciju iespaido ne tikai etniskā piederība, bet arī citi apstākļi, piemēram, iedzīvotāju spēja lietot telekomunikāciju līdzekļus un svešvalodas.

Arī darba spēka pārskata dati liecina, ka 2001. gadā no ekonomiski aktīvajiem iedzīvotājiem (iedzīvotāji no 15 gadu vecuma) bija 10,2% darba meklētāji - latvieši, un 17,3% darba meklētāji - nelatvieši. Par galveno faktoru, kas ietekmē minoritāšu konkurenci darba tirgū uzskata sliktas latviešu valodas zināšanas. No 15-64 gadu veciem darba meklētājiem 12,7% pārvalda latviešu valodu un 20,8% nepārvalda valsts valodu.⁹

Dažādu etnisko minoritāšu situācija un šīs situācijas subjektīvā uztvere ir vairāku faktoru mijiedarbības radīts rezultāts. LU Filozofijas un socioloģijas institūta veiktais pētījums¹⁰ norāda, ka dažādu etnisko grupu pārstāvji gadījumos, kad viņu konkurētspēja mūsdienu darba tirgū izrādās zemāka, to skaidro ar diskrimināciju pēc etniskās vai valodas pazīmes, nevis ar savu nepietiekamo prasmju un kvalifikācijas līmeni.

NODARBINĀTĪBAS STRUKTŪRA

Salīdzinot 1990. un 1996. gadu datus, nodarbinātības līmenis rūpniecības nozarē divkārt samazinājās, lauksaimniecībā nodarbinātība samazinājās par 20%, savukārt nodarbinātības līmenis apkalpojošā nozarē divas reizes paaugstinājās.

Periodā no 1996. līdz 2000. gadam, nodarbinātība lauksaimniecības nozarē samazinājās vēl par 19%, savukārt nodarbinātība rūpniecības nozarē palika diezgan stabila, bet strādājošo skaits pakalpojumu nozarē palielinājās par 8%. 2001. gada maijā 14% no kopēja ekonomiski aktīvo iedzīvotāju skaita nodarbojās lauksaimniecības nozarē, 26% - rūpniecības sfērā un apmēram 60% - apkalpošanas sektorā. Salīdzinot ar ES radītājiem, lauksaimniecības daļa ir liela, bet apkalpošanas sfēras daļa ir diezgan maza.¹¹

Latvijas statistikas ikmēneša biļetena dati liecina, ka 2004. gada otrajā ceturksnī no nodarbinātiem cilvēkiem (1021.2 tūkstošiem) 16,2% bija nodarbināti apstrādes rūpniecībā, 15,1% – vairumtirdzniecībā un mazumtirdzniecībā un 13% – lauksaimniecībā, medniecībā un mežsaimniecībā.¹² (5.tabula)

⁹ Latvijas nodarbinātības politikas prioritāšu vienotais novērtējums, 6. februāris, 2003. (Joint Assessment of Employment Policy Priorities in Latvia). – 8. - 9. lpp.

¹⁰ LU FSI pētījums “Sociālās atstumtības varbūtība un tās iemesli bezdarba riska apdraudētajām iedzīvotāju grupām” 2003.gads

¹¹ Latvijas nodarbinātības politikas prioritāšu vienotais novērtējums, 6. februāris, 2003. (Joint Assessment of Employment Policy Priorities in Latvia). – 5. lpp.

¹² Latvijas statistikas ikmēneša biļetens. №9/2004. – 49. lpp.

5. tabula

**Pamatdarbā nodarbināto iedzīvotāju skaits sadalījumā pa darbības veidiem,
tūkst.**

	2003. gada pirmais ceturksnis		2003. gada ceturtais ceturksnis		2004. gada otrais ceturksnis	
	tūkst. cilvēku	%	tūkst. cilvēku	%	tūkst. cilvēku	%
Nodarbinātie pavisam	993,6	100	1003,1	100	1021,2	100
Lauksaimniecība, medniecība un mezsaimniecība	128,9	13	120,6	12	132,5	13,0
Zvejniecība	...	...	...	...	...	...
Ieguves rūpniecība un karjeru izstrāde	...	...	...	...	...	...
Apstrādes rūpniecība	186,4	18,8	163,3	16,3	165,5	16,2
Elektroenerģija, gāzes un ūdens apgāde	17,1	1,7	24,2	2,4	20,0	1,9
Būvniecība	62,2	6,3	90,6	9	90,7	8,9
Vairumtirdzniecība un mazumtirdzniecība	154,6	15,6	154,0	15,4	154,3	15,1
Viesnīcas un restorāni	20,5	2,1	28,1	2,8	21,8	2,1
Transports, glabāšana un sakari	83,8	8,4	103,3	10,3	103,7	10,2
Finanšu starpniecība	18,8	1,9	16,3	1,6	16,8	1,6
Operācijas ar nekustāmo īpašumu	41,9	4,2	39,7	4	40,2	3,9
Valsts pārvalde un aizsardzība	70,6	7,1	60,4	6	69,4	6,8
Izglītība	87,1	8,8	77,1	7,7	85,2	8,3
Veselība un sociālā aprūpe	53,3	5,4	59,1	5,9	53,3	5,2
Sabiedriskie, sociālie un individuālie pakalpojumi	55,8	5,6	57,6	5,7	58,4	5,7

Avots: Latvijas statistikas ikmēneša biļetens. №6/2004. – 49. lpp., Nr 9/2004, - 49. lpp.

DEMOGRĀFISKĀS SITUĀCIJAS IZMAIŅAS

Migrācija ir viens no etniskā sastāva izmaiņas mehānismiem. 1935. gadā 77% Latvijas iedzīvotāju bija latvieši. Visus padomju varas gadus migrācija bija galvenais iedzīvotāju pieauguma avots, kā rezultātā vairākkārtīgi pieauga cittautiešu skaits Latvijā. Kopš 1990. gada migrācijas rezultātā Latvijas iedzīvotāju skaits ir samazinājies par aptuveni 116 tūkstošiem.¹³

Pēckara deportācijas un imigrācija no citām padomju republikām būtiski ietekmēja etnisko situāciju Latvijā. Latvija starp Eiropas valstīm izcēlās ar ļoti augstu imigrācijas līmeni un augstu ārvalstīs dzimušo iedzīvotāju īpatsvaru (26 procenti 1989. gadā). Starp nelatviešiem šis īpatsvars ir pat 51 procents. Latviešu kopskaits palielinājās no 1 298 tūkstošiem 1959. gadā līdz 1 387 tūkstošiem 1989. gadā, bet tas joprojām bija par 79 tūkstošiem mazāks nekā 1935. gadā. Latviešu īpatsvars kopējā iedzīvotāju skaitā samazinājās no 62 procentiem 1959. gadā līdz 52 procentiem 1989. gadā.

Ļoti strauji pieauga slāvu tautības iedzīvotāju skaits: ukraiņu – 3,1 reizes, baltkrievu – 1,9 reizes un krievu - 1,6 reizes. Būtisks iedzīvotāju skaita pieaugums bija novērojams arī dažām citām tautībām (moldāviem – 16 reizes, tatāriem – 2,7 reizes, armēņiem 2,8

¹³ Pārskats par tautas attīstību. www.un.lv

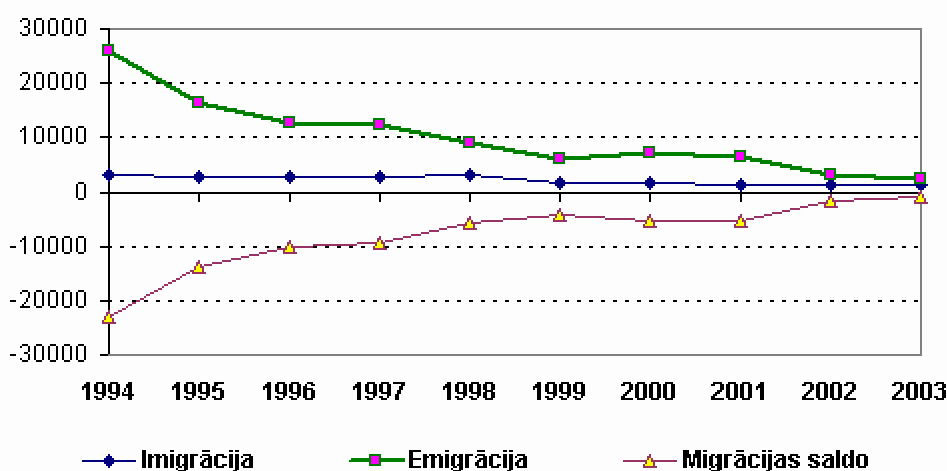
reizes, vāciešiem – 2,4 reizes, čigāniem – 1,6 reizes). Turpretim ebreju skaits samazinājās par 37 procentiem, igauņu – par 28 procentiem. 60 procentus no kopējā iedzīvotāju skaita pieauguma veidoja migrācija. Labvēlīgākas vecumstruktūras ietekmē krieviem, ukraiņiem un baltkrieviem dabiskais pieaugums bija ievērojami augstāks nekā latviešiem.

90. gados iedzīvotāju etniskajā sastāvā notikušajām pārmaiņām (1. zīmējums) bija cits raksturs. Pirmo reizi pēc kara latviešu īpatsvars sāka pakāpeniski pieaugt (57,7 procenti pēdējās tautas skaitīšanas laikā 2000. gadā), turpretim krievu, ukraiņu un baltkrievu skaits un īpatsvars samazinājās. 2000. gadā, salīdzinot ar 1989. gadu, krievu skaits samazinājās par 210,0 tūkst. jeb 23,2 procentiem, baltkrievu skaits – par 24,1 tūkst. jeb 20,1 procentiem, ukraiņu skaits – par 29,3 tūkst. jeb 31,8 procentiem. Kopumā šo tautību īpatsvars samazinājās no 42,0 līdz 35,8 procentiem 2002. gadā.

Ļoti straujš iedzīvotāju skaita samazinājums ir novērojams ebrejiem un vāciešiem, jo liela daļa no viņiem ir emigrējusi uz Izraēlu, Vāciju, ASV un citām valstīm.¹⁴

1. zīmējums

Iedzīvotāju ilgtermiņa migrācija Latvijā 1994. – 2003. gadā, personas

Avots: www.csb.lv

Iedzīvotāju ilgtermiņa migrācijas apjomi Latvijā ir ievērojami samazinājušies. Ja 1995. gadā no Latvijas uz pastāvīgu dzīvi citās valstīs aizbrauca vairāk nekā 16 tūkstoši cilvēku, tad 2001. gadā - tikai 6,6 tūkstošu cilvēku un 2002. gadā – 3,3 tūkstoši. Emigrācijas pārsvara pār imigrāciju rezultātā Latvijas pastāvīgo iedzīvotāju skaits uz starpvalstu migrācijas faktora rēķina 2002. gadā samazinājās par 1,8 tūkst. cilvēku. Starpvalstu emigrācijas samazināšanās kopumā vērtējama pozitīvi, jo, kā liecina migrācijas statistikas dati, emigrantu vidū pārsvarā ir jauni, izglītoti un kvalificēti cilvēki, kuri var dot nozīmīgu ieguldījumu Latvijas ekonomiskajā attīstībā.¹⁵

Centrālās statistikas pārvaldes apkopotie dati par iedzīvotāju ilgtermiņa migrāciju Latvijā 2003. gadā liecina, ka šajā gadā bija vērojams vismazākais starpvalstu migrācijas iespaids uz iedzīvotāju skaita izmaiņām valstī - iedzīvotāju skaits

¹⁴ Iedzīvotāju dinamika, www.popin.lanet.lv/lv/stat/trends.html

¹⁵ Centrālās statistikas pārvaldes dati, 2003. www.scb.lv

emigrācijas pārsvara pār imigrāciju dēļ samazinājies par 846 cilvēkiem, tai skaitā par 650 sievietēm un 196 vīriešiem.¹⁶

Migrācijas statistikas dati liecina, ka 2003. gadā starpvalstu **imigrācijas** plūsmā no 1364 cilvēkiem Krievijas Federācijas īpatsvars bija 26%, Lietuvas - 10,7%, ASV - 7,7%, Ukrainas - 6,7%, Vācijas - 5,8%, Igaunijas 5,1%, Baltkrievijas - 4,8%, Izraēlas - 4,3%, pārējo valstu - 28,9%. **Emigrācijas** plūsmā (kopā 2210 cilvēku) Krievijas īpatsvars bija 42,4%, Vācijas - 7,7%, Ukrainas - 7,5%, ASV - 6,2%, Baltkrievijas - 4,2%, Lietuvas -3,6%, Izraēlas - 2,2%, Igaunijas - 2%, Zviedrijas – 2% pārējo valstu - 22,2%.¹⁷

6. tabula

Iedzīvotāju starpvalstu ilgtermiņa migrācija pēc migrantu tautības

	1995			2000			2001			2002		
	imigrācija	emigrācija	migrācijas saldo	imigrācija	Emigrācija	migrācijas saldo	imigrācija	emigrācija	migrācijas saldo	imigrācija	emigrācija	migrācijas saldo
Pavisam	2733	16512	-13713	1627	7131	-5504	1443	6602	-5159	1428	3262	-1834
latvieši	1030	690	340	293	653	-390	250	544	-294	171	225	-54
krievi	1237	10386	-9149	723	3787	-3064	522	3645	-3123	376	1333	-957
baltkrievi	107	1279	-1172	93	601	-508	90	503	-413	59	129	-70
ukraiņi	130	1916	-1786	147	569	-422	117	538	-421	93	254	-161
poļi	59	197	-138	33	155	-122	25	129	-104	40	64	-24
lietuvieši	31	238	-207	27	160	-133	25	118	-93	112	128	-16
ebreji	44	914	-870	40	432	-392	43	381	-338	57	115	-58
čigāni	35	30	5	4	34	-30	7	12	-5	2	13	-11
vācieši	7	280	-273	18	156	-138	37	127	-90	44	76	-32
igauņi	8	25	-17	4	27	-23	18	15	3	23	47	-24
citas tautības	111	557	-446	275	557	-282	309	590	-281	451	878	-427

Avots: Latvijas statistikas gadagrāmata, 2003. – 50. lpp.

2003. gadā iedzīvotāju starpvalstu migrācija bija nenozīmīga un tikai nedaudz ietekmēja Latvijas iedzīvotāju nacionālo sastāvu (6. tabula). Tās rezultātā latviešu skaits valstī samazinājās par 22 cilvēkiem, krievu - par 710 cilvēkiem, ukraiņu - par 125 cilvēkiem, baltkrievu - par 79 cilvēkiem, ebreju - par 66 cilvēkiem. Turpretī lietuviešu skaits palielinājās par 17 personām. Liela daļa migrējošo iedzīvotāju, izmantojot likumdošanā sniegto iespēju, nav norādījuši savu tautību. Imigrantu vidū tādu personu īpatsvars bija 29,5 %, bet emigrantu vidū - 6 %.

Analizējot iedzīvotāju migrāciju valstī, redzams, ka uz valsts iekšējās migrācijas apjomiem būtisku ietekmi ir atstājis Dzīvesvietas deklarēšanas likums. Kopš tā stāšanās spēkā (2003. gada 1. jūlijā) strauji pieauga iedzīvotāju pastāvīgās dzīvesvietas izmaiņu skaits (2. zīmējums).

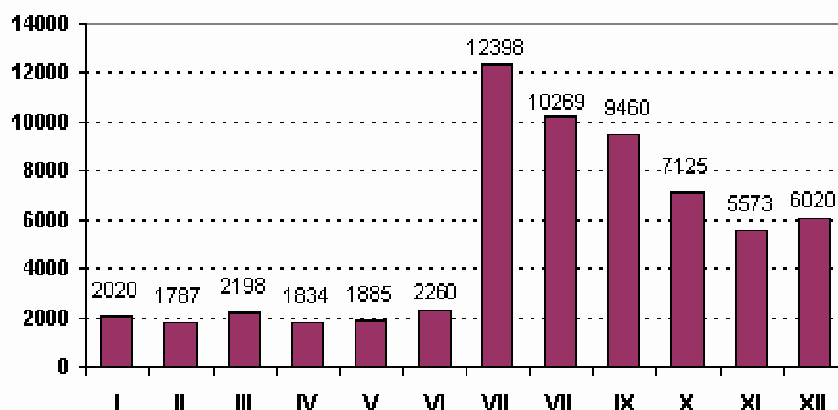
¹⁶ Centrālas statistikas pārvaldes dati, www.csb.lv/lteksts.cfm?tem_kods

¹⁷ Centrālas statistikas pārvaldes dati, www.csb.lv/lteksts.cfm?tem_kods

2003. gadā Latvijā dzīvoja 2 miljoni 331 tūkstošis iedzīvotāju jeb par 14 tūkstošiem cilvēku (0,6%) mazāks nekā pirms gada. Iedzīvotāju skaits dabiskās kustības dēļ (mirušo skaitam pārsniedzot jaundzimušo skaitu) saruka par 12,5 tūkstošiem; emigrācijas pārsvars pār imigrāciju to samazināja par 1,8 tūkstošiem cilvēku.¹⁸

2. zīmējums

Valsts iekšēja migrācija 2003. gadā pa mēnešiem

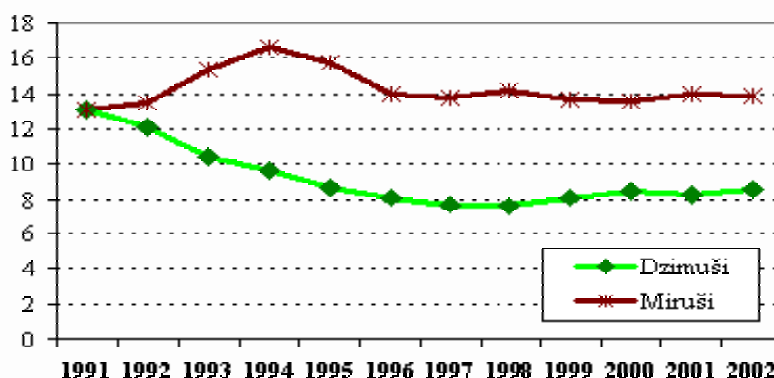
Avots: www.csb.lv

Dzimušo skaits 2002. gadā bija 20,0 tūkstoši, kas ir gandrīz par 400 jaundzimušajiem vairāk nekā 2001.gadā. Dzimstība, rēķinot uz 1000 iedzīvotājiem, 2002.gadā bija 8,6 jaundzimušie salīdzinājumā ar 8,3 dzimušajiem 2001.gadā, tas ir, par 3,6% augstāka.¹⁹

2002. gadā samazinājusies arī mirstība. Mirušo skaits bija 32,5 tūkstoši vai par 500 cilvēkiem mazāk nekā 2001.gadā. Mirstības vispārējais koeficients - 13,9 mirušie uz 1000 iedzīvotājiem bija par 0,7% zemāks nekā 2001.gadā (14,0).²⁰

3. zīmējums

Dzimušo un mirušo skaits Latvijā 1991.-2002.gadā (uz 1000 iedzīvotājiem)

Avots: Latvijas statistikas gadagrāmata, 2003. gads – 44. lpp.

¹⁸ Latvijas statistikas gadagrāmata, 2003. gads – 36. lpp.

¹⁹ Turpat, 45. lpp.

²⁰ Turpat, 44. lpp.

SVEŠVALODU ZINĀŠANU PIEPRASĪJUMS

Politiskās un ekonomiskās situācijas maiņa Latvijā noteikusi nepieciešamību apgūt svešvalodas. Valodu tirgū latviešu valodas konkurentes ir krievu un angļu valoda – abas ar augstu ekonomisko vērtību. Lai gan pašreizējā Latvijas situācijā angļu valoda ir otra izplatītākā svešvaloda aiz krievu valodas, pagaidām tā nepretendē uz tām sociolingvistiskajām funkcijām, kuras veic latviešu valoda, jo Latvijā pagaidām nav izveidojies skaitliski nozīmīgs angļu valodas kolektīvs.²¹

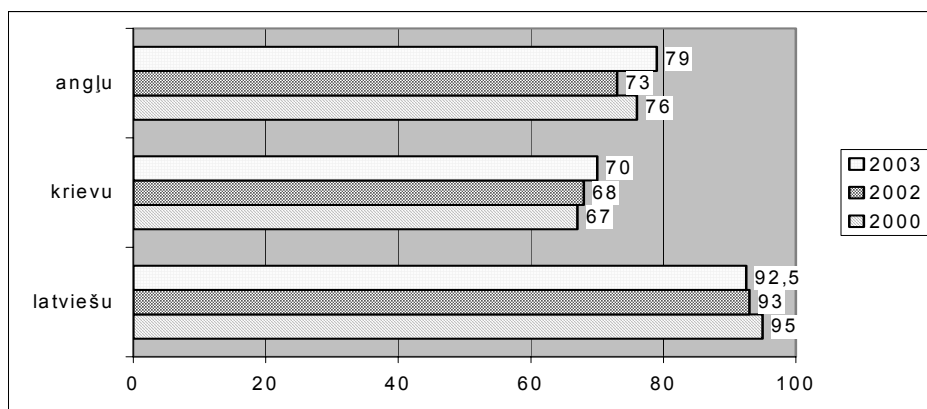
Tomēr, daži pētījumi un aptaujas rezultāti²² rāda, ka angļu valodai Latvijā ir lielāka nozīme nekā krievu valodai, un ir jādomā ne tikai par “krievu” uzņēmējdarbības struktūru esamību, bet arī par “angļu”. Situāciju labi raksturo atbildes uz jautājumu “Cik, Jūsaprāt, ir svarīgi, lai visi Latvijas iedzīvotāji brīvi pārzinātu šādas valodas” (4. zīmējums).

No 7. tabulas izriet, ka kopš 2000. gada latviešu valodas zināšanu pieprasījums ir samazinājies no 95% 2000. gadā līdz 92,5% 2003. gadā, bet krievu un angļu valodas pieprasījums palielinājies. Tas notiek tāpēc, ka angļu valodas prasme nodrošina starptautiskos sakarus visā pasaulē praktiski visos pasaules reģionos. Arī jaunākie zinātnes un tehnikas sasniegumi parasti tiek aprakstīti angļu valodā. Tomēr ir viens nopietns apstāklis, kas kavē angļu valodas ekspansiju Latvijā - zemais angļu valodas prasmes līmenis sabiedrībā. Tas tiek minēts kā būtisks šķērslis informācijas sabiedrības veidošanai Latvijā.

Kā liecina Eiropas sociolingvistu 2000. gada pētījums “Eiropabarometrs”, kas veltīts 2001. gadam kā Eiropas Valodu gadam, angļu valoda Eiropā ir biežāk lietotā svešvaloda, kuru apguvuši 41% eiropiešu, kaut arī Eiropas Savienībā kā dzimtā valoda tā ir tikai 15% iedzīvotāju.²³

4. zīmējums

Valsts un svešvalodu nozīme Latvijā 2000. – 2003. gados, %

Avots: Latvijas Republikas valodas apguves valsts programma “Valoda”. Baltijas Sociālo Zinātņu institūts 2003. gada oktobris – 2004. gada janvāris – 47. lpp.

²¹ Daiga Baltaiskalna. Latvijas iedzīvotāju lingvistiskā attieksme, 2001.

²² Latvijas Republikas valodas apguves valsts programma “Valoda”. Baltijas Sociālo Zinātņu institūts 2003. gada oktobris – 2004. gada janvāris – 47. lpp.

²³ “Ekonomikas, kultūras un sociālie aspekti Latvijas integrācijai Eiropas Savienībā”: 2001. gads Apakšprogramma “Latvijas sociolingvistiskās situācijas monitorings”, 5. lpp.

7. tabula

Angļu valodas prasmes nepieciešamība Latvijas pastāvīgajiem iedzīvotājiem

Vecums	Ļoti nepieciešama	Diezgan nepieciešama	Ne pārāk nepieciešama	Nav nepieciešama
15-34 g.	24,0	50,1	21,7	4,2
35-49 g.	19,2	53,0	24,9	2,9
50-74 g.	21,3	50,8	23,3	4,6

Avots: Latvijas sociolingvistiskās situācijas monitorings, 6. lpp

Iegūtie dati liecina, ka visu vecumgrupu un tautību respondenti labi apzinās angļu valodas dominanti starptautiskajā politikā un ekonomikā. Vidēji 72,8% visu respondentu atzinuši, ka angļu valodas zināšanas ir svarīgas Latvijas iedzīvotājiem.

IEDZĪVOTĀJU IZGLĪTĪBAS LĪMENIS ETNISKĀ GRIEZUMĀ

Kā liecina statistikas dati, 2002/2003. mācību gadā 506 tūkstoši cilvēku mācījās dažādās mācību iestādēs. 340 tūkstoši – vispārīzglītojošajās skolās, 47 tūkstoši – profesionālajās izglītības iestādēs un 119 tūkstoši – augstskolās un koledžās.²⁴

Latvijas 2000. gada tautas skaitīšanas rezultāti rada, ka dažādas etniskās piederības iedzīvotāju izglītības līmenī ir atšķirības. No visiem tautas skaitīšanā atbildējušajiem uz jautājumu par izglītības līmeni, augstskolas izglītību norādījuši 45,1% ebreju, 18,2% ukraiņu, 15,6% krievu, 15,1% igauņu un 13,3% latviešu²⁵ (8. tabula).

8. tabula

Latvijas skaitliski lielāko tautību iedzīvotāju izglītības līmenis, 2000. gadā, tūkstoši % no iedzīvotāju kopskaita etniskajā grupā

Tautība	Visi iedzīvotāji 15 un vairāk gadu	No tiem ar izglītību						
		Sākumskolas	Pamatskolas	vispārējo vidējo	vidējo speciālo	augstāko	mazāk par 4 klasēm	nav norādīta
Visi iedzīvotāji	1947.0	103.8	464.7	544.2	355.0	244.2	41.8	193.3
t.sk.								
latvieši	1083.5	54.0	293.7	308.0	195.0	133.3	17.9	81.6
krievi	599.0	31.5	115.6	167.3	111.3	81.5	14.2	77.6
baltkrievi	88.5	7.2	19.2	23.8	17.5	7.8	3.7	9.3
ukraiņi	56.8	1.8	9.0	15.8	12.7	8.9	0.5	8.1
poļi	51.3	4.0	12.3	14.4	9.4	4.7	1.8	4.7
lietuvieši	29.3	3.3	9.2	6.9	4.1	1.4	1.7	2.7
ebreji	9.4	0.2	0.7	1.4	1.1	2.8	0.1	3.1
citas tautības	29.2	1.8	5.0	6.6	3.9	3.8	1.9	6.2

²⁴ Latvijas statistikas gadagrāmata, 2003. gads – 89. lpp.

²⁵ Latvijas statistikas gadagrāmata, 2003. gads - 184. lpp.

Tautība	Visi iedzīvotāji 15 un vairāk gadu	No tiem ar izglītību						
		Sākumskolas	Pamatskolas	vispārējo vidējo	vidējo speciālo	augstāko	mazāk par 4 klasēm	nav norādīta
Visi iedzīvotāji	100.0	5.3	23.9	28.0	18.2	12.5	2.1	9.9
latvieši	100.0	5.0	27.1	28.4	18.0	12.3	1.7	7.5
krievi	100.0	5.3	19.3	27.9	18.6	13.6	2.4	13.0
baltkrievi	100.0	8.1	21.7	26.9	19.8	8.8	4.2	10.5
ukraiņi	100.0	3.2	15.8	27.8	22.4	15.7	0.9	14.3
poļi	100.0	7.8	24.0	28.1	18.3	9.2	3.5	9.2
lietuvieši	100.0	11.3	31.4	23.5	14.0	4.8	5.8	9.2
ebreji	100.0	2.1	7.4	14.9	11.7	29.8	1.1	33.0
citas tautības	100.0	6.2	17.1	22.6	13.4	13.0	6.5	21.2

Avots: Latvijas 2000. gada tautas skaitīšanas rezultāti, 2002. gads – 202. lpp., autores aprēķini

ES UN LATVIJAS VALODAS POLITIKA

Pēdējos gados Eiropas savienības dalībvalstu, kā arī kandidātvalstu valodas politiku aizvien vairāk ietekmē starptautiskās organizācijas (piemēram, Eiropas padome, Eiropas Drošības un sadarbības organizācija, Baltijas jūras valstu padome), kā arī supranacionālajā līmenī pieņemtie dokumenti cilvēktiesību un minoritāšu tiesību jomā, īpaši Eiropas Cilvēktiesību konvencija, Bāzes konvencija par nacionālo minoritāšu aizsardzību, Eiropas Reģionālo vai minoritāšu valodu harta.²⁶

Iekļaujoša darba tirgus izveide un attīstība ES politikā tiek uzsvērtā kā svarīgākais instruments cīņai ar sociālo atstumtību. ES Lisabonā izvirzīja stratēģisku mērķi kļūt par konkurētspējīgāko un dinamiskāko uz zināšanām balstītu ekonomiku pasaulē, nodrošinot sekmīgu ekonomisko izaugsmi un sociālo kohēziju.

2003. gada Eiropas Nodarbinātības vadlīnijās definēti trīs vispārīgie mērķi:

- pilnīga nodarbinātība;
- darba kvalitātes un produktivitātes paaugstināšana;
- sociālās iekļaušanas stiprināšana un sociālās atstumtības mazināšana.

Lai sasniegtu iepriekšminētos mērķus, iezīmētas 10 galvenās darbības vadlīnijas:

- 1) aktīvie un preventīvie nodarbinātības pasākumi bezdarbniekiem un ekonomiski neaktīvajiem iedzīvotājiem;
- 2) uzņēmējdarbības veicināšana un jaunu darba vietu radīšana;
- 3) pielāgošanās spēju un mobilitātes sekmēšana darba tirgū;
- 4) cilvēkresursu un mūža izglītības attīstības veicināšana;
- 5) darba piedāvājuma palielināšana un aktīvā mūža ilguma pagarināšanas veicināšana;
- 6) dzimumu līdztiesības nodrošināšana darba tirgū;

²⁶ Ina Druvieta. Latvijas valodas politika Eiropas Savienības kontekstā. – Rīga: LZA Ekonomikas institūts, 1998. – 13. lpp.

- 7) **sociālās atstumtības riska grupu integrācijas darba tirgū veicināšana un jebkura veida diskriminācijas izskaušana;**
- 8) motivācijas mehānismu (darba samaksas, nodokļu, pabalstu sistēmu) pilnveidošana, padarot darbu pievilcīgāku;
- 9) nedeklarētās nodarbinātības pārveidošana oficiāli uzskaitītā nodarbinātībā;
- 10) reģionālo atšķirību samazināšana.²⁷

Bezdarbs daudzās Eiropas Savienības valstīs tāpat kā Latvijā ir kļuvis par vienu no svarīgākajām politiskajām, sociālajām un ekonomiskajām problēmām. Bezdarba pieauguma tendence vērojama ES pat ekonomiskās izaugsmes brīžos. Šo parādību skaidro dažādi. Tomēr galvenie iemesli gan Latvijā, gan ES ir bezdarbnieku iemaņu un prasmju neatbilstība darba tirgus prasībām, ņemot vērā pieaugušo konkurences spiedienu no Āzijas reģiona lēta darba spēka valstīm un nepieciešamību pāriet uz informācijas sabiedrību.²⁸

Diskriminācija kā viena no cilvēka pamattiesības ierobežojošajām izpausmēm darba attiecībās nav pieļaujama – to jau šobrīd nodrošina gan Latvijas Republikas Satversme, gan arī Darba likums. Šajā likumā ir pārņemts ES pamatdokumentos deklarētais vienlīdzīgu tiesību princips, proti, visām personām ir vienlīdzīgas tiesības uz darbu, taisnīgiem, drošiem un veselībai nekaitīgiem darba apstākļiem, kā arī uz taisnīgu darba samaksu, **neatkarīgi no to rases, ādas krāsas, dzimuma, vecuma, invaliditātes, reliģiskās, politiskās vai citas pārliecības, nacionālās vai sociālās izcelsmes, mantiskā vai ģimenes stāvokļa vai citiem apstākļiem.**²⁹

Īpašu vērību ES pievērš jebkādas nevienādas jeb nevienlīdzīgas attieksmes izskaušanai attiecībā uz darbiniekiem – gan pieņemot darbā (darba sludinājumi, darba intervijas, darba līguma noslēgšanas nosacījumi), gan pašā darba procesā (darba apstākļi, darba samaksa un karjeras iespējas), sākot ar klasisko izpratni par sieviešu un vīriešu vienlīdzību un beidzot ar iespējamo diskrimināciju pēc citiem aspektiem - **vecums, ģimenes stāvoklis, rase, seksuālā orientācija u.c.**

Par vienlīdzīgas attieksmes darba politikas koordinēšanu Latvijā atbild Labklājības ministrija. Nepieciešamā infrastruktūra likumdošanas ieviešanai pastāv: Valsts darba inspekcija, Nodarbinātības valsts aģentūra, Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra, kā arī Valsts cilvēktiesību birojs, kurš veicina cilvēka pamattiesību un pamatbrīvību ievērošanu.

Lai nodrošinātu vecu cilvēku, bezdarbnieku, jauniešu, invalīdu sociālo integrāciju un cīnītos pret sociālo atstumtību, Valdība ir pieņēmusi *Koncepciju nabadzības situācijas risināšanai, Koncepciju par garantētā minimālā ienākuma līmeņa nodrošināšanu trūcīgajiem iedzīvotājiem, Koncepciju "Vienādas iespējas visiem"*. Šo programmu ietvaros tiek veikti pasākumi jauniešu integrācijai darba tirgū, invalīdu iesaistīšanai sabiedrības dzīvē, alternatīvās aprūpes attīstībai, u.c.³⁰

²⁷ ANO centra informācija, <http://www.ngo.org.lv/?news=1146>.

²⁸ Turpat

²⁹ Darba likuma 7. pants

³⁰ Latvijas Republikas Ārlietu Ministrijas informācija, <http://www.am.gov.lv/lv/eu/3749/3752/3768/>

VALODAS POLITIKA MULTILINGVĀLĀS VALSTĪS

Praktiski visās multilingvālās valstīs valodu savstarpējās attiecības regulē likumi, kuru ievērošana tiek stingri kontrolēta. Valodu likumi nebūt nav pielīdzināmi negatīvās ietekmes līdzekļiem. Gluži otrādi – tie uzskatāmi par oficiāli akceptētu rīcības programmu valodu lietošanā, kas palīdz novērst potenciālos konfliktus un nodrošina neizdevīgākās pozīcijās esošas valodas tiesības.

SLOVĀKIJAS PIEMĒRS

Minoritāšu un reliģiskās problēmas ir raksturīgas daudzām Centrālās un Austrumeiropas valstīm. Minoritāšu grupu piederības problēmas kļuva ļoti nozīmīgas kopš 19. gadsimta. Daudzas Centrālās un Austrumeiropas valstis, kuras tīkko atbrīvojās no despotiskām sabiedrības un politiskām sistēmām, saskārās ar šo problēmu un centās to risināt ar likumdošanas palīdzību.³¹ Slovēkija nav izņēmums. Šī valsts bija daļa no Habsburgu Impērijas līdz tās sabrukumam pēc Pirmā Pasaules kara.

Slovākija ir viena no daudzminoritāšu valstīm Centrālajā Eiropā. Kā liecina statistikas dati, 2004. gadā Slovēkijā dzīvoja 5,42 miljoni iedzīvotāju: slovaki – 85,7%, ungāri – 10,6%, čigāni – 1,6%, čehi – 1,1% un citi – 1%.³²

9. tabula

Slovākijas iedzīvotāju etniskais sastāvs, 2004. gads, %

Kopā	5,42 miljoni
t.sk.	
Slovaki	85,7
Ungāri	10,6
Čigāni	1,6
Čehi	1,1
Ukraiņi	0,6
Vācieši	0,1
Poļi	0,1
Citi	0,2

Avots: Gesource World Guide, <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/lo.html>

Pēc Otrā Pasaules kara Slovēkijā bija slēgtas gandrīz visas ungāru skolas. Līdz ar to 1991. gadā 36,4% skolnieku nebija iespējas iegūt pamatizglītību.³³ 1989. gadā politiskās izmaiņas neietekmēja minoritāšu izglītības sistēmu. Valsts neatļāva minoritātēm izveidot autonomu izglītības sistēmu.

1995. gada 15. oktobrī Slovēkijas parlaments pieņēma jaunu valsts padomes aktu par Slovēkijas Republikas Valsts valodu, kuru ieviesa 1996. gada 1. janvārī. Akts atļāva minoritāšu valodas mutvārdu lietošanu vietās, kur minoritāšu skaits pārsniedz 20%. Valsts valodas akts norādīja, ka oficiālās sazināšanās laikā bez izņēmumiem jālieto tikai valsts valoda, visos valsts dokumentos, oficiālos lūgumos, kā arī uzrakstos jālieto tikai valsts jeb slovaku valoda.³⁴ Līdz 1996. gadam arī bija vērojami uzlabojumi,

³¹ “Bilateral” Ethnopolitics After The Cold War: The Hungarian Minority in Slovakia, 1989 – 1999. by Stefan Wolf

³² Gesource World Guide, <http://www.cia.gov/cia/publications/factbook/geos/lo.html>

³³ From Minority Status to Partnership. Hungarians in Czechoslovakia/Slovakia 1918 – 1992.

³⁴ Minorities Research. A Collection of Studies by Hungarian Authors. 1999: New Language Law in Slovakia by Kalman Balla

saistīti ar minoritāšu problēmām: 1993. gadā bija izveidota Slovākijas Republikas Valsts Nacionālo Minoritāšu Padome, *Nitras* Universitātē izveidots Izglītības un kultūras minoritāšu institūts.³⁵

Tomēr, līdz 1998. gada vēlēšanām, valsts minoritāšu politika galvenokārt bija ierobežota. Valsts finansējums minoritāšu kultūras, izglītošanas, televīzijas un izdošanas darbībām ļoti samazinājās. Finansējums atšķīrās atkarība no minoritātēm: kultūras organizācijas, kuras piederēja etniskām minoritātēm, kas nav ungāri (viņu skaits ir mazāk nekā 4% no iedzīvotāju skaita), 1996. gadā saņēma gandrīz piecas reizes vairāk subsīdiju nekā ungāru minoritāšu organizācijas (ungāri bija apmēram 10% no iedzīvotāju skaita). Minoritāšu aktīvistu neveiksmīgi protestēja ne tikai pret valsts atbalsta samazināšanu viņu kultūras darbībai, bet arī pret viņu autonomijas trūkumu. Periodiskie izdevumi (26 ungāru, 3 ukraiņu, 2 čigānu, un 1 vācu) saņēma dažādu valsts finansējumu. Saskaņā ar 1993. gada Radio un televīzijas likumu, 35 stundas nedēļā radio raidīja ungāru valodā un 11 stundas ukraiņu valodā. Televīzijas raidīšana ungāru valodā samazinājās no vienas stundas nedēļā līdz 35 minūtēm nedēļā. Samazinājās līdzekļi minoritāšu avīzes izdošanai.³⁶

Tikai 1999. gada 8. jūnijā Slovākijas kabinets apstiprināja Minoritāšu valodas likumu. Valdība sekoja Eiropas Drošības un Sadarbības Organizācijas (OSCE) rekomendācijām un nodrošināja minoritāšu tiesības valstī.³⁷

Apstiprinātais projekts, kuru pieņēmta 1999. gada 1. septembrī, piešķir minoritāšu valodai vienlīdzīgu statusu ar slovaku valodu (valsts valodu) visās pilsētās, kur minoritāšu skaits pārsniedz 20%. Saskaņā ar Minoritāšu valodas likuma projektu, minoritātēm ir iespējas lietot dzimto valodu visos valsts un vietējos protokolos un dokumentos.³⁸

APTAUJAS REZULTĀTI

VISPĀRĪGA INFORMĀCIJA

LZA Ekonomikas institūta izpildītajā pētījuma daļā analizēta sabiedrības integrācijas ietekme uz valsts ekonomiku:

- ekonomisko struktūru un ekonomisko stabilitāti, kas, iespējams, saistīta ar pēc etniskā principa noslāņotu uzņēmumu atšķirīgo tirgus un ārējo sakaru orientāciju, kā arī ar iedzīvotāju ierobežotas sociālās un profesionālās mobilizācijas iespējām un diskriminācijas pēc vecuma pazīmes; un nodarbinātības un reģionālo atšķirību problēmas, kas varētu rasties ekonomiskās nestabilitātes rezultātā;
- kā nepietiekama sabiedrības integrācija ietekmē informācijas sabiedrības veidošanos Latvijā, kas uzskatāma par Latvijā iecerētās uz zinātņietilpīgām nozarēm balstītas ekonomiskās sistēmas neatņemamu sastāvdaļu.

Šajā pētījumā veiktās aptaujas rezultātā bija paredzēts:

- gūt priekšstatu par ekonomisko faktoru ietekmi uz sabiedrības integrācijas procesu un otrādi: integrācijas procesu ietekmi uz ekonomiku, kas nodrošinātu ekonomiskās dimensijas apzinātu iekļaušanu sabiedrības integrācijas politikā un stratēģijā;

³⁵ "Bilateral" Ethnopolitics after the Cold War: The Hungarian Minority in Slovakia, 1989 - 1999

³⁶ "Bilateral" Ethnopolitics after the Cold War: The Hungarian Minority in Slovakia, 1989 - 1999

³⁷ Michael J. Kopanic. The New Minority Language in Slovakia // Central Europe Review, 1999. – www.ce-review.org

³⁸ Turpat

- iegūt zināšanas, kas noderēs gan pilnīgākas sabiedrības integrācijas politikas un stratēģijas sagatavošanā, kā arī tādu problēmu izpētē, kā:
  - sabiedrības gatavība iekļauties vietējā un globālās IS,
  - sabiedrības struktūrai un uzvedības modelim atbilstošas IS veidošana,
  - tautsaimniecības struktūrpolicies veidošana,
  - reģionālās attīstības veicināšanas un reģionālo atšķirību izlīdzināšanas pasākumu plānošana.

Aptaujā iekļautie uzņēmumi ir sadalīti sekojošās piecās nozarēs:

- 1) lauksaimniecība, mežsaimniecība, medniecība, zvejniecība,
- 2) rūpniecība, būvniecība,
- 3) viesnīcas, restorāni, transports, sakari, glabāšana, finanses, apdrošināšana, biznesa pakalpojumi,
- 4) mazumtirdzniecība, vairumtirdzniecība,
- 5) izglītība, veselības aprūpe, sociālie un individuālie pakalpojumi.

Pētījumā kopumā apjautāti 422 uzņēmumi no visiem Latvijas reģioniem. Pamatinformācija par uzņēmumu aptaujas izlases kopu sniegta 10.-12. tabulās.

10. tabula

Uzņēmumu skaits nozarēs un reģionos

Nozare	Rīga	Vidzeme	Kurzeme	Zemgale	Latgale	Kopā, faktiski
1. nozare	1	6	6	4	2	19
2. nozare	15	2	2	7	5	31
3. nozare	33	17	2	2	4	58
4. nozare	92	28	15	12	14	161
5. nozare	80	17	16	26	14	153
Kopā	221	70	41	51	39	422

11. tabula

Uzņēmumu skaits katrā nozarē kopā un reģionos, %

Nozare	Rīga	Vidzeme	Kurzeme	Zemgale	Latgale	Kopā	Dalījums pēc UR datiem
1. nozare	0,5	8,5	14,6	7,8	5,2	4,5	2,8
2. nozare	6,8	2,9	4,9	13,7	12,8	7,3	19,0
3. nozare	14,9	24,3	4,9	4	10,2	13,7	27,5
4. nozare	41,6	40	36,6	23,5	35,9	38,2	43,3
5. nozare	36,2	24,3	39	51	35,9	36,3	7,4
Kopā	100	100	100	100	100		
Kopā reģionos % no kopējā	52,4	16,6	9,7	12,1	9,2	100	

12. tabula

Izlases kopas sadalījums pēc uzņēmumu lieluma

Uzņēmumu lielums	Skaitis izlasē	% sadalījums izlasē	Pēc datiem, %	UR
Līdz 9 darbiniekiem	282	67		75
10-19 darbinieki	53	12		12
20-49 darbinieki	45	11		8
50+ darbinieki	42	10		5
Kopā	422	100		100

Sadalījuma nozaru iekšējā struktūra ir šāda:**Pirmajā nozarē** (iekļauti 19 uzņēmumi):

lauksaimniecība - 26,3% ;
 mežsaimniecība – 52,6%;
 medniecība – 5,3%;
 zvejniecība 15,8%.

Otrajā nozarē (iekļauts 31 uzņēmums):

rūpniecība – 54,8%;
 būvniecība (celtniecība) – 45,2%.

Trešajā nozarē (iekļauti 58 uzņēmumi):

viesnīcas – 3,5%
 restorāni – 1,7%;
 transports un sakari – 31%;
 apdrošināšana – 3,5%
 tūrisms – 6,9%
 biznesa pakalpojumi – 53,4%.

Ceturtajā nozarē (iekļauts 161 uzņēmums):

mazumtirdzniecība – 75,8%;
 vairumtirdzniecība – 24,2%.

Piektajā nozarē (iekļauti 153 uzņēmumi):

izglītība (pirmsskolas bērnu iestādes, mācību centri, zinātne) – 6,5%;
 veselības aprūpe (optika, farmācija, medicīna) – 16,3%;
 sociālie un individuālie pakalpojumi – 77,2%.

LZA Ekonomikas institūta izlases kopas strukturējums atšķiras no BSZI strukturējuma, jo LZA EI pētījumā uzņēmumi iedalīti nozarēs pēc būtības, nevis sekojot formālām norādēm.

Jāpiebilst, ka uzņēmumu dalījums grupās un faktiskā izlases kopa pilnīgai ekonomiskai analīzei izrādījās nepietiekoši salīdzināma. Kā redzams tabulās, aptaujas kopas sadalījums aptuveni atbilst faktiskajam uzņēmumu sadalījumam nozarēs, reģionos un pēc uzņēmumu lieluma (sadalījumam pēc UR datiem), tomēr:

- rūpniecība un būvniecība, ir atšķirīgas nozares, tāpēc tās būtu jāanalizē atsevišķi,
- analīzi apgrūtināja transporta, sakaru un glabāšanas apvienojums ar viesnīcu, restorānu, un finanšu pakalpojumu nozarēm,
- atbilžu skaits pa nozarēm nav gluži samērīgs, kaut gan nav pamata apgalvojumam, ka tas nebūtu derīgs analīzei, jo piektajā grupā uzņēmumu skaitā ir daudz komercuzņēmumu.

Šajā pētījumā nozaru un reģionālais aspekts ir ļoti svarīgs. Diemžēl, aptaujāto uzņēmumu kopas sadalījums pa nozarēm un reģioniem ir tāds, ka vispārinātus secinājumus šādā griezumā var izdarīt tikai nosacīti. Pirmkārt tāpēc, ka kopējais uzņēmumu skaits nozarē-reģionā nav liels, jo izlases kopa nav liela (422 / 25=vidēji 17 uzņēmumi katrā nozarē-reģionā), un otrkārt tāpēc, ka sadalījums nozarēs nav vienmērīgs ne pēc UR statistikas, ne pēc izlases kopas maketa.

1. nozarē vislielākais aptaujāto uzņēmumu skaits ir Vidzemē un Kurzemē, bet Rīgas reģionā aptaujāts tikai viens 1. nozares uzņēmums un Latgalē tikai divi. Tāpēc secinājumi ekonomikā “nozare-reģions” griezumā par 1. nozari Rīgas reģionā un Latgalē ir fakta konstatējums par aptaujātajiem uzņēmumiem, bet nav pietiekoši vispārinājumam par nozari un reģionu.

2. nozarē vislielākais aptaujāto uzņēmumu skaits ir Rīgā un Zemgalē, bet Vidzemē un Kurzemē ir aptaujāti katrā tikai divi uzņēmumi. Tāpat kā iepriekšējā grupā, secinājumi par 2. nozari Vidzemē un Kurzemē nav vispārināmi.

3. nozarē vislielākais aptaujāto uzņēmumu skaits ir Rīgā un Vidzemē, bet Kurzemē un Zemgalē aptaujāti tikai divi uzņēmumi, un tas ir par maz, lai izdarītu vispārinājumus par 3. nozari Kurzemē un Zemgalē.

4. nozarē vislielākais aptaujāto uzņēmumu skaits ir Rīgā un Vidzemē. Visos reģionos uzņēmumu skaits ir pietiekošs vispārinājumam.

5. nozarē visvairāk aptaujāti uzņēmumi Rīgā un Zemgalē. Visos reģionos uzņēmumu skaits ir pietiekošs vispārinājumam.

Kaut arī dažas atbildes ekonomiskajā pētījumā “nozare-reģions” griezumā nav izmantojamas, tās ir izmantojamas vispārīgiem secinājumiem par valsti kopā un noskaidrojot citus pētījuma jautājumus. Aptaujā iegūto informāciju var izmantot turpmākajiem pētījumiem, mainot nozaru sadalījumu (detalizējot sīkāk vai grupējot uzņēmumus citādi).

UZŅĒMUMU DARBĪBAS AREĀLS UN STARPTAUTISKĀ SADARBĪBA

Par uzņēmuma darbības areālu aptaujā bija iekļauts sekojošs jautājums: *Kā Jūs raksturotu savu uzņēmumu, vai tas darbojas visas Latvijas ietvaros vai tikai noteiktā vietā (pilsētas, rajona ietvaros)?* Respondentiem bija iespēja izvēlēties no sekojošiem atbildēm: 1. *Darbojas visas Latvijas ietvaros*

2. *Orientēts uz vietējo, lokālo tirgu (pilsētas, rajona ietvaros)*

3. *Orientēts uz eksportu, sadarbību ar citām valstīm*

4. *Grūti pateikt*

5. *Nav atbildes*

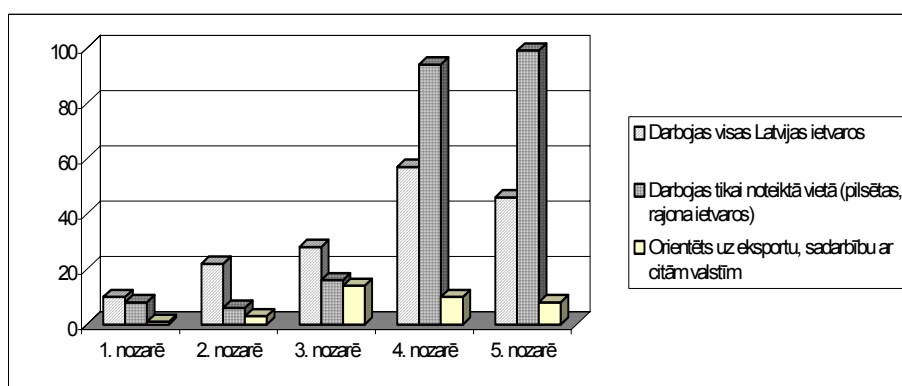
Saskaņā ar aptaujas rezultātiem, uzņēmumu liela daļa (40%) darbojas visas Latvijas ietvaros (168 uzņēmumi no 422 aptaujājajiem). Sevišķi daudz tādu uzņēmumu ir rūpniecības un būvniecības nozarē (69% no uzņēmumu kopējā skaita nozarē).

Vislielākais uzņēmumu skaits, kuri ir orientēti uz eksportu un sadarbību ar citām valstīm ir trešajā nozarē (14 uzņēmumu, jeb 24,1% no kopējā uzņēmumu skaita nozarē). Kā ziņots iepriekš šajā nozarē vislielākais atbildētāju skaits bija transporta nozarē un finanšu pakalpojumu nozarēs, kas arī izskaidro orientāciju uz sadarbību ar citām valstīm.

Mazumtirdzniecības un vairumtirdzniecības uzņēmumi, kā arī izglītības un veselības aprūpes iestādes galvenokārt darbojas tikai noteiktā vietā (pilsētas, rajona ietvaros) (94 uzņēmumi jeb 58,5% no kopējā uzņēmumu skaita 4. nozarē un 99 uzņēmumu jeb 65,1% no kopējā skaitā 5. nozarē). (5., 6. zīmējumi)

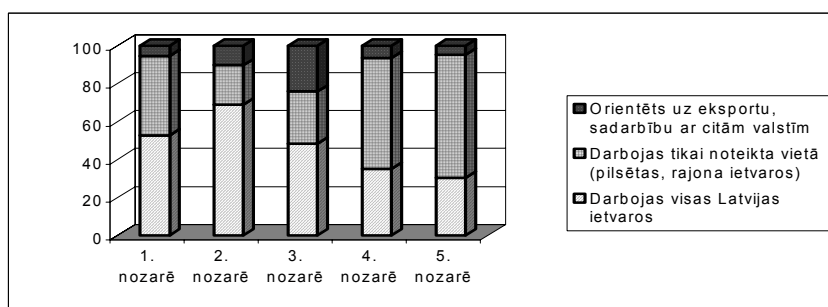
5. zīmējums

Uzņēmumu darbības vietas, skaitliskais sadalījums

6. zīmējums

Uzņēmumu darbības vietas, procentuālais sadalījums

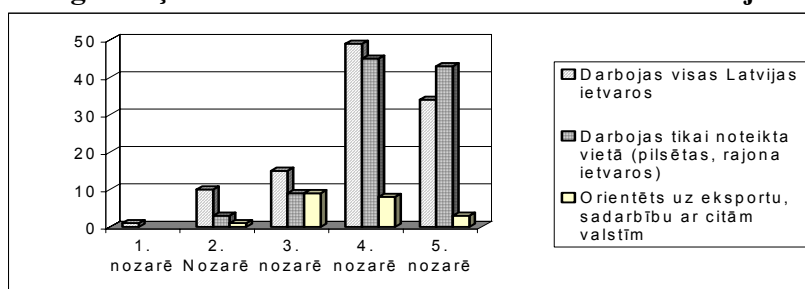

Aptauja rāda, ka darbības areāls rajonos atšķiras. Vislielākais aptaujāto uzņēmumu skaits ir Rīgas reģionā (221 uzņēmumu no 422 aptaujājajiem).

Rīgas reģiona uzņēmumu lielākā daļa darbojas visas Latvijas ietvaros. Vislielākais uzņēmumu skaits, kuri ir orientēti uz eksportu ir trešajā nozarē (27,3% no kopējā uzņēmumu skaita nozarē). Mazumtirdzniecības un vairumtirdzniecības uzņēmumi, kā arī izglītības un veselības aprūpes iestādes galvenokārt darbojas tikai Rīgas ietvaros.

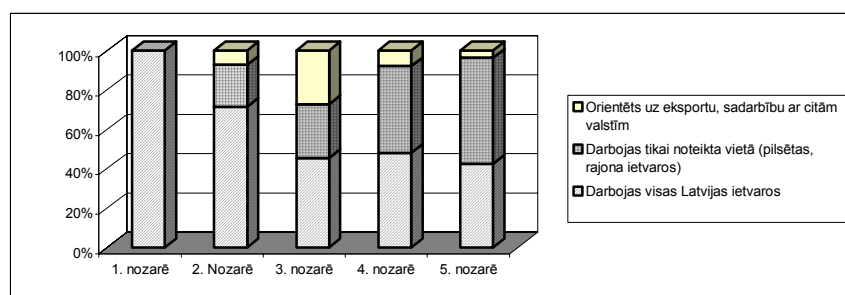
7. zīmējums

Rīgas uzņēmumu darbības vieta - skaitliskais sadalījums

7.1. zīmējums

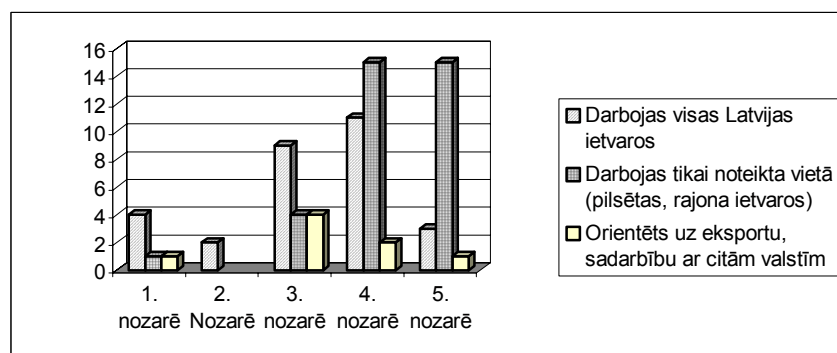
Rīgas uzņēmumu darbības vietas - procentuālais sadalījums

Vidzemes reģionā atrodas 70 no kopējiem 422 aptaujātajiem uzņēmumiem. Atšķirībā no Rīgas reģiona, Vidzemes uzņēmumu lielākā daļa ir vietējie, kuri darbojas vietējā tirgū (34 uzņēmumu no kopējā skaita). Sievišķi tas attiecas uz otro nozari, kur visi uzņēmumi ir vietējie. Tāpat kā Rīgas reģionā, Vidzemē vislielākais uzņēmumu skaits, kuri ir orientēti uz starptautisko sadarbību ir trešajā nozarē (8.,9. zīmējumi).

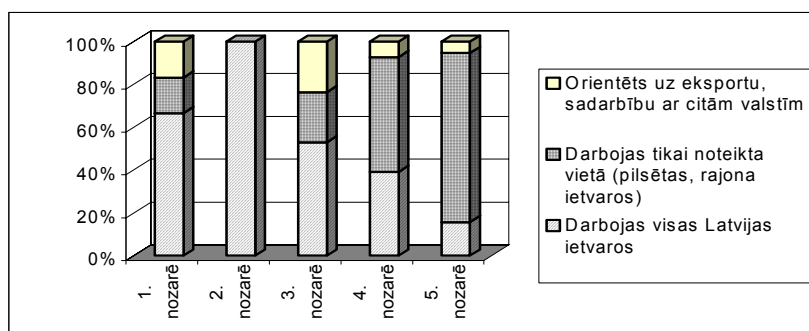
8. zīmējums

Vidzemes uzņēmumu darbības vietas, skaitliskais sadalījums

9. zīmējums

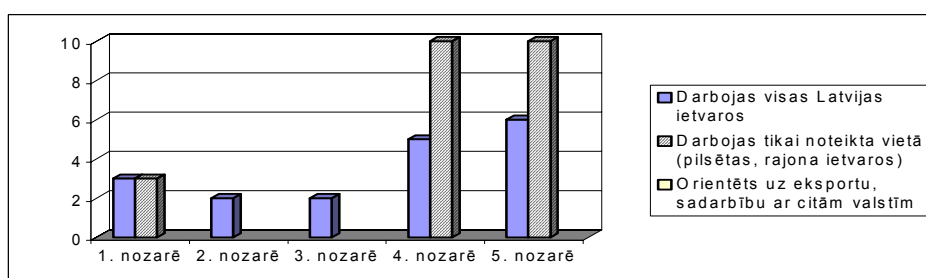
Vidzemes uzņēmumu darbības vietas, procentuālais sadalījums

Kurzemes reģionā aptaujāts 41 uzņēmums. Tāpat kā Vidzemē, uzņēmumu lielākā daļa Kurzemē darbojas vietējā tirgū, rajona ietvaros (23 uzņēmumu no kopējā uzņēmumu skaita nozarē). Pārējie 18 uzņēmumi darbojas visas Latvijas ietvaros: Kurzemes reģionā aptaujāto vidū vispār nav uzņēmumu, kuri sadarbojas ar citām valstīm (10., 11. zīmējumi). Atšķirībā no diviem iepriekš minētajiem reģioniem, pat trešās nozares uzņēmumi visi ir vietējie.

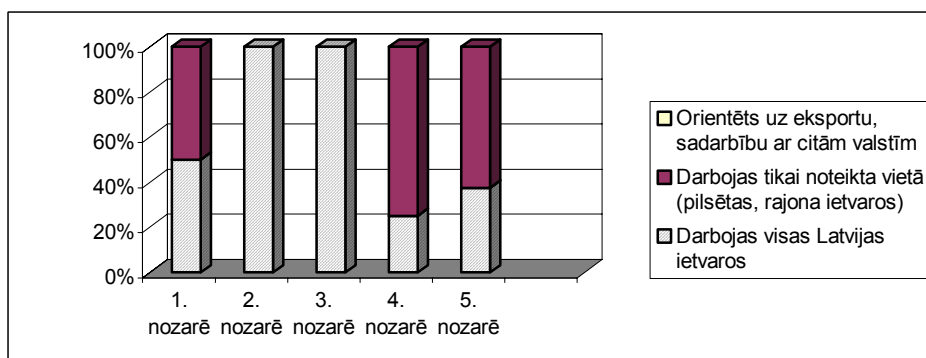
10. zīmējums

Kurzemes uzņēmumu darbības vietas, skaitliskais sadalījums

11. zīmējums

Kurzemes uzņēmumu darbības vietas, procentuālais sadalījums

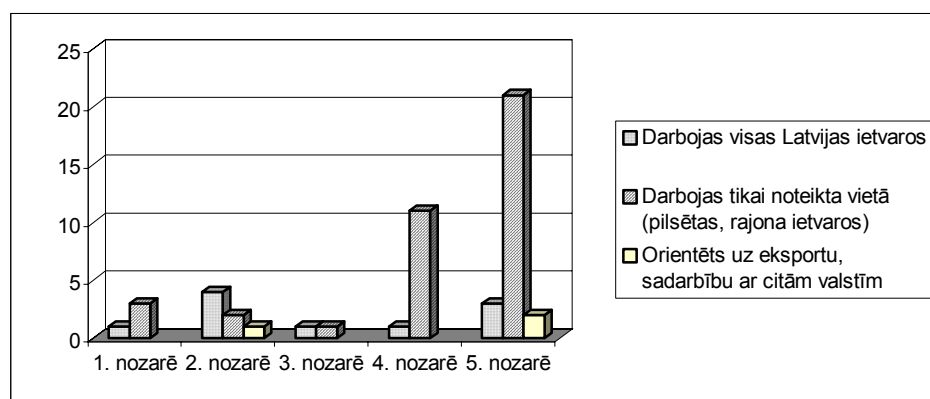

Zemgales reģionā aptaujāts 51 uzņēmums. Uzņēmumu lielākā daļa darbojas tikai rajona ietvaros (31 uzņēmums). Sadalījumā pa nozarēm, vislielākais uzņēmumu skaits ir no 4. un 5. nozarēm. Zemgalē, tāpat kā Rīgā, parādās uzņēmumi, kuri ir orientēti uz eksportu, sadarbojas ar citām valstīm. Tādi uzņēmumi ir atrodami 2. un 5. nozarēs (12., 13. zīmējumi).

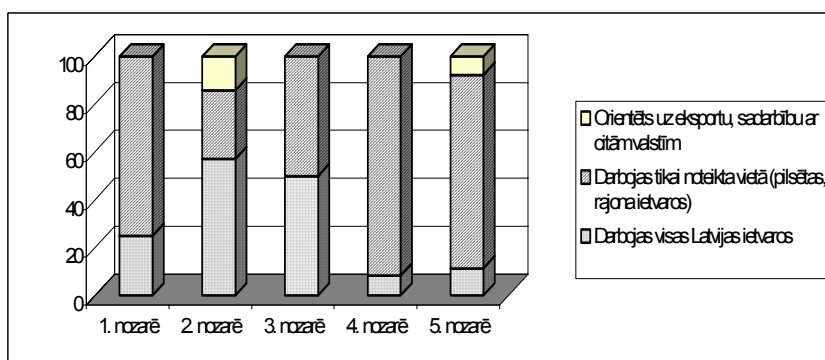
12. zīmējums

Zemgales uzņēmumu darbības vietas, skaitliskais sadalījums

13. zīmējums

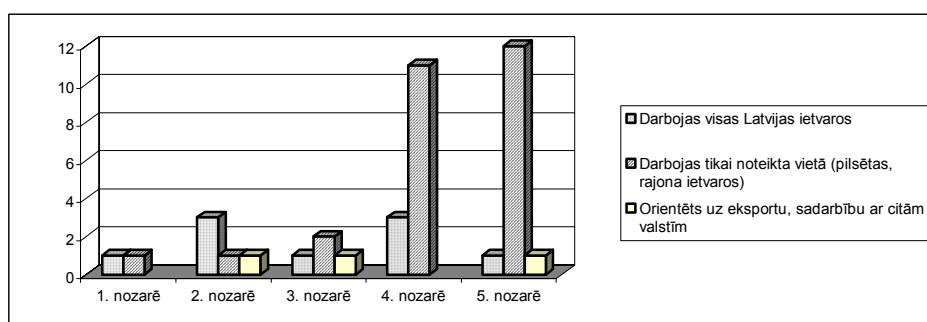
Zemgales uzņēmumu darbības vietas, procentuālais sadalījums

Latgales reģionā darbojas 39 uzņēmumi no kopējā aptaujāto uzņēmumu skaita. Uzņēmumu lielākā daļa, tāpat kā visos pārējos reģionos, izņemot Rīgu, darbojas tikai rajona ietvaros (27 uzņēmumi). Sadalījuma pa nozarēm, vislielākais uzņēmumu skaits, tāpat kā visos pārējos reģionos, ir no 4. un 5. nozarēm. Latgalē, tāpat kā Rīgā un Zemgalē, parādās uzņēmumi, kuri ir orientēti uz eksportu, sadarbojas ar citām valstīm. Tādi uzņēmumi ir atrodami 2., 3. un 5. nozarēs (14., 15. zīmējumi)

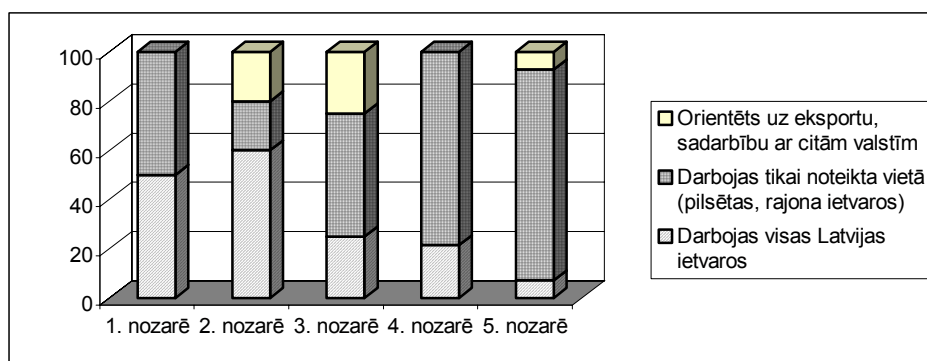
14. zīmējums

Latgales uzņēmumu darbības vietas, skaitliskais sadalījums

15. zīmējums

Latgales uzņēmumu darbības vietas, procentuālais sadalījums

ĀRĒJĀS DARBĪBAS PARTNERVALSTIS

Lai noskaidrotu ārējās ekonomiskās darbības virzienus, aptaujā tika uzdoti divi jautājumi:

3. jautājums. Vai Jūsu uzņēmumam ir sadarbības partneri ārzemēs:

jā

Nē

Grūti pateikt

Nav atbildes

4. jautājums. Ar kādām valstīm Jūsu uzņēmums sadarbojas? - norādīt valsti.

13. tabula

Biežāk minētās sadarbības valstis

Valsts	1. nozare	2. nozare	3. nozare	4. nozare	5. nozare
Krievija		+	+		+
Polija	+			+	
Anglija	+				+
Zviedrija		+			
Vācija	+	+	+	+	+
Eiropas valstis			+		
Lietuva			+	+	+
Igaunija			+	+	

Kā rāda aptaujas rezultāti, katrā nozarē ir uzņēmumi, kuri ir orientēti uz starptautisko sadarbību. Pēc respondentu sniegtajiem datiem ir iespējams izcelt katras nozares lielākās sadarbības valstis. Rezultātu izpēte rāda, ka katrā nozarē ir uzņēmumi, kuriem ir starptautiskās attiecības ar Vāciju (13. tabula).

No tabulas izriet, ka aptaujātie mežsaimniecības uzņēmumi lielā mērā sadarbojas ar Angliju, Poliju un Vāciju, bet zvejniecības uzņēmumi tikai ar Vāciju un Poliju. Būvniecības nozare ir orientēta uz sadarbību ar Krieviju un Vāciju. Transporta pārvaldījumi notiek uz Krieviju, Vāciju, Lietuvu un Igauniju, apdrošināšanas uzņēmumi lielā mērā sadarbojas ar Krieviju, bet telekomunikāciju uzņēmumiem ir sakari ar Eiropas valstīm. Mazumtirdzniecības un vairumtirdzniecības uzņēmumi sadarbojas ar Latvijas tuvākajiem kaimiņiem Igauniju, Lietuvu, Vāciju un Poliju. Izglītības un zinātnes organizācijas ir orientētas uz sadarbību ar Poliju, Lietuvu un

Igauniju, bet medicīnas un farmācijas uzņēmumi sadarbojas tikai ar Krieviju un Vāciju.

Vērtējot šos novērojumus, jāņem vērā, ka tie ir attiecināmi uz aptaujāto uzņēmumu kopu. Tie var nesakrist ar statistikā konstatētajiem nozaru ārējās ekonomiskās darbības virzieniem, jo izlases kopa ir pārāk maza. Tomēr tie ir derīgi šī pētījuma vajadzībām, jo pētījuma mērķis bija atrast sakarību starp uzņēmumu etnisko piederību un ārējās darbības virzieniem.

14. tabula

Biežāk minētās sadarbības valstis reģionos

	Anglija	Itālija	Somija	Zviedrija	Krievija	Eiropas valstis	Vācija	Igaunija	Lietuva	Holande	Polija	Dānija	Francija
1. nozare													
<i>Rīgā</i>													
<i>Vidzemē</i>			+		+						+		
<i>Kurzemē</i>	+			+			+			+	+	+	
<i>Zemgalē</i>	+						+						
<i>Latgalē</i>													
2. nozare													
<i>Rīgā</i>		+	+	+									
<i>Vidzemē</i>							+						
<i>Kurzemē</i>													
<i>Zemgalē</i>					+								
<i>Latgalē</i>					+		+		+				
3. nozare													
<i>Rīgā</i>					+	+	+	+					
<i>Vidzemē</i>								+	+				
<i>Kurzemē</i>													
<i>Zemgalē</i>													
<i>Latgalē</i>		+											
4. nozare													
<i>Rīgā</i>		+					+	+	+	+	+		
<i>Vidzemē</i>							+		+				
<i>Kurzemē</i>							+		+				
<i>Zemgalē</i>													
<i>Latgalē</i>													
5. nozare													
<i>Rīgā</i>					+		+	+	+				
<i>Vidzemē</i>			+	+			+						
<i>Kurzemē</i>					+				+				
<i>Zemgalē</i>	+						+			+		+	
<i>Latgalē</i>	+												+

Kā rāda aptaujas rezultāti, uzņēmuma darbības vietas ietekme uz sadarbības valstu izvēli ir ļoti nozīmīga. Visos reģionos ir uzņēmumi, kuriem nav partneru ārzemēs (14. tabula).

UZŅĒMUMU ETNISKAIS SASTĀVS

Sabiedrības integrācijas aspektā nozīmīgs ir jautājums par uzņēmējdarbības polarizēšanos pēc etniskā principa. Novērojumi liecina, ka uzņēmumu darbības nozare, darbības vieta un sadarbības orientācija var ietekmēt uzņēmumā strādājošo etnisko sastāvu, kā arī otrādi. Šajā pētījumā uzņēmuma “piederība” kādai etniskai grupai noteikta pēc 7. jautājuma: *Cik Jūsu uzņēmumā ir tādu, kam dzimtā valoda ir krievu?*

Interviju analīze rada, ka Latvijā eksistē gan jauktie (multietniskie), gan “krievu” (visu strādājošo dzimtā valoda ir krievu), kā arī “latviešu” (visu strādājošo dzimtā valoda ir latviešu) uzņēmumi.

Pēc šāda dalījuma no 422 aptaujājajiem uzņēmumiem 123 ir tīri “latviešu” uzņēmumi, 56 – tīri “krievu” uzņēmumi un 243 ir jauktie.

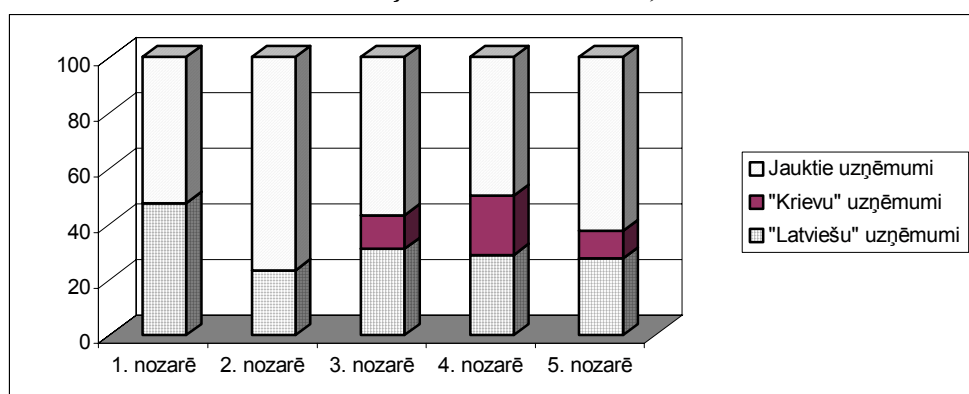
Pirmajā nozarē no 19 uzņēmumiem 9 jeb 47,4% ir “latviešu” un 10 jeb 52,6 jauktie;
otrajā nozarē no 31 uzņēmumiem 7 jeb 22,6% ir “latviešu” un 24 jeb 77,4% jauktie;
trešajā nozarē no 58 uzņēmumiem 18 jeb 31% ir “latviešu”, 7 jeb 12,1% – “krievu” un 33 jeb 56,9% ir jauktie;

ceturtajā nozarē no 161 uzņēmumiem 47 jeb 29,2% ir “latviešu”, 34 jeb 21,1% – “krievu” un 80 jeb 49,7% ir jauktie, un

piektajā nozarē no 153 uzņēmumiem 42 jeb 27,5% ir “latviešu”, 15 jeb 9,8% ir “krievu” un 96 jeb 62,7% ir jauktie.

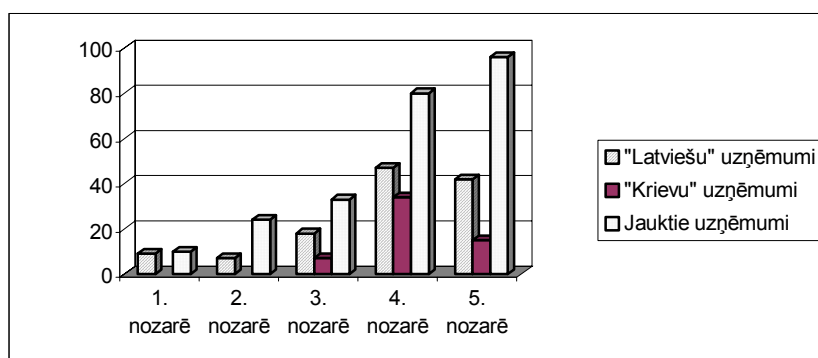
16. zīmējums

Uzņēmumu struktūra, %

17. zīmējums

Uzņēmumu struktūra, skaitliskais sadalījums

No zīmējumiem var ievērot, ka pirmajā un otrajā nozarēs ir tikai multietniskie un "latviešu" uzņēmumi. Vislielākais "krievu" uzņēmumu skaits ir mazumtirdzniecībā un vairumtirdzniecībā. Šajās nozarēs galvenās sadarbības valstis ir Polija, Vācija, Lietuva un Igaunija. Analizējot zīmējumu var secināt, ka visizplatītākais uzņēmumu veids ir jauktie uzņēmumi, kuri, neapšaubāmi, labi ietekmē sabiedrības integrācijas procesu Latvijā.

Ekspertu intervijās (Baltijas Sociālo zinātņu izpētes rezultāts) konstatēts, ka uzņēmumu dalījums pēc etniskās piederības agrāk bija vairāk izteikts, bet tagad nav aktuāls. Tāpat kā pierāda kvantitatīvā analīze, arī intervijās noskaidrots, ka drīzāk arvien biežāk veidojas jauktie uzņēmumi.

Eksperti minējuši vairākus faktoros, kas to veicina:

- valodas likuma ieviešana,
- ārvalstu kapitāla ieplūšana, kas orientē uzņēmumus uz "rietumniecisku" uzņēmējdarbības kultūru,
- iestāšanās ES un globalizācija, orientācija uz ES tirgu, kur nozīmīgi faktori ir uzņēmumu godīgums.

Tomēr eksperti atzīst, ka segregācija uzņēmējdarbības vidē pastāv, un izdala divas galvenās sfēras, kurās atrodami tipiski "krievu" uzņēmumi – "mazo un nemanāmo uzņēmumu" līmenī un "īstermiņa biznesa" sektorā. Eksperti raksturo tipisku "krievu" uzņēmējdarbību kā dinamiskāku, krāšņāku, bet arī riskantāku, "latviešu" uzņēmējdarbību kā mierīgāku, pieticīgāku. Pastāv neformāls dalījums nozarēs, kurās dominē "krievu" bizness – nafta, tirdzniecība, sporta klubi, skaistumkopšanas saloni, autoservisi, tirdzniecība ar datortehniku, alkohola tirdzniecība, un "latviešu" – reklāmas aģentūras, lauksaimniecība. "Krievu" biznesam pārmet nodokļu nemaksāšanu, saistību ar Krievijas mafiju un citas netīras uzņēmējdarbības iezīmes, kas liecina, ka priekšstats par "krievu" uzņēmējdarbību sabiedrībā ir samērā negatīvs. Kā redzams no aptaujas rezultātiem, kvantitatīvs apstiprinājums šādiem apgalvojumiem nav iegūts, piemēram, nav konstatēta izteikta "krievu" uzņēmējdarbības orientācija uz augsta riska zonām.

Kā rāda aptaujas rezultāti, starptautiskās sadarbības virziens parasti nav saistīts ar uzņēmuma etnisko struktūru. Krievija ir minēta kā sadarbības partneris 2., 3. un 5. nozares uzņēmumiem, bet 2. nozarē "krievu" uzņēmumi nav identificēti, savukārt 3. un 5. nozarē to īpatsvars nav liels. Savukārt vairumtirdzniecībā un mazumtirdzniecībā,

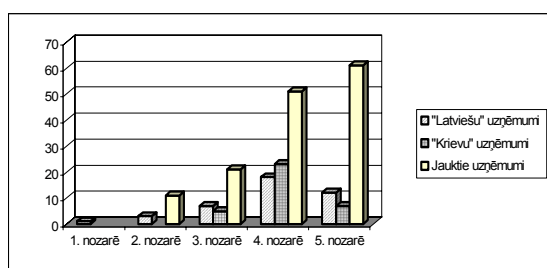
kur “krievu” uzņēmumu īpatsvars ir vislielākais, Krievija kā sadarbības partneris nav minēta (toties ir minētas Polija un Lietuva).

Šīs aptaujas izziņas lauks bija pārāk plašs, lai sīki noskaidrotu “krievu” uzņēmējdarbības pamatīgāku raksturojumu, tomēr izteikti negatīvais priekšstats par “krievu” uzņēmējdarbību, kas automātiski tiek pārnests uz visu etnisko grupu, ir jāuzskata par sabiedrības integrācijas problēmu un prasa papildus izpēti.

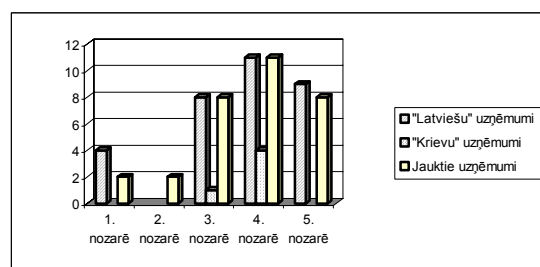
Sadalījumā pa reģioniem, vislielākais “krievu” uzņēmumu skaits katrā nozarē ir Rīgā un Latgalē, bet tikai 3. un 5. nozarē Rīgas reģionā un 2. nozarē Latgales reģionā ir atzīmēta sadarbība ar Krieviju. Kurzemes reģionā, saskaņā ar aptauju, “krievu” uzņēmumu vispār nav, bet ir sadarbība ar Krieviju. Diezgan liels “latviešu” uzņēmumu skaits ir Vidzemē un Kurzemē.

18. zīmējums

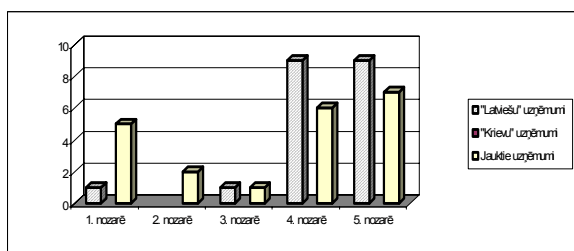
Rīgas reģions

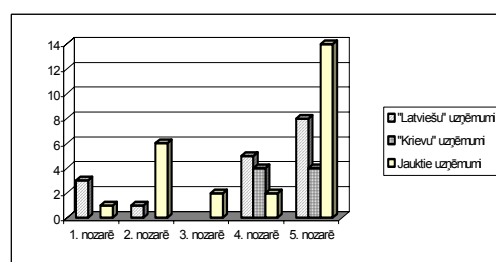
Vidzemes reģions

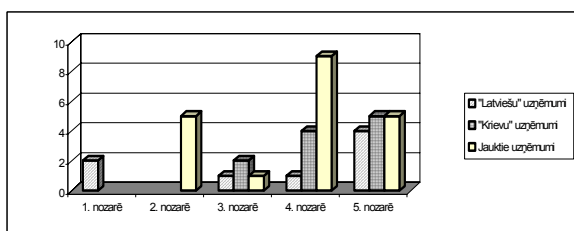
Kurzemes reģions

Zemgales reģions

Latgales reģions

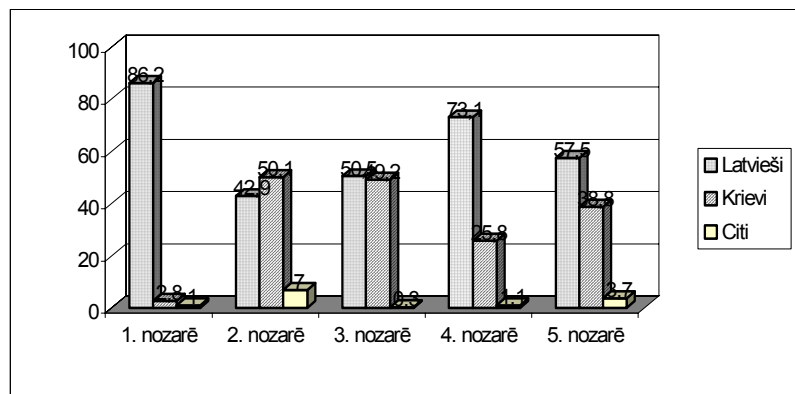

No vienas puses, Latvijā vērojamadarbības polarizēšanās pēc etniskā principa tikai atsevišķās nozarēs, no otras puses, ir ļoti interesants fakts, ka rūpniecības un būvniecības nozarēs, kur strādājošu krievu skaits pārsniedz latviešu cilvēku skaitu,

“krievu” uzņēmumu nav. Kā rāda aptaujas rezultāti, ne visās nozarēs dominē latviešu skaits. Trešajā nozarē krievu un latviešu skaits ir gandrīz vienāds, bet otrajā krievu skaits ir pat lielāks. Otrajā nozarē ir arī vislielākais cittautiešu skaits. Iespējams, tāda tendence ir raksturīga tieši būvniecībā un rūpniecībā, jo, pirmkārt, valsts valodas zināšanām šajās nozarēs nav liela nozīme, otrkārt, daudzi cilvēki celtniecības nozarē strādā neoficiāli (19. zīmējums).

19. zīmējums

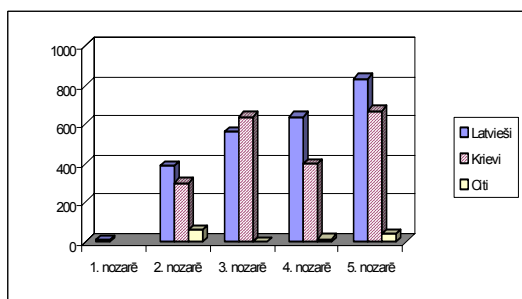
Uzņēmumā strādājošo etniskais sastāvs, %

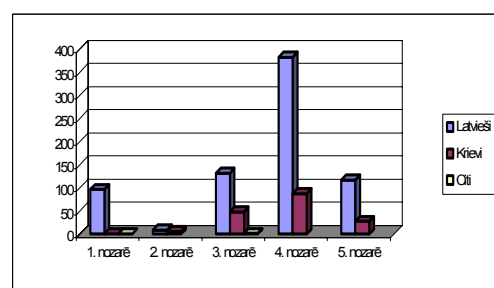
Redzams, ka mazumtirdzniecībā un vairumtirdzniecībā latviešu skaits 2,9 reizes pārsniedz krievu skaitu. Reģionu griezumā, vislielākais latviešu skaits ir Rīgā un Vidzemē. Latgalē krievu strādājošo cilvēku skaits pārsniedz latviešu skaitu. Tomēr lielākā daļa no Latgales uzņēmumiem ir jauktie uzņēmumi (20. zīmējums).

20. zīmējums

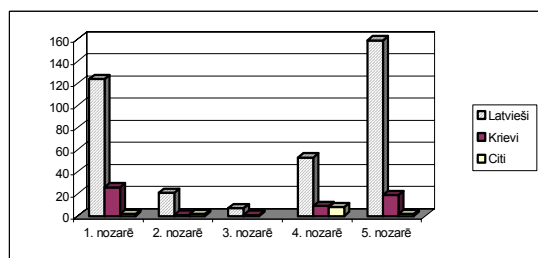
Rīgas reģions

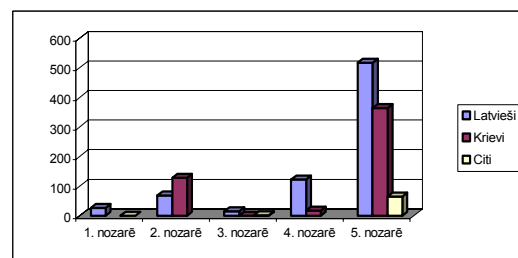
Vidzemes reģions

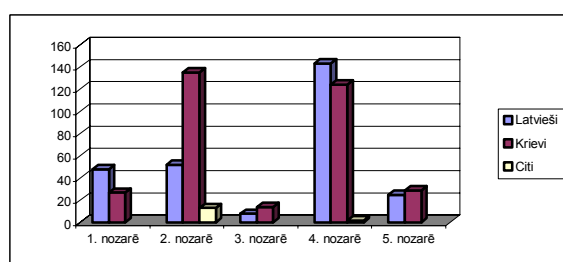
Kurzemes reģions

Zemgales reģions

Latgales reģions

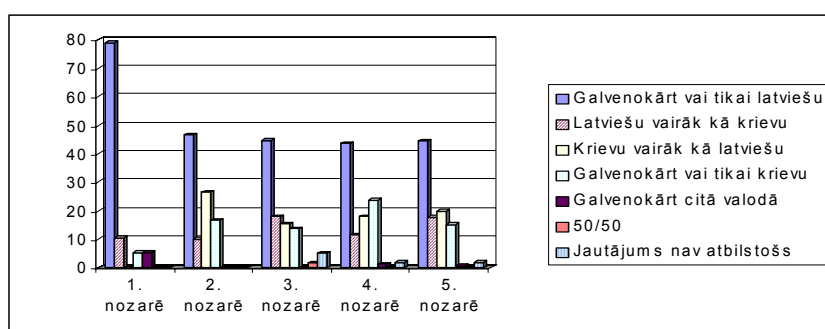

VALODAS IZVĒLE

No uzņēmumā strādājošo etniskā sastāva ir atkarīga valodas izvēle darbavietā. Tomēr var ievērot atšķirības. Trešajā nozarē latviešu un krievu skaits ir gandrīz līdzīgs, bet, neskatoties uz to, šīs nozares galvenā valoda darbavietā ir latviešu (21. zīmējums).

21. zīmējums

Valodas lietojums darbavietā, savā starpā

No zīmējuma izriet, ka visās nozarēs tomēr lieto *galvenokārt* latviešu vai *tikai* latviešu valodu, krievu valoda ir otrā valoda. Diezgan augsts krievu valodas lietojuma līmenis ir rūpniecības un būvniecības nozarēs, kā arī mazumtirdzniecībā un vairumtirdzniecībā.

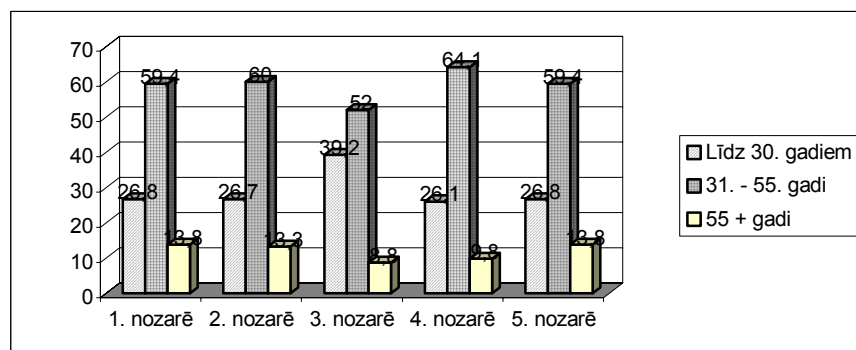
DARBINIEKU VECUMS DAŽĀDĀS NOZARĒS

Sabiedrības integrācijas aspektā nozīmīgs ir arī jautājums par vecuma struktūru uzņēmumos. Novērojumi liecina, ka veidojas uzņēmumi, kuros strādā tikai gados jauni cilvēki. Darba devēji nereti meklē noteikta vecuma grupas darbiniekus.

Aptaujas rezultāti rāda, ka darba devēji dod priekšrocību jauniem un cilvēkiem no 31 līdz 35 gadiem, bet ne gados vecākiem strādājošiem (22. zīmējums).

22. zīmējums

Darbinieku vecums dažādās nozarēs, %

Vislielākais jaunu cilvēku īpatsvars ir trešajā nozarē, bet visās pārējās - jaunu cilvēku īpatsvars ir gandrīz vienāds. Gados vecāku cilvēku īpatsvars pa nozarēm maz atšķiras,

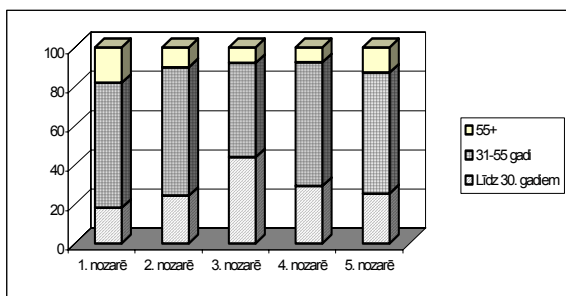

tomēr vismazākais īpatsvars ir trešajā, tā saucamajā, apkalpošanas nozarē, kur dominē jauni cilvēki.

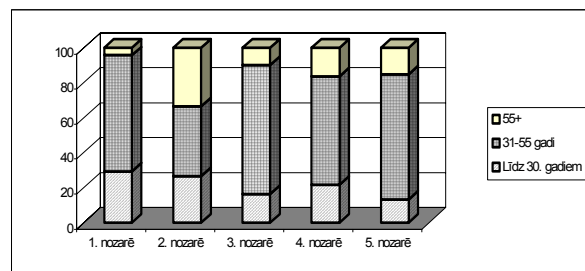
Aptauja rāda, ka reģionu griezumā, situācija ir citāda. Visos reģionos vecu strādājošo cilvēku īpatsvars ir lielāks, bet jauniešu otrādi – mazāks. Zemgales un Latgales reģionos aptaujātajos uzņēmumos trešajā nozarē jaunu cilvēku nav.

23. zīmējums

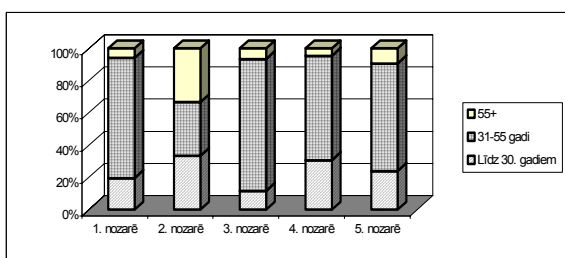
Rīgas reģions

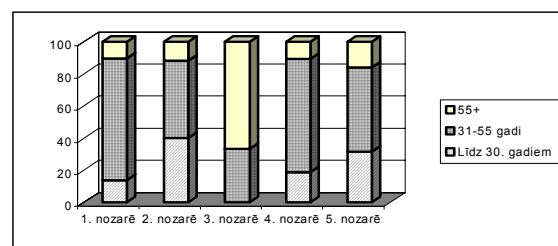
Vidzemes reģions

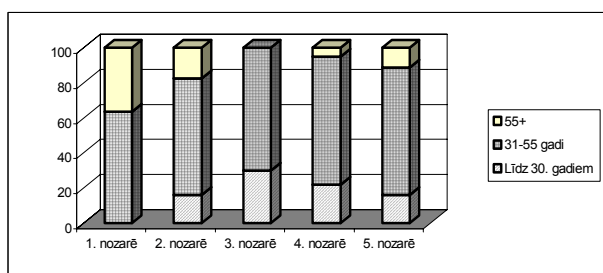
Kurzemes reģions

Zemgales reģions

Latgales reģions

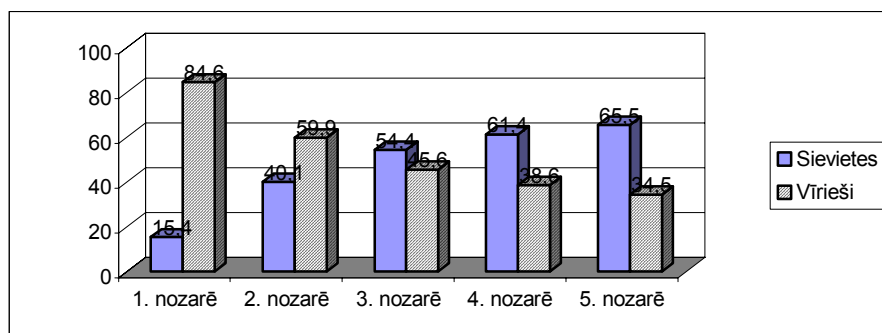

SIEVIEŠU UN VĪRIEŠU PROPORCIJA NOZARĒS

Sieviešu un vīriešu īpatsvars pa nozarēm arī ir ļoti atšķirīgs. Pirmajā un otrajā nozarē vīriešu īpatsvars pārsniedz sievietes, bet pārējās – otrādi. Aptaujā rāda, ka mazumtirdzniecība un vairumtirdzniecība, kā arī izglītība un veselības aprūpē sievietes ir gandrīz divas reizes vairāk nekā vīrieši (24. zīmējums)

24. zīmējums

Sieviešu un vīriešu skaits dažādās nozarēs, %

Jāatceras, ka aptaujā bija iekļauti tikai 422 uzņēmumi, un to analīze nedod pilnu ekonomiska stāvokļa ainu. Ekonomiskā analīze būtu daudz pilnīgāka, ja aptaujāto uzņēmumu skaits būtu proporcionāls katrā nozarē.

KOPSAVILKUMS

1. Lai iegūtu atbildes uz pētījumā izvirzītajiem jautājumiem, veikta oficiālās statistikas datu un speciālas uzņēmumu aptaujas rezultātu analīze.
2. Etnisko grupu nošķiršanās var notikt uzņēmējdarbības polarizēšanās pēc etniskā principa, kura rada negatīvas sociālās sekas un kavē sabiedrības integrāciju. Šajā pētījumā uzņēmējdarbības polarizācija pēc etniskā principa analizēta dziļāk – kā un vai tā ietekmē valsts tautsaimniecību.
3. Agrāk veiktas aptaujas liecina, ka līdz 2002. gadam krievu valodas lietošana darbā samazinājās, bet pēdējā laikā atkal krievu valodu darbā lieto vairāk. Krievi vairāk kā citas tautības lieto darbā krievu valodu vai krievu valodu vairāk kā latviešu. Latvijā ir apmēram 150 tūkstošu darba vietu kurās strādājošie var lietot tikai krievu valodu vai krievu valodu vairāk nekā latviešu.
4. Iedzīvotāji, kam dzimtā valoda ir latviešu, 35 līdz 49 gadu vecuma grupā 0,8% darbā lieto galvenokārt krievu valodu, bet jauni cilvēki (vecuma grupā 15-34 gadi) un gados vecāki cilvēki (vecuma grupā 50-74 gadi) krievu valodu darbā lieto ievērojami mazāk. Ir atzīts, ka vecums ir viens no galvenajiem iemesliem, kāpēc cilvēki nevēlētos uzlabot latviešu valodas zināšanas, tomēr socioloģiskie pētījumi liecina, ka tieši vecākie cilvēki visvairāk darbā lieto latviešu valodu.
5. Iedzīvotāji, kam dzimtā valoda ir latviešu un kas dzīvo ciemos un laukos krievu valodu lieto mazāk, bet Rīgā vismazāk lieto tikai latviešu valodu. No tā var izvirzīt hipotēzi, ka krievu valodu vairāk kā latviešu lieto lielajos uzņēmumos, kas izvietoti Rīgā, savukārt laukos mazo uzņēmumu polarizācija pēc etniskā principa ir lielāka.
6. Salīdzinot iedzīvotāju etnisko sastāvu (58,2% latviešu, 29,2% krievu, 12,6% citas etniskās grupas) ar bezdarbnieku etnisko sastāvu, latviešu īpatsvars kopējā bezdarbnieku skaitā ir zemāks (par 7,4%) nekā latviešu īpatsvars kopējā iedzīvotāju skaitā.
7. Bezdarba galvenais ierosinātais ir drīzāk ekonomiskās attīstības vājums nekā iedzīvotāju etniskās piederības struktūra, un to apliecina arī bezdarba un iedzīvotāju etniskā sastāva salīdzinājums rajonos. Rīgas reģionā un Latgales

- reģionā nelatviešu īpatsvars ir gandrīz vienāds, arī iedzīvotāju vecuma struktūra ir salīdzināma, bet bezdarba rādītājs Latgales reģionā ir ievērojami augstāks.
8. Tā kā Latvijas darba likumdošana aizliedz jebkādu diskrimināciju pēc etniskās piederības, var secināt, ka zemākas iespējas darba tirgū rada kādas personiskas nepilnības un viena no tām var būt valodu, tai skaitā latviešu valodas, nezināšana.
  9. Latvijas iedzīvotāji saprot valodu nozīmi, uzņēmējdarbībā arvien lielāku lomu spēlē angļu valoda.
  10. Kā liecina valodnieku pētījumi, kopš 2000. gada latviešu valodas zināšanu pieprasījums ir samazinājies no 95% 2000. gadā līdz 92,5% 2003. gadā, bet krievu un angļu valodas pieprasījums palielinājies. Angļu valodas ekspansiju Latvijā kavē zemais angļu valodas prasmes līmenis sabiedrībā. Tas tiek minēts kā būtisks šķērslis informācijas sabiedrības veidošanai Latvijā.
  11. Aptaujā noskaidrots, ka Rietumu tirgus dominance Latvijas ārējos sakaros, ārējās investīcijas, kā arī angļu valodas nozīmes pastiprināšanās uzņēmējdarbībā darbojas kā uzņēmējdarbību integrējoši faktori, tāpēc atšķirības starp “latviešu” un “krievu” uzņēmumiem, kas, kā atzīst uzņēmēji, agrāk bija izteiktas, tagad izzūd.
  12. Interviju kvantitatīvā analīze rada, ka Latvijā eksistē gan jauktie (multietniskie), gan nosacīti “krievu”, kā arī “latviešu” uzņēmumi.
  13. Visizplatītākais uzņēmumu veids ir jauktie uzņēmumi, kuri, neapšaubāmi, pozitīvi ietekmē sabiedrības integrācijas procesu Latvijā.
  14. Vislielākais “krievu” uzņēmumu skaits ir mazumtirdzniecībā un vairumtirdzniecībā.
  15. Sadalījumā pa reģioniem, vislielākais “krievu” uzņēmumu skaits katrā nozarē ir Rīgā un Latgalē.
  16. No vienas puses, Latvijā notiek uzņēmējdarbības polarizēšanās pēc etniskā principa tikai atsevišķās nozarēs, no otras puses, piemēram, rūpniecības un būvniecības nozarēs, kur strādājošu krievu skaits pārsniedz latviešu cilvēku skaitu, “krievu” uzņēmumu nav.
  17. Kā rāda aptaujas rezultāti, starptautiskās sadarbības virziens, parasti nav saistīts ar uzņēmuma etnisko struktūru.
  18. Gan kvantitatīvā analīzē, gan padziļinātās aptaujās tomēr konstatēts, ka uzņēmumu darbības stils “latviešu” un “krievu” uzņēmumos atšķiras, un pastāv neformāls dalījums pēc nozarēm: “krievu” nozares ir naftas bizness, tirdzniecība, sporta klubi, autoservisi, alkohola tirdzniecība utt, “latviešu”: lauksaimniecība, rūpniecība un būvniecība (kaut gan krievu strādājošo šajās nozarēs ir daudz).
  19. Tā kā “krievu” uzņēmējdarbības stilam raksturīgs lielāks dinamisms, ir pamats nozares, kurās dominē “krievu” bizness uzskatīt par augstāka riska nozarēm.
  20. Kā rāda aptaujas rezultāti, ne visās nozarēs dominē latviešu cilvēku skaits. Apkalpošanas nozarē krievu un latviešu skaits ir gandrīz vienāds, bet otrajā krievu skaits ir pat lielāks. būvniecības un rūpniecības nozarēs ir arī vislielākais cittautiešu skaits. Iespējams, tāda parādība ir raksturīga tieši būvniecībā un rūpniecībā, jo, pirmkārt, valsts valodas zināšanām šajās nozarēs nav liela nozīme, otrkārt, daudzi cilvēki celtniecības nozarē strādā neoficiāli.
  21. No uzņēmumā strādājošo etniskā sastāva ir atkarīga valodas izvēle darbavietā. Tomēr var ievērot atšķirības. Apkalpošanas nozarē latviešu un krievu skaits ir

- gandrīz līdzīgs, bet, neskatoties uz to, šis nozares galvenā valoda darbavietā ir latviešu.
22. No aptaujas rezultātiem izriet, ka visās nozarēs tomēr lieto *galvenokārt* latviešu vai *tikai* latviešu valodu, krievu valoda ir otrā valoda. Diezgan augsts krievu valodas lietojuma līmenis ir rūpniecības un būvniecības nozarēs, kā arī mazumtirdzniecībā un vairumtirdzniecībā.
  23. Aptaujas rezultāti rāda, ka darba devēji dod priekšrocību jauniem un cilvēkiem no 31 līdz 35 gadiem, bet ne gados vecākiem strādājošiem. Vislielākais jaunu cilvēku īpatsvars ir apkalpošanas nozarē, bet visās pārējās - jaunu cilvēku īpatsvars ir gandrīz vienāds. Gados vecāku cilvēku īpatsvars pa nozarēm maz atšķiras, tomēr vismazākais skaits ir trešajā, tā saucamajā, apkalpošanas nozarē, kur dominē jauni cilvēki.
  24. Aptauja rāda, ka reģionu griezumā, situācija ir citāda. Visos reģionos palielinās vecu strādājošo cilvēku skaits, bet jauniešu otrādi – samazinās. Zemgales un Latgales reģionos trešajā nozarē (apkalpošana) jaunu cilvēku nav.
  25. Apkopotā informācija liecina, ka Latgales un Zemgales rajonā var būt grūtības ar informācijas sabiedrības ieviešanu.
  26. Jāatceras, ka aptaujā bija iekļauti tikai 422 uzņēmumi, un to analīze dod tikai ieskatu pētāmajā jautājumā. Ekonomiskā analīze būtu daudz pilnīgākā, ja aptaujāto uzņēmumu skaits būtu proporcionāls katrā nozarē.
  27. Pēc šīs aptaujas rezultātiem būtiski faktori, kas ietekmē integrācijas procesu Latvijā netika atklāti, tomēr noteikti vairāki virzieni, kuros iespējams uzlabot sabiedrības integrācijas politiku, ņemot vērā ekonomiskos faktorus.

SECINĀJUMI

Šajā pētījumā veiktās aptaujas un statistiskās informācijas analīzes un aptaujas rezultātā iegūti šādi secinājumi.

1. Iegūts priekšstats par ekonomisko faktoru ietekmi uz sabiedrības integrācijas procesu un otrādi.

Uzņēmumu etniskā polarizācija Latvijā samazinās, dominē etniski jaukti uzņēmumi. Polarizācijas samazināšanos un jauktu uzņēmumu veidošanos veicina valodas likuma īstenošana, bet arī ekonomiskie faktori:

- ārvalstu kapitāla ieplūšana, kā rezultātā uzņēmumi vairāk orientējas uz “rietumu” standartiem,
- globalizācija un iestāšanās Eiropas Savienībā.

“Jauktie” uzņēmumi labvēlīgi ietekmē sabiedrības integrāciju, jo sazināšanās darba vietās norit abās valodās, iespējama informācijas pārnese, ir mazākas etniskās nošķiršanās iespējas (kaut gan šāda nošķiršanās pastāv).

Tīrie “krievu” uzņēmumi pārsvarā atrodami mazo uzņēmumu līmenī vai īstermiņa biznesā. Kā atzīts ekspertu intervijās **šis uzņēmumu segments varētu būt ekonomiskās integrācijas mērķa grupa.**

Turpretī paaudžu integrāciju ekonomiskie faktori ietekmē negatīvi. Kā konstatēts kvantitatīvajā aptaujā, uzņēmēji labprātāk pieņem darbā jaunus cilvēkus.

Dzimumu līdztiesību ekonomiskie faktori neietekmē.

Sabiedrības integrācija savukārt iespaido ekonomiku tādejādi, ka valodas zināšanas ir nozīmīgas darba iegūšanai un veikšanai. Valodas neprasme tiek uzskatīta par būtisku trūkumu, pieņemot darbā. Pat ja dažkārt svarīgākas ir profesionālās iemaņas, paši aptaujātie vērtē valodas prasmi kā nepieciešamu darba veikšanai (komunikācijai ar klientiem, rakstu darbiem). Tas nozīmē, ka sabiedrības integrācija uzlabo indivīda ekonomiskās iespējas.

Padziļinātajās intervijās iegūts nozīmīgs secinājums - priekšstats par “krievu” biznesu ir izteikti negatīvs, šim secinājumam nav iegūts kvantitatīvs apliecinājums. Piemēram, aptaujātie latvieši uzskata, ka “krievu” bizness sadarbojas ar Krievijas mafiju, kaut gan kvantitatīvie dati neliecina, ka “krievu” uzņēmumu ārējā ekonomiskā darbība būtu izteikti orientēta uz Krieviju. Negatīvais iespaids par “krievu” uzņēmējdarbību tiek pārnesti uz visu etnisko grupu, kas, protams, traucē sabiedrības integrāciju. Tas nozīmē, ka **sabiedrības integrācijas veicināšanai ieteicams sniegt vairāk patiesas un pozitīvas informācijas par “krievu” biznesa izpausmēm.**

2. Noskaidrots, kā integrācijas procesi ietekmē ekonomiku.

Pētījumā tika izvirzīta hipotēze, ka uzņēmējdarbības noslāņošanās var ietekmēt ekonomisko stabilitāti, ja tā izpaužas kā orientācija uz ekonomiski nestabiliem tirgiem, piemēram, Krievijas tirgu.

Kā minēts, aptaujā nav konstatēta izteikta saistība starp uzņēmumu etnisko piederību un ārējās ekonomiskās darbības virzienu. Tomēr negatīvais priekšstats par “krievu” uzņēmējdarbības raksturu, kura patiesums līdz šim nav ne pierādīts, ne apstrīdēts, liek piesardzīgi izturēties pret nozarēm, kurās “krievu” uzņēmējdarbība ir pārsvarā – pēc aptaujas datiem – tirdzniecība.

Attiecībā uz atsevišķu problēmu izpēti konstatēts:

- uzņēmējdarbības polarizācija nav izteikta, bez tam veidojas arvien vairāk jauktu uzņēmumu, kas labvēlīgi ietekmē sabiedrības integrāciju, tāpēc uzņēmumu polarizācija pati par sevi nevar būtiski ietekmēt IS veidošanos Latvijā. Valodas barjera pakāpeniski samazinās, latviešu valodas kā vietējās IS komunikācijas līdzekļa un angļu valodas kā starptautiskās IS komunikācijas līdzekļa lietošana paplašinās, iedzīvotāji saprot valodu nozīmi;
- speciāli pasākumi sabiedrības struktūrai un uzvedības modelim atbilstošas IS veidošanā ir nepieciešami tādā aspektā, ka laukos nodarbināto vidū ir daudz gados vecu cilvēku, kas sliktāk pielāgojas informācijas sabiedrībai. Bez tam, ir jāuzlabo komunikācijas līdzekļu pieejamība, kas sekmē orientāciju uz starptautisko tirgu un uzņēmējdarbības stilu, un, kā pierādīts šajā pētījumā, veicina sabiedrības integrāciju;
- nekādi būtiski apdraudējumi tautsaimniecības struktūrai nav konstatēti, tāpēc speciāli tautsaimniecības struktūrpolitikas pasākumi sistēmas stabilitātes stiprināšanai saistībā ar lielas uzņēmējdarbības daļas orientāciju uz ekonomiski nestabilām zonām un no tā izrietošā augstāka tautsaimniecības attīstības riska šajā pētījumā nav konstatēti, tomēr jāatzīmē, ka aptaujas izlases kopa un jautājumi nebija piemēroti šo jautājumu detalizētai noskaidrošanai.

Reģionālās attīstības veicināšanas un reģionālo atšķirību izlīdzināšanas pasākumu plānošanas jomā konstatēts, ka sabiedrības integrācijas politikas mērķa grupa varētu būt mazie uzņēmumi, kuros etniskā nošķiršanās ir izteiktāka, kā arī Latgales reģions.

IETEIKUMI

Ekonomiskās dimensijas apzināta iekļaušana sabiedrības integrācijas politikā un stratēģijā ir vēlama un tā varētu izpausties vairākās darbībās:

- sekmēt jaukto uzņēmumu veidošanos, uzlabojot nelatviešu iespējas strādāt jauktajos uzņēmumos, ievērojot šādus apsvērumus:

lai palielinātu nelatviešu iespējas darba tirgū, visos iespējamajos veidos jāsekmē indivīda iespējas apgūt latviešu valodas un svešvalodas,

tomēr valodas zināšanu nozīmi nevajag pārspīlēt, un nav pieļaujams, ka valodu zināšanu prasības ievērošana kavē profesionālo iemaņu apgūšanu – tas jāņem vērā skolu reformas tālākajā virzībā,

- veikt dziļākus pētījumus par “krievu” uzņēmējdarbības raksturu un informēt par to sabiedrību, lai kļiedētu aizdomīgumu un mazinātu negatīvismu pret nelatviskās sabiedrības daļas ekonomisko darbību, un izslēgtu iespēju manipulēt ar šiem nepārbaudītajiem pieņēmumiem politiskos nolūkos,
- izstrādāt politiku, kas veicina paaudžu integrāciju ekonomiskajā (nodarbinātības) jomā, orientējot to uz gados vecāku cilvēku nodarbinātību, mērķtiecīgāk īstenojot mūžizglītības un pieaugušo apmācības pasākumus.